Manifestació contra les retallades a Barcelona, 15 de març de 2012 © Pablo Tosco / Intermón Oxfam

CRISI, DESIGUALTAT I POBRESA

Aprenentatges des del món desenvolupat davant de les retallades socials a l'Estat espanyol

Les respostes a les crisis són opcions polítiques. Les que no prioritzen la justícia social generen més desigualtat i més pobresa. És l'aprenentatge que Intermón Oxfam extrau de tres dècades d'experiència de crisi a Amèrica Llatina i a l'Est Asiàtic. L'Estat espanyol es troba en el punt on rectifica o perd tres generacions de benestar, drets socials i democràcia, per convertir-se en una societat dual de rics i pobres.

Intermón Oxfam

RESUM

"Nosaltres ja hem viscut això. El Fons Monetari Internacional ens va imposar un procés que van anomenar d'ajust, ara l'anomenen austeritat. Calia retallar totes les despeses, els corrents i els d'inversió. Asseguraven que així arribaríem a un alt grau d'eficiència, els salaris baixarien i s'adequarien els impostos. Aquell model va dur a la fallida de gairebé tota Amèrica Llatina en els anys vuitanta."

Dilma Rousseff, Presidenta de Brasil[1]

Amb les mesures d'austeritat i l'especulació sobre el deute, l'Estat espanyol –com altres països sacsejats per la cobdícia dels mercats financers- cau en una espiral de més crisi, més pobresa i més desigualtat molt perillosa, similar a la que van viure Amèrica Llatina i l'Est Asiàtic les últimes dècades del segle XX a conseqüència de l'ajust estructural.

Encara que les situacions de partida de l'Estat espanyol respecte dels països d'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic quan fer front les seves respectives crisis són molt diferents (tant a nivell de riquesa com de fortalesa institucional), les receptes que es van aplicar aleshores van ser, en essència, similars a les que imposen davant d'aquesta crisi i els seus previsibles impactes van en la mateixa direcció. La gestió d'aquelles crisis mostren que el model d'austeritat centrat en la reducció del dèficit i el sanejament de la banca, mitjançant la injecció de fons públics finançats a costa d'un deute desorbitat, no genera creixement. Les pujades d'impostos i la reducció de la despesa en polítiques públiques i en prestacions socials per finançar aquell deute, tenen uns costos terribles per la societat, especialment dramàtics pels sectors més vulnerables, que es tradueixen en l'augment de la desocupació, la pobresa i la desigualtat.

Els països d'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic van trigar entre 15 i 25 anys en recuperar els nivells de pobresa que hi havia abans de la crisi. La seva experiència permet concloure que, si no es canvien les polítiques que s'estan aplicant, pot costar entre dues i tres dècades recuperar el nivell de benestar que hi havia a l'Estat espanyol just abans de la crisi, l'any 2008. Mentrestant, la pobresa i l'exclusió social podrien incrementar-se de manera dràstica: dins d'una dècada a l'Estat espanyol - el 2022- el número de persones pobres arribaria als 18 milions (un 38% de la població) i el 20% de les persones més riques a l'Estat espanyol podrien arribar a ingressar de mitja 15 vegades més que el 20% de les persones més pobres.

L'economia espanyola va créixer durant la dècada prèvia a la crisi (coneguda com la "dècada daurada"). No obstant això, durant el mateix període la riquesa es va acumular sobre tot en mans de les persones més riques, augmentant així la desigualtat, i -el que és pitjor- no es van reduir els nivells de pobresa: ni es va consolidar la protecció social, ni es va augmentar la proporció de la despesa social del PIB. Tota aquella

bonança va desembocar en una bombolla insostenible i en un altíssim nivell de deute privat, fonamentalment dels bancs lligats a activitats immobiliàries.

A diferència d'Islàndia, a l'Estat espanyol, ni es corregeixen els abusos del sistema financer, ni s'exigeixen responsabilitats als qui van decapitar els estalvis i les projeccions de vida de milers de famílies. Així, l'Estat espanyol va pel pitjor dels camins. Les decisions polítiques preses en el convuls context de la crisi econòmica i social ens estan portant a canvis estructurals que culminaran amb la redefinició d'un nou "contracte social" entre els poders i la ciutadania. En el nou equilibri de forces, la participació ciutadana en les polítiques públiques es restringeix acceleradament i el poder de l'Estat cedeix espai davant dels mercats. Las polítiques socials són les primeres en sofrir les conseqüències d'aquest fonamentalisme de l'estabilitat fiscal a través dels ajustos pressupostaris.

En l'actualitat, a l'Estat espanyol, el deute públic es avui d'un 90% del PIB, i un de cada tres euros de despesa previstos en el Pressupost de l'Estat pel 2013 anirà destinat a pagar els interessos del deute.[2] Un de cada quatre espanyols es troba en risc de pobresa o exclusió social,[3] 1,7 milions de llars tenen a tots als seus membres a l'atur[4] i es produeixen més de 500 desallotjaments diaris[5]. Davant aquest panorama, l'única recepta que s'ha decidit aplicar és la de les retallades en els serveis públics, l'augment dels impostos de les classes mitjanes i baixes, i el rescat al sector bancari a costa de més deute públic. Aquesta assignació dels recursos i del repartiment dels esforços mostren les prioritats d'un govern i del model social que defensa.

Amb el rumb que estan prenent les mesures contra la crisi, l'Estat espanyol va camí de convertir-se en un país més pobre, més desigual, amb menys drets socials i amb una democràcia minvada. Serà així en la mesura en què els arguments financers segueixin imperant sobre els socials i els polítics, permetent que la riquesa continuï acumulant-se lluny de l'abast de les classes mitjanes, mentre aquestes perden els seus llocs de treball o la seva capacitat adquisitiva, més persones passen a engrossir les llistes de la vulnerabilitat i la pobresa, i són precisament els més pobres els que queden abandonats a la seva sort.

De les experiències de les crisis i la recuperació a l'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic, s'extreuen quatre lliçons fonamentals: es pot sortir d'una crisi com aquesta protegint als més vulnerables, la desigualtat és un llast per al desenvolupament fins i tot quan es recupera el creixement econòmic, el compromís polític amb el benestar general -amb les polítiques socials- és crucial per la recuperació, i la participació ciutadana valida i consolida els canvis.

Recomanacions:

1. Recaptar de manera justa

- Un sistema tributari just inspirat en els principis d'igualtat i

progressivitat.

- Acabar amb l'evasió i l'elusió fiscal: aturar la impunitat dels paradisos fiscals, millorar la transparència sobre la informació financera de les multinacionals, reforçar la cooperació fiscal entre els diferents països basada en la multilateralitat i millorar la responsabilitat fiscal de les empreses.
- Adoptar una taxa sobre les transaccions financeres internacionals, la recaptació de la qual es destini a lluitar contra la pobresa domèstica i global, i blindar la gratuïtat i universalitat dels serveis socials.

2. Blindar els drets socials

- Garantir el dret a una educació i a una sanitat públiques, universals i de qualitat; un sistema de garantia d'ingressos mínims; el dret a l'empara i a l'assistència; el dret a un habitatge digna i el dret al treball.
- Complir els compromisos en la lluita contra la pobresa al món, mitjançant una política de cooperació forta i ben finançada.
- Garantir la coherència de polítiques amb aquest principis i assignar les prioritats de la despesa conseqüentment.

3. Enfortir la qualitat democràtica

- Garantir l'accés de la informació cap als ciutadans, amb una llei específica d'accés a la informació que reconegui aquest dret a saber com a un dret fonamental.
- Fomentar una democràcia participativa en què la consulta a la ciutadania sobre decisions importants que afecten als seus drets econòmics i socials sigui una pràctica habitual.
- Garantir la independència i e bon funcionament de les institucions supervisores i reguladores de l'Estat.
- Garantir l'exercici ple dret de les llibertats ciutadanes.
- Recuperar com a espai de diàleg i de rendició de comptes davant la ciutadania el Congrés dels Diputats i altres institucions representatives.
- Promoure un sector financer transparent, que compleixi amb la finalitat social de donar accés al crèdit a la ciutadania: una banca al servei de la societat.
- Combatre amb més fermesa la corrupció i evitar la impunitat dels delictes que resulten en greus perjudicis pels drets socials.

Intermón Oxfam, en el marc dels brutals ajustos econòmics que considerem injustos, regressius i equivocats, centrem els nostres esforços en el que més ens toca des de la nostra missió i identitat: denunciar la desprotecció de les persones més vulnerables del món, a l'Estat espanyol i als països del Sud; i ho fem des de l'experiència adquirida en altres crisis a altres regions del món.

De la mateixa manera, el que passa avui a l'Estat espanyol ens ajuda a explicar d'una manera més propera i sentida per la nostra societat, el que ha passat i passa avui en molts països en desenvolupament. Les causes i les conseqüències de les injustícies globals repercuteixen en la pobresa i la desigualtat a qualsevol lloc del món, desprotegint els més vulnerables.

INTRODUCCIÓ

La conjuntura adversa actual ni és transitòria, ni és purament econòmica: el que avui s'està posant en qüestió són els ciments de les conquestes socials assolides en les últimes dècades a Europa que han contribuït a la cohesió social. Entre aquestes conquestes incloem les polítiques de solidaritat i cooperació al desenvolupament que, d'acord amb la universalitat dels drets, lluiten contra la pobresa extrema al món. La tendència que s'està imposant és un model de política d'austeritat fiscal, sense reconèixer que el problema del dèficit fiscal té el seu origen principalment a l'especulació financera i no només en la despesa dels Estats. Tampoc sembla haver-hi una estratègia per al creixement i sí un clar retrocés del públic davant els mercats, dels drets socials davant els beneficis privats.

El paral·lelisme entre la situació de l'Estat espanyol avui i els ajustos econòmics i les polítiques antisocials a països d'Amèrica Llatina i l'Est Asiàtic durant les dècades dels anys 80 i 90 del segle XX és molt clar. Encara que els punts de partida són diferents, les conseqüències s'auguren igualment desastroses.

Les mesures adoptades a l'Estat espanyol són injustes; i es doblement injust que el Govern continuï retallant les polítiques socials quan sabem que hi ha alternatives (com la taxa de transaccions financeres internacionals, perseguir l'evasió fiscal, qüestionar el rescat bancari -i els salaris dels directius dels bancs rescatats-, afavorir el comportament fiscal i laboral responsable de les empreses o retallar d'altres partides com les subvencions a les autopistes, a oligopolis industrials i agraris, a la indústria armamentística a càrrec de la despesa militar) que podrien evitar molt patiment a les persones més dèbils.

Intermón Oxfam té una missió clara de lluita amb i per les poblacions desfavorides i com a part d'un ampli moviment global, amb l'objectiu d'eradicar la injustícia i la pobresa, i per aconseguir que tots els éssers humans puguin exercir plenament els seus drets i gaudir d'una vida digna. Per això, en el marc dels brutals ajustos econòmics que considerem injustos, regressius i equivocats, centrem els nostres esforços en el que més ens toca: denunciar la desprotecció de les persones més vulnerables del món. De la mateixa manera, el que passa avui a l'Estat espanyol, ens ajuda a explicar d'una manera més propera i sentida per la nostra societat el que ha passat i passa avui en els països en desenvolupament.

Precisament perquè portem més de 50 anys treballant en desenes de països al costat dels més dèbils, i coneixent de primera mà l'impacte de les mesures com les que s'apliquen avui a l'Estat espanyol, volem cridar l'atenció amb aquest informe sobre el creixent augment de la desigualtat i la pobresa dins i fora de l'Estat espanyol a conseqüència de la crisi i de les mesures d'austeritat.

Aquest informe suggereix línies de canvi en el model de desenvolupament, necessàries per garantir els drets fonamentals de les persones. També pretén demostrar que hi ha causes globals que incideixen en l'augment de la pobresa i la desigualtat i que s'han d'abordar sense recórrer a l'injust dilema d'enfrontar a les persones pobres d'aquí amb les persones pobres de fora de les nostres fronteres.

L'informe està estructurat en quatre capítols:

- El capítol 1 fa un repàs del panorama internacional. Així com abans de la crisi van destacar el creixement de l'economia mundial, els avenços en la lluita contra la pobresa i l'augment de la desigualtat, la crisi econòmica mundial ha provocat un estancament clar. En l'àmbit global, s'ha desaprofitat l'oportunitat per aturar l'evasió fiscal, encara que sí que hi ha hagut un cert avenç en la consecució d'una taxa a les transaccions financeres internacionals. La ciutadania mundial ha jugat un paper clau en aquest context, en expressar el seu descontentament amb la manca de representativitat dels dirigents polítics i provocar canvis profunds a molts països.
- El capítol 2 exposa els aprenentatges que es poden extreure d'altres crisis similars a Amèrica Llatina – la tristament famosa "dècada perduda"- i a l'Est Asiàtic: en ambdós casos, les mesures d'ajustament estructural no es tradueixen en un creixement econòmic i sí van implicar enormes costos socials i un augment de la desigualtat i la pobresa. L'experiència mostra també com el llast de la desigualtat es manté fins i tot després de la recuperació econòmica.
- El capítol 3 es centra en la crisi a l'Estat espanyol, des de com es va gestar la bombolla immobiliària durant la "dècada daurada", a l'arribada de la crisi, les mesures que s'han anat prenent per combatre-la i en l'impacte que aquestes mesures estan tenint en la societat espanyola.
- Finalment, el capítol 4 descriu com, de no canviar el rumb de les polítiques, l'Estat espanyol es convertirà en un país polaritzat: més pobre i més desigual, amb menys drets socials per a la majoria de la població i amb un profund deteriorament de la qualitat democràtica. Conclou l'informe amb algunes propostes per modificar aquesta deriva, al voltant de tres pilars: la necessitat d'establir una fiscalitat més justa, de blindar els drets socials dins i fora de les nostres fronteres, i d'enfortir la democràcia.

1 PANORAMA INTERNACIONAL DE LA CRISI

Abans de la crisi: Creixement de l'economia mundial, avanços en la lluita vers la pobresa i l'augment de la desigualtat

Durant les darreres dues dècades, l'economia mundial s'ha multiplicat gairebé per tres (ha crescut de 24 bilions a 70 bilions de USD entre 1992 i 2011)[6] i aquest creixement ha beneficiat a milions de persones de múltiples formes. Els avanços en la lluita contra la pobresa han estat notables durant aquest període, però les múltiples crisis dels últims quatre anys amenacen amb portar-se per davant assoliments aconseguits.

Quadre 1. Avanços en la consecució dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni

L'any 2000 tots els països representats a les Nacions Unides varen estar d'acord en que la pobresa era un dels principal problemes als que ens enfrontàvem al segle XXI. Per això, varen acordar una agenda de fites per aconseguir abans del 2015.

En els últims anys s'han donat avanços molt significatius en la reducció de la pobresa, l'accés als serveis bàsics, i en la millora de les institucions, contribuint a alleujar el patiment de milions de persones. S'ha complet la fita global de reduir la taxa de pobresa extrema a la meitat del seu nivell del 1990, i de fet la pobresa extrema s'ha reduït en totes les regions.[7] També s'ha aconseguit la reducció a la meitat de la quantitat de persones sense accés a agua potable; s'ha avançat enormement en el camí cap a una educació primària universal, havent aconseguit paritat entre nenes i nens; i també hi ha importants avanços en el terreny de la salut: millora en la supervivència infantil, l'accés a tractament per a les persones amb VIH, i menor incidència de tuberculosis i paludisme.

Una realitat francament encoratjadora que parla sobre el compromís de molts govern per a millorar les condicions de vida de les seves poblacions que els exigeixen canvis i sobre l'impacte positiu de les polítiques de cooperació i desenvolupament quan aquestes estan ben orientades i dotades dels recursos necessaris.

Font: elaboració pròpia

Però els avanços en la lluita contra la pobresa s'han donat en un context en què bona part del creixement econòmic mundial s'ha concentrat en un

segment de la població minoritari, el de les persones més riques, el que ha produït un augment de la desigualtat. En els últims anys ha augmentat dràsticament la proporció de l' ingrés que capten les persones que més guanyen[8] (el 10% més ric controla aproximadament la meitat dels ingressos mundials)[9], i s'afiança una divergència entre la gent més rica del món i la més pobre, malgrat l'amplia convergència de l' ingrés mitjà.[10]

L'actual crisis econòmica mundial no sembla frenar l'acaparament de riquesa dels que més tenen, sinó que aprofundeix encara més en la desigualtat: **al 2011, l'1% més ric de la població mundial (61 milions de persones) va guanyar la mateixa quantitat que els 3.500 milions de persones més pobres (un 56% de la població).**[11] En aquell mateix any, els salaris, beneficis i bons dels directors de les 100 empreses principals del mercat de valors de Londres van augmentar una mitja del 49%, malgrat el baix creixement de les seves empreses.[12] Als Estats Units, les dades son escandaloses: durant la crisi econòmica entre el 2007 i el 2009, la riquesa de l'1% més ric de la població dels Estats Units va créixer;[13] i durant els dos últims anys, el salari mitjà a Wall Street ha crescut un 17%, arribant als 281.000 euros, al mateix temps que s'han retallat les plantilles.[14]

La desigualtat és també una variable econòmica: a major desigualtat, més difícil és que el creixement econòmic redundi en una millora generalitzada per a la població i que, d'aquesta manera, sigui sostenible. Així doncs, la tasca pendent en el segle XXI és sense dubte la de reduir les desigualtat, acabar amb la pobresa i garantir la sostenibilitat del Planeta. Els líders del G20 varen expressar al 2010 el seu compromís en aquesta línia en el Consens de Seül sobre el Desenvolupament per a un Creixement Compartit, en el que varen quedar d'acord que "per a que la prosperitat sigui sostenible, cal ser compartida". És moment que actuïn en conseqüència.

La crisi estanca l'economia mundial, incrementa el deute i provoca un retrocés social

Des del començament de la crisi financera marcada per la caiguda de Lehman Brothers al setembre del 2008, **les economies occidentals pateixen un estancament**, el desenllaç del qual és encara una incògnita. La primera desacceleració mundial es va registrar el 2009 quan el creixement de les economies de països emergents i en desenvolupament es va reduir almenys un 1% i el d'economies avançades va baixar gairebé un 4%. Però aquelles es varen recuperar amb rapidesa, i varen arribar a una taxa de creixement del 6% al 2010, comparada amb el 2,3% de mitjana en les economies avançades.[15] A començaments del 2012 es va registrar una caiguda del creixement de la economia mundial que la situa prop d'una crisis profunda.

L'Organització Internacional del Treball ha alertat que des que va esclatar

la crisi s'han destruït en el món 27 milions de llocs de treball i l'atur a l'inici del 2012 arribava als 197 milions de persones.[16] **L'augment de l'atur en els països desenvolupats** restringeix la demanda, dificultant la recuperació a curt termini, i minva les perspectives de creixement, afectades per la pèrdua gradual d'habilitats i capacitació dels treballador en inactivitat.[17]

Nacions Unides adverteix en el seu informe sobre la *Situació i perspectives de la economia mundial de 2012* que **les mesures d'austeritat fiscal adoptades debiliten encara més el creixement i les perspectives de feina, fent l'ajustament fiscal i la reparació dels balanços del sector financer encara més difícils.**[18]

Aquestes mesures imposades per la obsessió pel dèficit amenacen **amb recular entre una i tres dècades no ja en el poder adquisitiu de la majoria de ciutadans, sinó també en els assoliments en matèria política social.** L'impacte d'aquest retrocés s'enceba un cop més en les persones amb menys recursos, aquelles que ja vivien en la pobresa i la vulnerabilitat, i les que s'han sumat a aquests grups com a resultat de la pèrdua de feina, de capacitat adquisitiva i de l'erosió dels seus estalvis o recursos d'emergència. La desigualtat ha augmentat en molts països d'Europa en els últims cinc anys, no sols en els més afectats per la crisi.[19] Les reformes exigides per la Unió Europea als països més afectats per la crisi no han contemplat una distribució més justa dels recursos mitjançant la política fiscal. A més a més, els mecanismes de la UE han mostrat ser insuficients i anquilosats per fer front a les necessitats d'una crisis com aquesta, tant en matèria de política monetària i fiscal, com en redistribució de riquesa i recolzament a les persones més vulnerables.

El ràpid refredament de les economies desenvolupades ha estat tant causa com efecte de la crisi de deute sobirana en la zona de l'euro i dels problemes fiscals en la major part dels països desenvolupats. En canvi, convé destacar que l'augment del dèficit fiscal en diversos països europeus és el símptoma i no la causa dels problemes en la zona euro; i l'instrument de correcció que són els tipus de canvi no està disponible.[20] **Els problemes de deute públic en diversos països d'Europa varen empitjorar el 2011 i han accentuat les debilitats del sector bancari.**

Mentre els Estats Units ha pogut superar lleument la frenada de la seva economia - malgrat haver suportat un dèficit superior al de molts països europeus -, la Unió Europea no aconsegueix anteposar un lideratge i visió política del projecte europeu i semblen obrir-se vells antagonismes. La falta de perspectiva comú es manifesta en la dificultat per aconseguir acords i prendre decisions importants, el que genera una tensió creixent entre els estats membres i obre una profunda divisió entre ells. En una primera fase, la troika composta per la Comissió Europea (amb Alemanya i França al capdavant), el Fons Monetari Internacional i el Banc Central Europeu van imposar de manera unànime doctrines d'austeritat per intentar controlar el dèficit en Grècia i Irlanda, a costa d'augmentar els nivells de deute sobirana dels seus estats membres a uns nivells més que

insostenibles. Alemanya manté una rigidesa implacable sobre els ajustaments necessaris a fi d'aconseguir l'equilibri pressupostari, mentre que països com Finlàndia i Holanda s'han sumat al nucli dur d'exigència d'austeritat. D'altra banda, el nou govern de França intenta impulsar una postura quelcom més moderada, apostant per plans d'ajustament menys dràstics acompanyats per mesures per a reactivar l'economia. Per la seva banda, l'FMI en la seva reunió anual a l'octubre de 2012 a Tòquio va reconèixer que les estimacions de l'efecte que les mesures d'austeritat havien de tenir en el creixement no varen ser correctes,[21] i apel·lava a la Unió Europea a rebaixar les exigències en matèria d'austeritat.

Pèrdua d'oportunitat per aturar l'evasió fiscal internacional

Una de les frustracions més grans de la crisi actual és haver perdut l'oportunitat i l'impuls polític per reformar el sistema financer internacional i introduir una nova regulació del control bancari. "L'era del secret bancari s'ha acabat", va ser el missatge que va transmetre el president Sarkozy en la reunió del G20 a Londres al març de 2009, en la qual es va reconèixer la necessitat de donar una resposta global a la crisi global.

L'era del secret bancari, desafortunadament, **no** ha acabat.

S'estima que **cada any s'escapen de les arques públiques mundials cap als paradisos fiscals 3,1 bilions de dòlars (el 5,1% de l'economia internacional)**, dels quals 1 bilió de dòlars prové dels països en desenvolupament, com a resultat sobretot de l'evasió i elusió fiscal de les grans multinacionals.[22] Per als països en desenvolupament aquesta quantitat equival a 10 vegades el que reben com a AOD. Fa dècades que les organitzacions en desenvolupament venim denunciant aquest fet.

Se suposava que les declaracions del G20 de 2009 anaven a posar fi als paradisos fiscals. Per això, el G-20 va fer un mandat a l' OCDE, que va crear un sistema de classificació dels paradisos fiscals en llistes negres i grises, segons el nivell d'intercanvi d'informació fiscal entre jurisdiccions.[23] D'acord amb aquest sistema, n'hi havia prou que un país signés dotze acords d'intercanvi d'informació perquè sortís de la llista negra, sense importar amb qui el signés, ni tampoc si en la pràctica s'utilitzen o no els mecanismes d'intercanvi d'informació. El resultat és que avui en dia la llista negra és buida, i en la grisa només queda un país (la República de Nauru, una diminuta illa en la Micronesia). Davant l'evident fracàs d'aquesta iniciativa, l' OCDE ha posat en marxa un procés de *peer review*[24], per veure com estan funcionant a la pràctica les administracions fiscals, i estableix recomanacions de millora. Aquest procés ha d'acabar el 2014, és engavanyador, i de moment no ha conclòs el procés de revisió a països com el Regne Unit - la *city* de Londres és un dels cors mundials de les transaccions financeres -, per exemple, que hauria de ser la prova per veure si les recomanacions són merament diplomàtiques o efectives. Un altre problema addicional és que cada país té la seva pròpia llista de paradisos fiscals, i és la que s'utilitza per controls interns.[25]

Essent l'intercanvi d'informació un dels problemes fonamentals de

l'economia global, l' OCDE va proposar una "convenció multilateral" per a l'intercanvi automàtic i multilateral d'operacions, i al G20 de Cannes al novembre de 2011 tots els països assistents la van signar. Al G20 de Mèxic 2012 s'ha proposat estendre la convenció a tots els països, la qual cosa a la pràctica suposaria fer-ho també als paradisos fiscals, però de moment els avenços són lents i està per veure si l' OCDE té la capacitat per pressionar i aconseguir-ho. En aquesta mateixa reunió del G20 es va acordar una recomanació per lluitar contra els abusos de les companyies multinacionals en la desviació artificial de beneficis cap a jurisdiccions on no es paga res o poc.[26] Els caps d'Estat van recomanar també, encara que tímidament, que les grans empreses assumissin un major compromís amb el compliment responsable de les seves obligacions fiscals. Però això requereix un impuls polític que encara no s'ha produït.

Un primer pas cap a una taxa sobre las transaccions financeres internacionals (TTF)

La Comissió Europea va presentar el 28 de setembre de 2011 una proposta per aplicar un impost sobre les transaccions financeres internacionals per als 27 Estats membres que hauria entrat en vigor el gener de 2014.[27] L' impost gravaria les transaccions sobre instruments financers entre institucions financeres en el cas que almenys una de les parts en la transacció estigui establerta a la UE. L' intercanvi d'accions i bons es gravaria amb un tipus del 0,1% i els contractes de derivats, amb un tipus del 0,01%, i es podrien recaptar 57.000 milions d'euros l'any en els 27 països, 5.000 d'ells a l'Estat espanyol. Però aquesta proposta no va tirar endavant per a tota la UE.[28].

Davant de la impossibilitat d'aplicar un mecanisme a tota la Unió Europea, el 9 d'octubre de 2012, onze [29] dels 27 ministres de finances de l'eurozona -inclòs l' espanyol- van aprovar la proposta en una nova fórmula de Cooperació Reforçada que no necessita tenir als 27 sinó que pot portar-se endavant amb 9 o més països. Aquest és un pas molt important, ja que hauria de contribuir a frenar l'especulació financera, donar estabilitat als mercats i a que la banca assumeixi part dels costos de la crisi financera, a més de contribuir a la generació de fons que s'haurien de destinar a revertir els efectes de la crisi i lluitar contra la pobresa i la desigualtat. No obstant això, encara no s'han establert els criteris sobre la destinació que s'ha de donar als fons recaptats, ja que amb aquest mecanisme cada país els recaptarà per la seva hisenda i decidirà en què invertir. Hi ha un important temor que es dirigeixin de nou a sanejar els comptes del sector bancari, en comptes de a polítiques socials.

Si la recaptació de l' impost va a un fons per rescatar entitats davant de la eventualitat de futures crisis financeres, seria com crear un botí per incentivar el comportament especulador i desestabilitzador del mercat que precisament l'impost pretén frenar i els resultats del qual ja hem comprovat i n'estem patint. Per assegurar una contribució més justa del

sector financer a l'erari públic i que aquest assumeixi la seva part en els costos de la crisi que ha creat, l'impost s'ha d'invertir en abordar la pobresa domèstica i internacional i blindar la gratuïtat i universalitat dels serveis socials per frenar l'increment de la desigualtat.

L'especulació financera mou anualment 3.300 bilions d'euros, que és 70 vegades el PIB mundial,[30] però en l'àmbit internacional, no s'ha avançat prou per imposar l'impost global sobre les transaccions financeres internacionals, tot i que la iniciativa dels 11 països de la UE pot ser l'inici al qual se sumin altres que no vulguin ser al costat equivocat de la història. Alguns fins i tot s'han avançat, com França o Itàlia, que ja han anunciat la seva posada en marxa immediata. Ambdós països s'han compromès a destinar una part a polítiques socials i cooperació internacional. Tot i així, en el cas espanyol, els pressupostos presentats per al 2013 no preveuen els ingressos (ni la despesa) provinent de la seva aplicació, alhora que el govern no es pronuncia sobre la destinació dels fons.

LA CIUTADANIA MUNDIAL S'ACTIVA AMB LA CRISI

Nosaltres els aturats, els mal remunerats, els subcontractats, els precaris, els joves … volem un canvi i un futur digne. Estem farts de reformes antisocials, que ens deixin a l'atur, que els bancs que han provocat la crisi ens pugin les hipoteques o es quedin amb els nostres habitatges, que ens imposin lleis que limiten la nostra llibertat en benefici dels poderosos. Acusem als poders polítics i econòmics de la nostra precària situació i exigim un canvi de rumb.

Manifest 15M-¡Democràcia real JA! (17/05/2011)[31]

Aquesta crisi és la primera d'aquesta envergadura en l'era del món globalitzat, i això li dóna algunes característiques distintives d'altres crisis anteriors. **La ciutadania ha de jugar un rol clau** en la demanda del respecte dels drets socials i en la denúncia sobre la creixent desigualtat i les situacions de pobresa. Ha de participar de manera activa, elaborar propostes, utilitzar els mecanismes disponibles per decidir sobre els temes que ens afecten, en definitiva, la ciutadania ha de tenir veu i influir. Els canvis en l'espai social que ocupa la ciutadania, els nivells d'informació i el paper de les noves tecnologies -que permeten informar-se, comunicar-se i actuar a gran velocitat- afavoreixen que la ciutadania s'impliqui i pressioni perquè els responsables polítics l'escoltin. Davant l'imbricat d'interessos i la incapacitat dels polítics de defensar la justícia social, és fonamental que la ciutadania faci sentir la seva veu davant els poders polítics i econòmics i participi en les mesures que marcaran el desenvolupament i desenllaç de la crisi.

El nivell de benestar assolit durant la dècada dels 90 va afavorir una certa letargia en la ciutadania tant a Europa com als EUA i altres països. Les

primeres mobilitzacions no van ser difoses, però van tenir lloc a Islàndia el 2009 (veure quadre 13 en capítol 4) i van protagonitzar un gir en la gestió de la crisi en aquell país vergonyosament silenciat a l'Estat espanyol.

L'alça dels preus dels aliments en 2011-que augurava una pujada com la del 2007- va despertar nombroses revoltes socials en països com Tunísia, Egipte i Algèria, en el que s'identifica com l'espurna que va encendre les revoltes contra el totalitarisme en els països del Magrebí durant l'anomenada Primavera Àrab[32]. El 14 de gener de 2011 el president tunisià Ben Ali, que governava des de 1987, va fugir del país davant les pressions d'unes mobilitzacions que havien començat tot just un mes abans. Uns dies més tard, el 25 de gener, el dia de la ira, les protestes començaven a Egipte, convertint la plaça Tahir en referència de lluita per la llibertat. L'11 de febrer Mubàrak, que ocupava el poder des de feia gairebé tres dècades, dimitia després de perdre el suport del seu gran valedor -i finançador-, el govern dels Estats Units. Mubàrak va respondre davant els tribunals juntament amb part de la seva família..

A partir d'aquí, la metxa va ser prenent en altres països àrabs del Magreb, del Golf Pèrsic (a Líbia, Algèria, Bahrain, Jordània, Marroc, Oman, Iemen, Djibouti, Sàhara Occidental i Síria), en altres països no àrabs com Iran i fins i tot, més tard, a Israel. La primera reacció va ser la repressió violenta, però molts d'aquests mandataris s'han vist obligats a emprendre reformes que el temps dirà si responen adequadament a les demandes de més llibertat i democràcia, o si prenen altres rumbs.

Gairebé de forma simultània i per cert efecte de contagi amb la flama popular de les revolucions al món àrab, es va despertar a l'Estat espanyol el moviment dels indignats o 15M [33]. Sota el lema "Democràcia Real Ja", el 15M va canalitzar mitjançant protestes pacífiques el desencant amb un sistema polític i econòmic que clarament posava per davant els interessos corporatius dels empresaris, del sistema econòmic, dels propis polítics i de la banca privada davant els de la ciutadania. Els autors del Manifest del Moviment 15M - Democràcia Reial JA! es consideraven preocupats i indignats pel panorama polític, econòmic i social existent a l'Estat espanyol, marcat per la corrupció dels polítics, banquers i grans empresaris, i van declarar que **mitjançant la unió de la societat civil és possible construir un sistema millor**.

El moviment 15M va ser ràpidament replicat en nombroses ciutats europees (París, Berlín, Lisboa, Budapest)[34] i de la resta del món,[35] en solidaritat amb el moviment a l'Estat espanyol. Als EUA i Canadà el moviment es desenvolupa en l'anomenat "Pren Wall Street" (Occupy), en protesta sobretot pel domini assolit pels poders econòmics i financers en les esferes polítiques i socials.[36]

Diverses característiques han estat comunes a aquests moviments cívics, que podríem anomenar de regeneració democràtica i econòmica. En primer lloc, tots aquests moviments han estat protagonitzats per un perfil de **ciutadans urbans i amb educació avançada** (joves en la seva

majoria, però no només), en molts casos la **participació de dones** allà on tenen la seva veu vedada ha estat especialment rellevant, i amb una marcada **voluntat de denúncia de la manca de representativitat del sistema polític**. En segon lloc, el que ha portat a la ciutadania al carrer des del Caire a Madrid i fins a Washington, ha estat la **constatació de l'espai que els poders econòmics, polítics i financers han arrabassat a la ciutadania** i als mecanismes i institucions democràtics en el seu propi benefici. I en tercer lloc, cal **destacar el paper de les tecnologies de la informació i les xarxes socials**. La capacitat d'explicar el que passa en qualsevol lloc del món i comunicar-ho en temps real en un radi de 360 graus al voltant del planeta, i la capacitat de convocar de manera més o menys anònima a persones desconegudes però unides per una mateixa causa, són característiques clau del nou paper de la ciutadania en els canvis econòmics, polítics i socials que s'acosten.

A partir d'aquests moviments locals però d'abast global, es modifica el paradigma de poder i influència de la ciutadania, que es posiciona com un actor rellevant: se sent col·lectiu amb veu, responsabilitat i crèdit, i vol ser escoltat. Això ha suposat, en els actuals moments de crisi mundial:

1. Comptar amb un nou relat de la realitat en els mitjans de comunicació habituals per als temes més controvertits, amb veus joves i noves.
2. La generació de debats més democràtics i de major accés (sobretot online) per a una gran majoria de persones i a un baix cost, amplificat pels mitjans de comunicació. S'exigeix més transparència, més i millor accés a la informació, de manera que es multipliquen les filtracions d'informació (com WikiLeaks i altres).
3. La constatació de viure problemes globals, una crisi global, amb orígens semblants independentment de les fronteres, i que ha permès i estimulat la creació de plataformes en línia (com Change) d'acció social, i moviments línia de denúncia de caràcter transfronterer (com Avaaz).
4. L'escenificació de la ruptura amb les vies formals de la vida política i les seves institucions, que no aconsegueixen connectar amb el ciutadà i que les persones sàpiguen per a què els serveixen.

2 APRENENTATGES D'ALTRES CRISIS: EL PREU DE L'AUSTERITAT

Tot i que la situació de partida de l'Estat espanyol i altres països europeus davant la crisi és òbviament diferent de la que tenien a l'Amèrica Llatina els anys 80 i a l'Àsia Oriental els 90, la veritat és que les mesures que es van imposar per a sortir de la crisi són molt similars a les que estem veient ara: retallada de la despesa pública, nacionalització de deutes privats, caiguda dels salaris i un model de gestió del deute en què els reemborsaments als creditors dels bancs comercials són més importants que la recuperació social i econòmica.[37] Per això és previsible que, tal com estem veient, els efectes d'aquestes mesures a l'Estat espanyol siguin similars, si bé no en intensitat, sí en direcció.

Si bé en aquest capítol ens centrem en entendre la crisi i el cost que van tenir les mesures d'ajustament estructural a l'Amèrica Llatina ja que és el continent més familiar al context espanyol, també repassem els efectes de les polítiques d'ajustament a l'Àsia Oriental -on la crisi es va originar, com a l'Estat espanyol, a causa d'una bombolla immobiliària-, precisament per a mostrar que, tot i partint d'una situació diferent, l'impacte d'aplicar-hi les mateixes mesures va ser igual de dramàtic. Tot que l'Estat espanyol –per la seva integració en la Unió Europea- no pot utilitzar els instruments de política monetària tal com van fer alguns països en el seu moment, sí que pot extraure aprenentatges i adoptar altres mesures. Tenir present la repercussió que van tenir aleshores les mesures d'ajustament estructural a altres regions ha d'il·lustrar per què les draconianes mesures d'ajustament que s'estan imposant a l'Estat espanyol i altres països europeus són el camí erroni.

LA DÈCADA PERDUDA D'AMÈRICA LLATINA

Els anys 60 i 70 van ser un període de creixement econòmic sostingut a l'Amèrica Llatina i a Àsia. Durant aquest temps, molt països llatinoamericans (especialment Brasil, Argentina i Mèxic) van poder assumir sense dificultats préstecs de grans sumes de diners a creditors internacionals per a finançar plans d'industrialització mitjançant el desenvolupament d'infraestructures, i com a conseqüència van multiplicar

per quatre el seu deute extern entre el 1975 i el 1983.

L'augment dels preus del petroli iniciat el 1973 va fer que el creixement de molts països se'n anés en orris, va provocar una espiral inestable de sobreendeutament i va terminar en la gran crisi del deute els anys 80. L'augment del deute extern va superar el poder adquisitiu dels països que, incapaços de pagar els compromisos adquirits, van veure com s'ensorraven els seus ingressos, es va estancar l'economia i va augmentar l'atur, i la inflació va reduir el poder adquisitiu de les classes mitjanes. La majoria dels països van abandonar els seus processos econòmics d'industrialització[38] i de diversificació productiva, i es va adoptar una estratègia de creixement orientada cap a l'exportació fomentada pel Fons Monetari Internacional.[39] Amb unes taxes internacionals d'interès al 18%, els governs van nacionalitzar els deutes externs privats i els països van haver d'"ajustar-se" a base de contreure les importacions per generar un excedent comercial amb què pagar (al menys en part) el servei del deute. Malgrat l'important caiguda dels salaris, l'atur va augmentar enormement i la població va haver de fer front a l'altíssima inflació amb una caiguda de la capacitat adquisitiva.[40]

Els països van recórrer al finançament de l'FMI i del Banc Mundial per fer front als efectes d'aquesta crisi i a canvi van haver d'adoptar les polítiques neoliberals definides en el Consens de Washington com a condició.

Quadre 2. El Consens de Washington

El Consens de Washington va establir el 1989 un llistat de polítiques econòmiques considerades durant els anys 90 pels organismes financers internacionals i centres econòmics, amb seu a Washington DC, com el millor programa econòmic que els països en desenvolupament haurien d'aplicar per impulsar el creixement. Aquestes polítiques incloïen:

1. Disciplina pressupostària (dèficit inferior al 3%, o idòniament zero).

2. Reordenament de les prioritats de la despesa pública: eliminació de subsidis, inversió en sectors que afavoreixin el creixement i la provisió de serveis (educació, salut i infraestructures) per als pobres

3. Reforma impositiva (buscar bases imposables àmplies i tipus marginals moderats)

4. Liberalització financera, especialment dels tipus d'interès, i eliminació de qualsevol mecanisme de control de capitals

5. Un tipus de canvi de la moneda competitiu

6. Liberalització del comerç internacional (disminució de barreres duaneres i aranzelàries)

7. Eliminació de les barreres i establiment de condicions favorables a la Inversió Estrangeres Directa

8. Privatització (venda de les empreses públiques i dels monopolis estatals)

9. Desregulació dels mercats

10. Protecció de la propietat privada

Font: Elaboració pròpia

Aquestes polítiques es van articular en programes d'ajustament estructural i d'austeritat els anys 80 i 90, i es van acompanyar de reformes per a facilitar un nou model de desenvolupament, i l'FMI les va exigir com a condició per a rebre ajut financer, sense considerar que el marc de la crisi no era l'adequat per adoptar moltes d'aquestes reformes i sense preveure una seqüència òptima d'adopció de les mesures.[41] En certa manera, es van aprofitar les condicions polítiques generades per la crisi per imposar (l'FMI) aquestes mesures de manera generalitzada.[42] Dins d'aquesta estratègia de "shock", s'admetia que es generarien costos, però se suposava que no només serien transitoris, sinó també breus: les reformes estructurals no trigarien a donar lloc a una expansió significativa de la inversió, del creixement i, per tant, de l'ocupació i les remuneracions. Es reconeixia, doncs, que hi hauria costos socials, dels quals no es deia explícitament si recaurien o havien de recaure sobre el conjunt de la societat o si n'afectarien un grup determinat, el més vulnerable.[43]

Les conseqüències de l'ajustament estructural -algunes de les quals s'enumeren en la secció següent-, van constituir l'anomenada "dècada perduda de l'Amèrica Llatina". **Les mesures es van cobrar un alt peatge als nivells de vida i van suposar un augment dels nivells de pobresa: a mitjans dels 90, la majoria dels països s'havien empobrit (en ingressos per càpita) fins a nivells de 15 anys abans, i alguns fins a 25 anys abans.** Com es pot veure a continuació, a gairebé tots els països els mercats es van liberalitzar, la pobresa i l'atur van augmentar, els drets laborals es van veure perjudicats, es va disparar la desigualtat i va augmentar la inestabilitat financera i econòmica.[44]

Durant la "dècada perduda", els països **es van empobrir fins a nivells de 15 i 25 anys abans**.

LLIÇONS DE L'AMÈRICA LLATINA

Les societats de l'Amèrica Llatina ja eren molt desiguals abans de la crisi del deute, però les mesures d'ajustament estructural i d'austeritat van contribuir de manera definitiva a profunditzar les diferències entre els grups més rics i els més pobres, consolidant-hi la dualitat de les seves societats.

Els resultats econòmics: Les mesures d'ajustament estructural no es van traduir en un creixement econòmic dinàmic i sostingut.

Si bé durant els anys 90 el **creixement**[45] va ser superior al dels 80 i la regió **va aconseguir reduir notablement la taxa d'inflació**[46], aquests indicadors són molt inferiors als que va tenir la regió entre el 1950 i el 1980, i en bona part a causa de l'**efecte de la recuperació** més que no pas a un creixement estable.[47]

En termes generals, a la regió **es van reactivar les importacions** de diversos tipus, inclosos els béns de capital. La reactivació va ampliar la base de recaptació impositiva, mentre que la disminució de la inflació va reduir les pèrdues que produïa durant el procés de recaptació, cosa que va contribuir a l'**increment dels ingressos fiscals**.[48] No obstant això, cal destacar que part d'aquesta reactivació es va basar en mesures justament contràries a les que l'FMI havia promogut amb l'ajustament estructural.

Quadre 3. La recuperació econòmica de l'Amèrica Llatina: un context favorable i mesures contràries a les de l'ajustament estructural

La recuperació econòmica a l'Amèrica Llatina es va produir en un context de millora de les condicions externes, en especial la pujada dels preus internacionals dels productes bàsics i la reducció de la càrrega del servei del deute. A més, per a sortir de la crisi, molts països van acabar adoptant mesures contràries al receptari neoliberal imposat per l'FMI amb l'ajustament estructural d'aquell moment, i sobre les quals l'FMI mateix ha rectificat recentment.[49]

Així, des del 2002, alguns països rics en recursos naturals han millorat els ingressos de les seves economies augmentant els ingressos fiscals, aplicant **polítiques fiscals i industrials ben dirigides –progressives-**, cosa que va contribuir a crear llocs de treball de qualitat en el sector públic, en els serveis i en la indústria manufacturera. Molts països **van augmentar també la despesa social**. Diversos països van adoptar **sistemes de tipus de canvi administratius** i **mesures de control de capitals** per posar fre a l'entrada de capitals amb finalitats especulatives i impedir una revaluació excessiva de les seves monedes. **L'Argentina, el Brasil i Costa Rica** es troben entre els països que recentment han implementat regulacions del compte capital, consolidant la seva estabilitat financera i prevenint apreciacions no desitjades del tipus de canvi. Com a resultat, la seva política monetària és més forta, cosa que permet promoure objectius de desenvolupament més amplis, com la creació d'ocupació i la reducció de la pobresa. **Xile**, per la seva banda, va mantenir la gestió de la producció i exportació del coure majoritàriament en mans del sector públic[50], la qual cosa va resultar clau per millorar els ingressos.

Després de la crisi financera del 2001 que va arrossegar la meitat de la població a la pobresa, **Argentina** va aplicar successives **regulacions sobre l'entrada i sortida de capitals**. Des de l'any 2005 les inversions estrangeres a curt termini són subjectes a un ancoratge del 30% del valor de la inversió, el qual és resguardat al Banc Central un any. Aquesta regulació ha estat eficaç per a **suavitzar l'entrada de capitals els períodes d'apogeu, reduir la volatilitat del tipus de canvi i augmentar l'espai de la política monetària**. Malgrat les regulacions a les sortides de capital, el nivell de sortides continua sent elevat. En termes generals, el conjunt d'eines emprades va contribuir a un procés de creixement econòmic ràpid i progrés social considerable.

El 2009 **Brasil** va aplicar **impostos a la inversió estrangera al mercat local d'accions i bons.** L'objectiu d'aquests impostos era impedir que els fluxos especulatius apreciessin el tipus de canvi. A partir del 2008, les inversions de curt termini van inundar el país i van inflar artificialment el valor del real, amenaçant la competitivitat de les exportacions industrials

Per a sortir de la crisi, a l'Amèrica Llatina es van adoptar mesures contràries a les recomanacions de l'FMI.

brasileres. Els impostos aplicats han demostrat certa eficàcia en reduir l'acceleració dels fluxos i l'apreciació de la moneda. D'aquesta manera, l'impost contribueix a protegir l'ocupació.

Font: elaboració pròpia a partir de UNCTAD 2012 i Latinidad 2011

En el sector productiu va haver un **augment de la productivitat** d'un conjunt d'empreses, que generalment va estar associat a processos de privatització o de compra de les empreses en què va participar el capital estranger. En els casos de Mèxic i dels països del Mercosur, també van influir en aquests canvis els acords d'integració comercial i econòmica, i a gairebé tots els països van incidir els processos d'obertura a l'economia internacional.[51] Tanmateix, aquestes dades generals no recullen degudament les **grans diferències sectorials**. A Mèxic, l'Amèrica Central i el Carib es van desenvolupar **la maquila i el turisme**, sectors que, davant del deteriorament general de les condicions laborals, es van convertir per a moltes persones en l'única opció laboral malgrat la seva precarietat. A l'Amèrica del Sud els sectors que més es van modernitzar i en què més es va invertir van ser els vinculats a **l'explotació i transformació primària de recursos naturals**, així com algunes manufactures destinades, al mateix temps, al mercat intern i al comerç intraregional. El dinamisme d'aquests sectors no va ser suficient, ateses les seves magnitud i característiques, per a arrossegar el conjunt de l'economia ni per a generar prou ocupació, per això **es va incrementar l'heterogeneïtat estructural de l'Amèrica Llatina**.

Els costos socials: Les mesures d'ajust estructural van augmentar la desigualtat i la pobresa

b.1 Més desocupació i més llocs de treball de baixa qualitat

Amb les mesures d'ajust estructural a Amèrica Llatina **van augmentar les taxes de desocupació, van caure els salaris, es van incrementar la informalitat i la precarització del treball, i van entrar en crisi les formes tradicionals d'organització sindical i negociació col·lectiva**.

La desocupació urbana va créixer durant els anys 90, passant en el conjunt de la regió del 5,8% el 1990-91 al 8,7% el 2001, amb increments de tres punts o més a l'Argentina, Brasil, Colòmbia, Equador, Perú, Uruguai i Veneçuela.[52] D'altra banda, **en molts països els salaris reals encara no han aconseguit recuperar-se del deteriorament que van experimentar els anys 80**; aquest deteriorament va resultar especialment sever per al salari mínim i el salari agrícola, que entre 1985 i 1995 van patir descensos de 33 i 28 punts percentuals respectivament.[53]

L'estructura del mercat de treball es va alterar, amb una disminució de l'ocupació en el sector públic i en la gran empresa privada i un augment del sector informal conformat per petites empreses, treballadors per

compte propi no professionals i servei domèstic. Aquesta tendència va deteriorar considerablement la qualitat del treball: 81 de cada 100 noves ocupacions generades entre 1990 i 1994 es van concentrar en el sector informal. Aquesta xifra va pujar a 84 el 1995 i a 85 el 1996, any en què el sector informal es consolida com la principal font de generació d'ocupació a la regió.[54]

b.2 Més desigualtat en la distribució de l'ingrés[55]

La recuperació del creixement i la caiguda de la inflació que es van produir durant els anys 90 **no van revertir en una millora en la distribució de l'ingrés**, i **el nombre de persones afectades per la pobresa el 1994 encara era més gran que el 1980**. La desigualtat es va accentuar durant els anys vuitanta i noranta a gairebé tots els països de la regió,[56] i el 2000 va arribar a un màxim històric. Tot i que des d'aleshores ha disminuït lleugerament en diversos països, en general, continua essent més gran que abans dels anys vuitanta.

De fet, tots els països (excepte l' Uruguai) van veure durant aquestes dues dècades com **el 10% de les persones més riques va augmentar la seva participació en la renda nacional, mentre que la participació del 40% més pobre s'estancava o disminuïa**. S'estima que la meitat de l'augment de la pobresa segons els ingressos en aquest període es degué a una redistribució a favor dels més rics.[57] Aquesta diferència va ser especialment significativa en alguns països com l'Argentina, Mèxic, Panamà o Veneçuela.

L'augment de la bretxa de la desigualtat s'explica d'una banda pel creixement de la rendibilitat de les operacions financeres i la concentració patrimonial, que van beneficiar les persones amb ingressos més grans, i d'altra banda per la caiguda dels salaris reals, l'increment de la desocupació, la pèrdua de llocs de treball en la indústria i el sector públic (sectors on predominaven les ocupacions formals i la mà d'obra més sindicalitzada) i la reducció de la despesa social, que van tenir un impacte directe sobre les persones més pobres. És a dir, no serveix de res combatre la inflació si al mateix temps es destrueixen els llocs de treball de qualitat ben remunerats.

Gràfic 1: Tendències de la pobresa 1980-1994

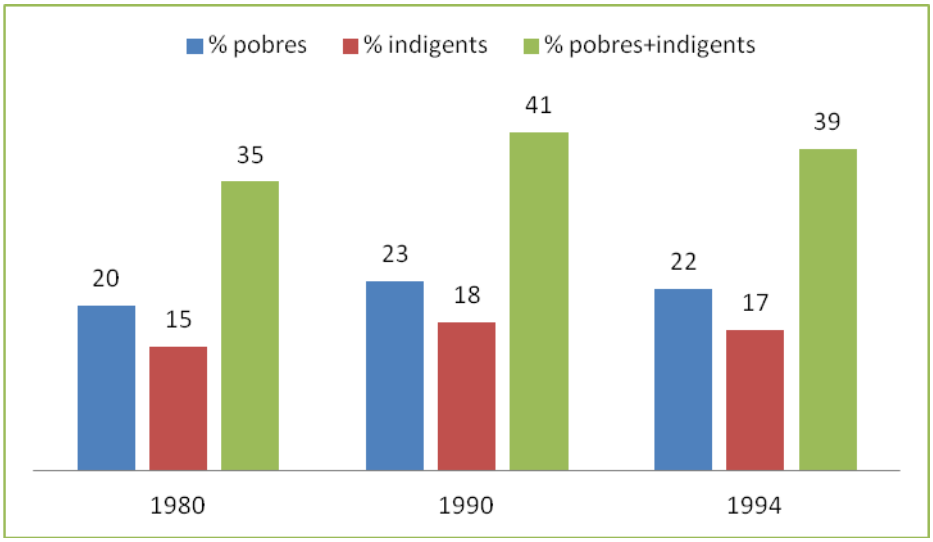

Dades: CEPAL (1997)[58]

La manca d'equitat a Amèrica Llatina fou un catalitzador de la pobresa.[59] A més, la desigualtat en la distribució dels ingressos va associada a la no equitat en l'accés als serveis de salut i a altres serveis socials importants, com s'explica a continuació.

b.3 Impacte negatiu sobre l'educació[60]

L'educació és una base per al creixement perquè millora la qualificació, la productivitat i l'adaptabilitat. Les diferències en l'accés a l'educació i en la probabilitat de concloure els cicles educatius contribueixen de manera decisiva a la desigualtat d'oportunitats.

A finals de la dècada dels 90 a Amèrica Llatina, la diferència entre la mitjana d'anys d'estudi (que sol estar en el setè decil d'ingressos) i el nivell del decil més pobre era de gairebé dos anys, mentre que el decil més ric tenia quatre anys més d'estudi que la mitjana.

Així, a finals dels 90 s'observa a Amèrica Llatina que **la mateixa diferència que hi ha en la mitjana d'anys d'estudi es reprodueix en les característiques de la creació d'ocupació**: feines ben remunerades per a una minoria de professionals i tècnics, feines mal pagades per a una majoria que va cap al sector informal o a llocs de treball terciaris de baixa productivitat, cosa que consolida la desigualtat.

b.4 Impacte negatiu sobre la salut[61]

Una població amb millor salut és capaç de ser més productiva. Diversos autors[62] han demostrat **la correlació entre la despesa pública i els principals indicadors de salut** (l'esperança de vida i la mortalitat infantil).

En el període que va del 1980 al 2000, Amèrica Llatina va tenir una de les despeses públiques més baixes del món, al voltant del 20% del seu PIB. Això explica el fet que durant aquest període fos el continent amb un

A Amèrica Llatina es va trigar **més de 25 anys** en recuperar el nivell de pobresa previ a la crisi

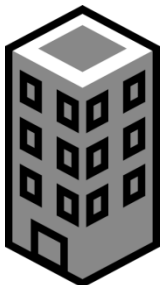

alentiment més gran en l'increment de l'esperança de vida i el descens de mortalitat infantil en comparació amb altres grups de països en desenvolupament.[63] D'aquesta manera es demostra que **en només una dècada d'ajust, les polítiques macroeconòmiques poden causar efectes mesurables sobre els indicadors socials**.

b.5 Augment de la pobresa[64]

El percentatge de persones afectades per la pobresa a Amèrica Llatina va augmentar del 40,5% el 1980 al 48,3% el 1990, cosa que va suposar passar de 136 milions de persones pobres el 1980 a 200 milions en 1990 (és a dir, un augment de 64 milions de persones). En xifres absolutes, l'any 1997 el nombre de persones que vivien en la pobresa es mantenia per sobre dels 200 milions, tot i haver-se recuperat un creixement per càpita superior al 2% anual.[65]

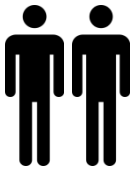

La dècada d'austeritat a Amèrica Llatina va duplicar el nombre de **pobres urbans**

Encara que el percentatge de persones pobres ha anat disminuint lentament des del 1997, fins al 2005 aquesta proporció continua essent superior a la del 1980. És a dir: **es va trigar més de 25 anys en recuperar el mateix nivell de pobresa previ a la crisi**.

El sector agrari no va absorbir la força de treball, de manera que l'emigració de la població rural cap a les ciutats a la recerca de millors condicions de vida ha estat una constant des dels anys 80. Al seu torn, l'economia urbana tampoc no ha ofert bones oportunitats per superar la pobresa i la indigència, ni tan sols a la pròpia població urbana. Així, **la més que duplicació del nombre de pobres urbans entre 1980 i 1997 - la massificació de la pobresa- va ser el fet decisiu del nou escenari social d'Amèrica Llatina**.[66]

Gràfic 2: Evolució de la pobresa i la indigència a Amèrica Llatina entre 1980 i 2005 (en percentatges)

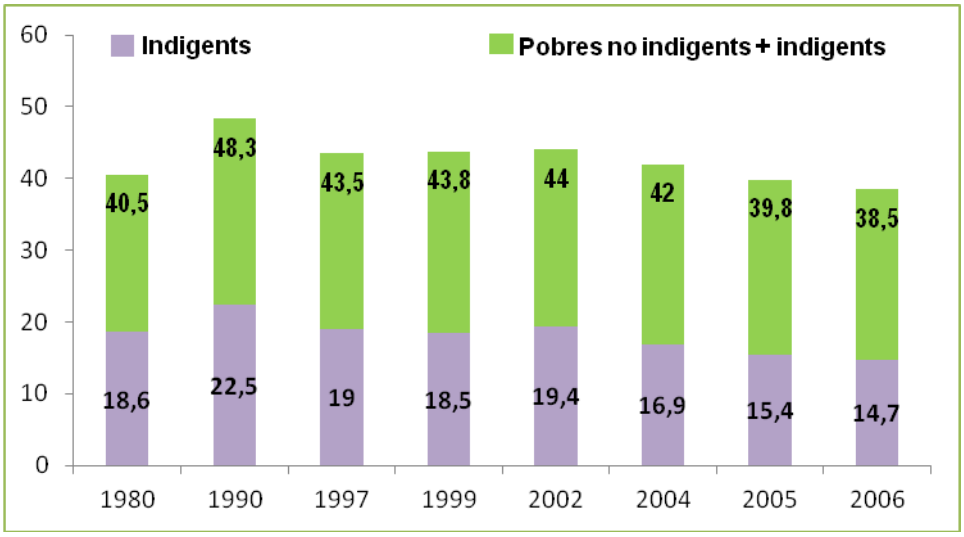

Font: CEPAL (2011)[67]

Gràfic 3: Evolució de la pobresa i la indigència a Amèrica Llatina entre 1980 i 2005 (en milions de persones)

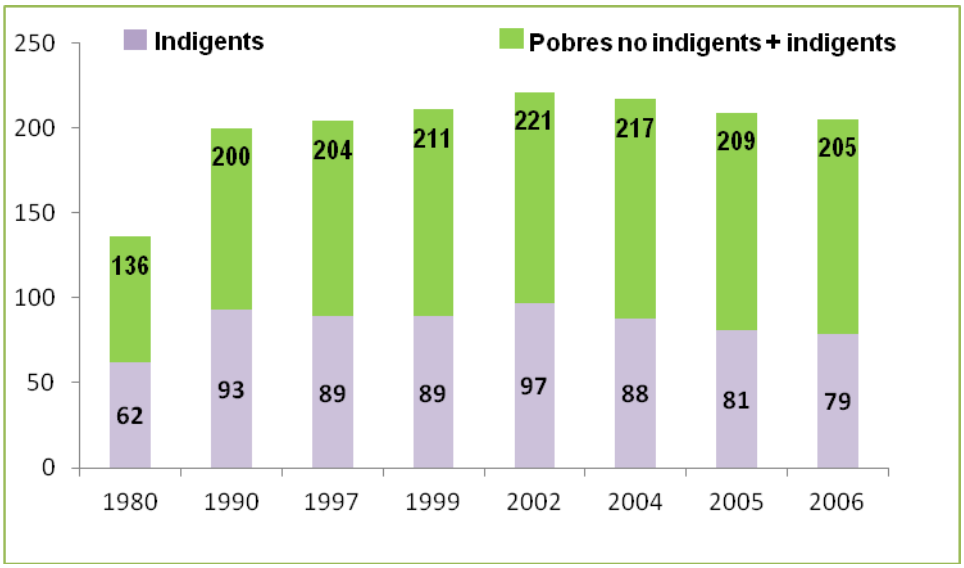

Font: CEPAL (2011)68

Quadre 4. Resoldre el deute extern: d'Amèrica Llatina a Europa

La crisi de deute es va resoldre en la seva part més pesada mitjançant mecanismes de mercat i negociacions polítiques obertes o encobertes per a la seva condonació. Entre elles, una operació massiva: el pla Brady que va convertir el deute bancari (diners prestats per bancs) en bons, que van sortir al mercat per a la seva negociació i van arribar a cotitzar al 10% del seu valor nominal poc temps després. Es van efectuar operacions de recompra massiva de deute (com les que avui es plantegen per a Grècia): un deute de 1.000 se sotmet a cotització al mercat i els operadors el compren al seu "valor real", 200. Acte seguit, el país deutor torna a comprar el deute a aquests operadors amb un lleuger marge, pagant 210. I voilà: un deute de 1.000 s'ha cancel·lat per 220, i els mercats no han bramat enfurismats. Altres tancaments van ser més controvertits, com el de l'Argentina amb els seus tenidors de bons el 2001, que va resultar en un quitament pactat amb la major part des seus creditors del 80% davant la impossibilitat de generar ingressos per tal de pagar un deute descomunal a costos creixents.

És precís mencionar un exemple molt més significatiu avui dia, donat els països implicats: l'acord de Londres del 1953, en el qual Alemanya es va veure beneficiada per l'acció de tota la Comunitat Internacional, per tal d'evitar-li el pagament desorbitat en concepte de servei del deute. Es va acordar el límit dels seus pagaments de deute anuals a un 10% de la riquesa i a la realització de qualsevol pagament condicionat al qual tingués creixement econòmic durant l'exercici (és a dir, que si no hi ha creixement, els creditors no cobraran). De nou, una condonació encoberta per ajudar a la recuperació alemanya després de la Segona Guerra Mundial, nascuda de l'experiència dels enormes deutes imposats a Alemanya després de la Primera Guerra Mundial que van deprimir la seva economia i van generar el brou de cultiu en el qual es va gestar el nazisme.

Així doncs, les crisis de deute es van resoldre en diferents països i moments de la història per mecanismes de quitament i condonacions més o menys

encoberts. Mentrestant, l'ajust va deprimir les economies d'Amèrica Llatina durant almenys deu anys i va desembocar en una dècada, els noranta, d'una forta volatilitat i inestabilitat. Aquesta espiral només es va trencar quan el deute es va dur a nivells sostenibles i les polítiques d'austeritat van ser substituïdes per polítiques d'enfortiment de les institucions públiques -que han de vetllar entre altres coses pel bon funcionament dels mercats- i d'inversió econòmica i social.

Podrà dir-se que aquestes dues dècades van ser necessàries per aprendre que el pagament del deute no pot ser la religió d'un país, i que l'austeritat extrema no crea oportunitats de futur sinó que les destrueix. Però el cost per a centenars de milions de persones a la regió fou extraordinari, i el retard en tornar al punt de partida va ser de vint llargs anys: **dues generacions perdudes**. En el cas d'Alemanya el 1953, la lliçó més clara és que per recolzar el creixement i la lluita contra la crisi és precís establir mesures excepcionals que poden incloure la interrupció momentània i l'establiment de límits al pagament del deute.

L'estiu del 2011, l'Estat espanyol va fer una cosa insòlita i d'una gravetat extrema: amb l'impuls dels dos grans partits, va consagrar en la seva Constitució la prioritat del pagament del deute per sobre de qualsevol altra necessitat interna per satisfer els mercats. D'aquesta manera es va obrir la porta al fet que el deute devori el conjunt de les polítiques socials, tancant els ulls a una experiència històrica que resulta molt eloqüent. Haurem après alguna cosa? Serà Europa capaç d'extreure lliçons de la història i privilegiar el progrés i la ciutadania per sobre dels interessos dels creditors?

Font: Jaime Atienza (Director de Campanyes i Estudis, Intermón Oxfam)

LLIÇONS DE L'EST ASIÀTIC[69]

La crisi de l'Est Asiàtic –dels tigres asiàtics- que va esclatar al juliol de 1997 amb la devaluació de la moneda a Tailàndia i va quedar rematada amb la suspensió dels pagaments de Rússia a l'agost negre de 1998, es va originar, en part, amb l'apreciació del dolar nord-americà respecte al ien, la conseqüent disminució de la demanda de productes exportats per part de l'Est Asiàtic per pèrdua de competitivitat i una massiva inversió estrangera que es va estendre a prestataris d'alt risc, la qual cosa va provocar una bombolla immobiliària en alguns països i un augment de l'especulació al mercat de valors. [70] Al 1997, The Economist[71] afirmava que **els problemes de l'Est Asiàtic van començar quan els bancs es van llençar a donar préstecs de forma temerària al sector immobiliari i a projectes de construcció desmesurats**.[72]

"Els problemes de l'Est Asiàtic van començar quan els bancs es van llençar a donar préstecs de manera temerària al sector immobiliari i a projectes de construcció desmesurats"

The Economist, 15 de novembre de 1997

A diferència del que va succeir a l'Amèrica Llatina als 80, la crisi asiàtica va sacsejar una regió que havia aconseguit un creixement econòmic elevat[73] i equitatiu, amb una reducció en els nivells de pobresa sense precedents basada en la inversió pública en salut i educació bàsiques i en la participació equitativa en els beneficis del creixement econòmic.

L'FMI va reaccionar a la crisi de l'Est Asiàtic de la mateixa manera que ho va fer a la de l'Amèrica Llatina als 80: **exigint deflació, amb retallades en la despesa pública i finançant el dèficit a costa de deute públic a**

elevats tipus d'interès. El que realment és preocupant és que la recomanació de l'FMI no va tenir en compte que les circumstàncies de partida d'aquesta regió no tenien res a veure amb les de l'Amèrica Llatina quinze anys enrere: a l'Est Asiàtic hi havia un elevat índex d'estalvi, una inflació baixa i uns pressupostos bastant equilibrats, per no mencionar unes bosses de pobresa encara preocupants. Aquestes mesures van tenir un **ràpid impacte negatiu en diversos països, així com l'augment de les desigualtats regionals a Indonèsia o l'augment de l'atur a Tailàndia. A Indonèsia, els nivells de pobresa van trigar deu anys a recuperar-se** (l'any 2008 es va arribar al nivell de 1997, just abans de la crisi).[74]

Un problema addicional en la gestió de l'FMI a l'Est Asiàtic va ser la **presumpció favorable als creditors**. Es van acceptar com a legítimes totes les reclamacions dels creditors internacionals en la regió, malgrat haver incorregut en operacions d'alt risc com es va demostrar amb la crisi.

En resposta a la crisi econòmica a l'Est Asiàtic entre 1997-2000, països com Corea, Indonèsia, Tailàndia i Xina van conjuminar esforços per evitar que una cosa així tornés a passar, van reforçar les institucions regionals i van augmentar les seves reserves. Envers la crisi actual, aquests països han mantingut el creixement i les inversions en educació i en programes dirigits als joves a l'atur, la qual cosa contrasta amb el que està fent Europa.

De la crisi de l'Est Asiàtic podem aprendre tres lliçons d'utilitat per al cas espanyol:

1. **Un origen de la crisi molt semblant**, marcat per una elevada inversió estrangera que va afavorir un excés de liquiditat que, dirigida al sector immobiliari, va provocar una bombolla.

2. Una actuació de l'FMI recomanant les **mateixes mesures d'ajust estructural** que ja es van aplicar a l'Amèrica Llatina –les mateixes que ara se li exigeixen a l'Estat espanyol i a altres països europeus -, **sense demanar comptes als creditors** responsables de la bombolla immobiliària (com a l'Estat espanyol).

3. Malgrat que els països asiàtics van partir de condicions de desenvolupament econòmic, social i institucional molt més favorables que les de l'Amèrica Llatina al començament de la crisi, **els efectes provocats per les mesures d'ajust estructural també van resultar negatius** (como esta succeint a l'Estat espanyol).

4. Molts països van **sortir de la crisi aplicant mesures contràries a les exigències del Consens de Washington que l'FMI va recomanar**: van afavorir un major pes de l'Estat en l'economia, van establir una regulació més precisa, i es van establir diferents mecanismes de control de capitals.

Quadre 5. Una pinzellada sobre l'ajust estructural a l'Àfrica subsahariana

En el cas del països de l'Àfrica subsahariana, es va fer un ajust supervisat pel Banc Mundial, de característiques semblants als casos de l'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic i amb conseqüències també desastroses.

La despesa social va disminuir en gairebé un 1% del PNB, i la part del pressupost nacional destinada al sector social va passar del 25% al 22%. En alguns casos, les retallades de despesa social per càpita van ser especialment elevades:

- A Zimbabwe, la despesa per càpita en atenció sanitària primària y en educació primària es va reduir a una tercera part entre 1990 i 1995, en virtut de d'un programa d'ajust de l'FMI i del BM.
- A Zàmbia, la despesa sanitària per càpita es va reduir a la meitat entre 1990 y 1994. La despesa destinada a la població infantil en edat de cursar l'educació primària era inferior al 1999 que a mitjans dels 80.
- A Tanzània, la despesa per càpita en salut i educació era al 1999 un terç més baixa que a mitjans dels 80.

Inevitablement, les retallades de la despesa pública a aquesta escala van minar la qualitat dels serveis. A més, aquestes mesures van anar acompanyades d'un procés de privatització dels serveis públics. Les conseqüències van recaure sobre la població pobre, que va ser incapaç de permetre's el luxe de pagar els serveis corresponents en el sector privat.

Font: Elaboració pròpia a partir de Watkins (1999) [75]

COMBATRE LA DESIGUALTAT

Les experiències de l'Amèrica Llatina, de l'Est Asiàtic i d'altres regions del món, indiquen que els alts nivells de desigualtat són un llast i que romanen fins i tot quan s'ha recuperat el creixement econòmic, afecten el potencial de conversió del creixement en reducció de la pobresa, i frenen el ritme de creixement econòmic. Quan la distribució de la renta és molt desequilibrada, limita el potencial d'estalvi i d'inversió de la població relativament més pobre, la qual cosa perjudica la producció i l'ocupació. Per tant, **combatre la desigualtat ha de ser la tasca prioritària**.

Quadre 6. El poder del creixement econòmic per reduir la pobresa depèn de la desigualtat

L'experiència de Brasil, Corea i molts països d'ingressos baixos i mitjans demostra que reduir les desigualtat està en mans dels responsables polítics. No hi falten mecanismes, però sí voluntat política. Hi ha tres arguments econòmics a favor de les polítiques que promouen l'equitat:

- Els efectes positius del creixement sobre la reducció de la pobresa estan limitats per la desigualtat.
- Reduir la desigualtat ofereix un doble avantatge: reduir la pobresa de forma directa i fer que el creixement futur sigui més favorable per a les persones pobres.
- La desigualtat és un obstacle per al creixement.

La desigualtat impedeix les inversions productives, limita la capacitat

productiva i de consum de l'economia i debilita les institucions.

La desigualtat contribueix a debilitar la cohesió social (es vincula a una gran varietat de mals socials, com ara la delinqüència i la manca de confiança), a la deficiència de les institucions i a una mala gestió pública, la qual cosa és, al mateix temps, un llast per al creixement econòmic. Diversos estudis destaquen la importància que té per al creixement el fet de poder comptar amb bones institucions i els efectes perjudicials que provoca la desigualtat en aquestes.[76] La manera en què la desigualtat limita la capacitat de les persones per participar en el govern i en el desenvolupament és clau en la manca de creixement.

La desigualtat és la clau per explicar com una mateixa taxa de creixement pot conduir a diferents taxes de reducció de la pobresa. En alguns casos, el creixement va acompanyat d'una reducció substancial del nombre i el percentatge de persones que vivien en la pobresa. Per exemple, el creixement mitjà de Brasil entre 1990 i 2009 va ser del 2,5% anual, i va anar acompanyat d'una lleugera disminució de la desigualtat (tot i que aquesta és encara increïblement elevada). Durant aquest període, el percentatge de brasilers i brasileres que vivien a la pobresa es va reduir a la meitat. Tot i així, en altres casos s'ha produït un creixement considerable sense que disminuïssin els índex de pobresa. Al Perú, en la dècada posterior al 1997, la proporció de població que vivia a la pobresa va augmentar, malgrat que el país va aconseguir una impressionant taxa de creixement promig del 3,9% anual.

A més, la desigualtat és rellevant més enllà de la distribució dels ingressos. Les desigualtats de poder i riquesa i les diferències de gènere són essencials per al desenvolupament. Cap país pot afirmar que està veritablement desenvolupat si no ha abordat aquestes formes fonamentals de desigualtat.

Font: Elaboració pròpia a partir d'Oxfam (2012) ¿Olvidados por el G20? [77]

A partir de les experiències de la crisi i la recuperació de la crisi als anys 80 i 90 a l'Amèrica Llatina i l'Est Asiàtic s'extreuen tres lliçons fonamentals:

Quadre 7. Lliçons fonamentals d'altres crisis

1. Es pot sortir d'una crisi com aquesta i protegir els més vulnerables. No només no és incompatible, sinó que més la manera més robusta de fer-ho.

2. La desigualtat és un llast per al progrés de qualsevol societat, fins i tot quan es recupera el creixement econòmic.

3. Les forces polítiques i la ciutadania han de **revisar i renovar el consens en les polítiques fiscals i socials** i s'han de comprometre en la seva rendició de comptes.

Font: Elaboració pròpia

3 LA CRISI A L'ESTAT ESPANYOL

Per entendre com es va gestar la crisi actual a l'Estat espanyol és necessari repassar d'on venim. La bonança de la dècada anterior a la crisi –la dècada daurada- no va ser més que un miratge basat, en gran part, en l'abundància de liquiditat dels bancs, que va generar una bombolla immobiliària, molt semblant a la que es va viure a l'Est Asiàtic abans de la seva crisi.

En aquest capítol, partim d'aquesta època daurada fins arribar a la crisi. Fem una revisió de les principals mesures d'ajust econòmic adoptades que, com s'ha dit, són bàsicament les mateixes que es van aplicar en altres crisis anteriors. L'impacte d'aquestes mesures d'austeritat augura un Estat espanyol més desigual i més pobre i, si no es corregeix a temps, ens aboca a l'espiral degenerativa típica del model d'austeritat.

LA DÈCADA DAURADA A L'ESTAT ESPANYOL

A l'Estat espanyol, el període comprés entre 1995 i 2007, anterior al començament de la crisi, s'ha anomenat[78] "la dècada daurada". Després d'anys d'atur elevat i incapacitat d'assentar un creixement econòmic, la dècada daurada va suposar un període de fort creixement. Un cop superada la crisi de començament dels anys 90 – quan l'atur va rondar el 20% i el dèficit pressupostari era elevat (6% al 1995)-, la convergència monetària a Europa fins la integració a l'euro el 1999 va comportar **baixes taxes d'interès**, cosa que va permetre aconseguir un **superàvit** de l'economia a mitjans del 2000 i **gairebé la plena ocupació** el 2006 – una de cada tres feines creades a la UE-15 entre 2000 i 2007 es va generar a l'Estat espanyol-[79], no sense una **inflació** que es va mantenir elevada durant tot el període, per sobre del promig europeu. L'**ingrés mitjà per càpita a l'Estat espanyol va augmentar** d'aproximadament el 80% del nivell de la UE-15 a mitjans dels noranta, a més del 90% cap al 2007.[8o]

El gruix d'aquest creixement econòmic es va concentrar en el **sector de la construcció**, on els augments en el preu dels habitatges (es va triplicar durant l'època daurada) van impulsar la inversió immobiliària residencial, i les grans infraestructures. Aquest període es veu acompanyat d'un **augment de la immigració**, arrastrat per la demanda d'ocupació no qualificat en la construcció i en el servei domèstic (incloent-hi la cura de persones grans i de menors), cosa que va provocar un

augment de la població a l'Estat espanyol que va passar de 40 a 45 milions en menys de deu anys.[81]

La connivència de l'abundància d'inversió estrangera als bancs, que davant la inusitada liquiditat no van tenir objecció en oferir i atorgar préstecs per sobre de qualsevol indicació de risc, basat en la previsió d'un augment indefinit dels preus de l'habitatge; juntament amb un sistema d'interessos polítics, econòmics i empresarials cobdiciosos que es van beneficiar de forma desmesurada i a títol individual d'aquesta abundància, van fer que una bona part de la societat espanyola sentís que el creixement i el benestar estaven garantits.

Quadre 8. Indicadors clau de "LA DÈCADA DAURADA"

4. Una menor diferència de salaris entre els treballadors millor remunerats i els pitjor remunerats. La diferència de salaris entre el 10% més alt i el 10% més baix va disminuir a l'Estat espanyol un 20% entre el 1994 i el 2008. En el mateix període, aquesta es va incrementar pràcticament en tota la resta de països de l'OCDE.
5. Una taxa d'ocupació més alta que en la resta de països de l'OCDE entre mitjan dels 90 i 2008. El creixement de l'ocupació en els 15 anys anteriors a la recessió econòmica actual explica prop del 70% de la reducció de la desigualtat d'ingressos.
6. I, sobre tot, una taxa superior d'ocupació femenina. L'increment del nombre de dones treballadores a l'Estat espanyol ha resultat en un total de guanys més alt en les llars. En les dues dècades anteriors a l'actual recessió global, la taxa d'ocupació femenina va augmentar un 30%, resultant en un dels augments més importants de l'OCDE.
7. Un augment de les hores treballades per als treballadors amb menor remuneració respecte dels millor remunerats. Des de mitjan anys noranta, el 20% inferior dels assalariats va augmentar el nombre anual d'hores treballades (de 1040 a 1180) mentre que el 20% superior dels assalariats va disminuir lleugerament les hores de treball (de 2180 a 2170). En la major part dels països de l'OCDE va succeir el contrari: els assalariats amb menys ingressos van treballar menys hores i aquells amb més ingressos van treballar-ne més.
8. Estabilitat en la part d'ingressos corresponent a l'1% més ric. La porció de l'1% d'ingressos més alts va augmentar de manera moderada entre 1990 i 2005, del 8,4% al 8,8%. Als països anglosaxons, la part de l'1% més ric es va multiplicar per dos.
9. Major redistribució deguda als serveis. Els serveis públics a l'Estat espanyol han contribuït a disminuir les desigualtats en l'ingrés en prop d'un 20%, com en la major part dels països de l'OCDE. Aquest efecte redistributiu, que s'ha mantingut en un nivell constant en la major part dels països de l'OCDE durant la dècada dels 2000, ha augmentat a l'Estat espanyol.
10. Però una menor redistribució deguda a les transferències socials. A l'Estat espanyol, les transferències de la Seguretat Social disminueixen la desigualtat en menor mesura que en la mitjana dels països de l'OCDE i, a més, aquest impacte s'ha anat reduint durant els últims anys, desaprofitant així una època de bonança que podria haver millorat l'equitat i la reducció de la pobresa domèstica.

Font: Elaboració pròpia a partir d'OCDE, http://www.oecd.org/spain/49177772.pdf

Els indicadors de l'OCDE mostren una **millora generalitzada en els salaris dels treballadors**. L'any 2008 l'ingrés mitjà del 90% més pobre a l'Estat espanyol era de 13.741 euros anuals (aquesta xifra amaga un conjunt molt heterogeni: hi havia sous molt més alts i sous molt més baixos dins d'aquesta franja de la població), i l'ingrés mitjà del 10% més ric era de 61.500 euros anuals.

No obstant això, aquest creixement i millora de les condicions dels assalariats en general durant la dècada daurada amaga dues tendències devastadores:

1) Una **acumulació de la riquesa en mans de les persones més riques**, que s'explica pels rendiments del capital, amb un conseqüent **augment de la desigualtat**, especialment en els últims anys. Així, en 2007 el 5% més ric ingressava una mica més de 78.000 euros anuals, i el 0'01% (els súper rics) ingressaven més d'1.800.000 euros de mitjana anual.[82]

   L'evolució d'ingressos respecte a 1980, mostra quant més cobraven els diferents grups socials al 2008 que al 1980. El 90% més pobre de la població ingressava al 2008 un 60% més que el que ingressava al 1980. Però el més cridaner és l'evolució dels ingressos dels súper rics, que mentre al 1980 ingressaven a l'any 74 vegades més que el 90% de la població, al 2008 van ingressar 173 vegades més; gràcies a haver incrementat els seus ingressos anuals en aquest període un 275%.[83]

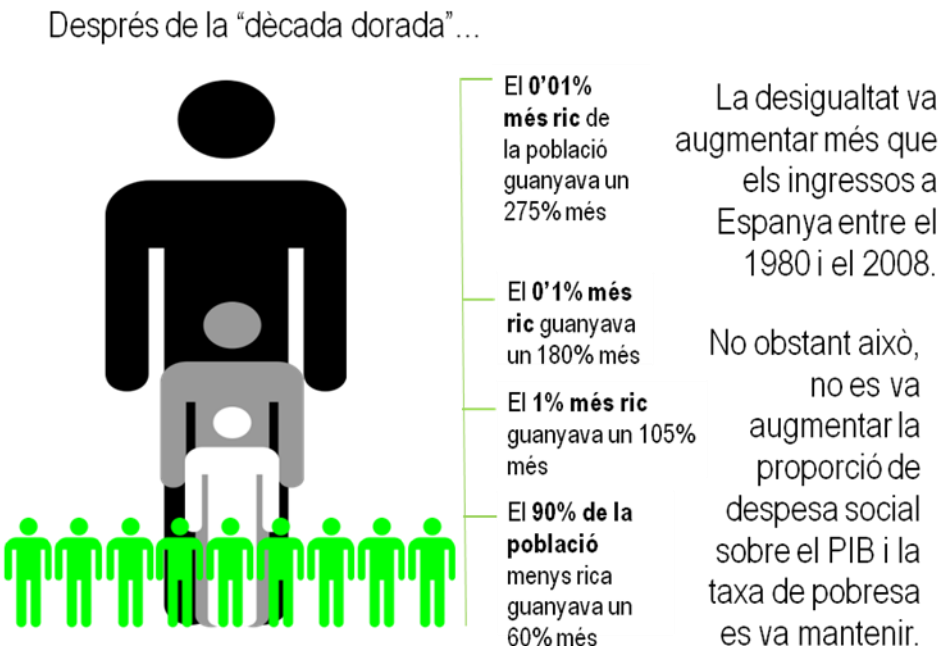

2) La **persistència d'una pobresa estructural**, com proven **els indicadors de pobresa que es van mantenir estables, sense disminuir, entre 1994 i 2007**. És a dir, durant la dècada daurada, **quan hi havia recursos, no es va abordar el problema de la pobresa estructural**: ni es va consolidar la protecció social ni es va augmentar la proporció d'inversió en despesa social del PIB.[84]

Quadre 9. Els primers símptomes d'una crisi… estructural

El VI Informe FOESSA posava de manifest el 2008, com en anys previs (1994 -2007), s'havia aconseguit un clima d'eufòria sobre la base d'indicadors macroeconòmics. Durant aquest temps, **l'Estat espanyol presentava un PIB i una taxa de creació en l'ocupació per sobre de la mitjana europea**. Aquests indicadors es veien reforçats per un desenvolupament urbà espectacular i pel fàcil accés a diners a través de préstecs hipotecaris. Tot això ens convidava a un consum il·limitat que semblava traduir-se en una major qualitat de vida (la lògica del "més és igual a millor").

La veritat és que, darrere d'aquestes dades, s'amagava una realitat en termes de pobresa, privació i vulnerabilitat que desvetllava determinats processos de risc per a un elevat percentatge de la població. A més, al llarg d'aquest període s'havia truncat la tendència de reducció de la taxa de pobresa (la qual venia acompanyant-nos durant les últimes dècades); s'havia produït una **disminució en les rendes del treball, mentre que augmentaven les rendes del capital; i la nostra despesa social es distanciava de la mitjana europea**. És a dir, en un escenari aparentment favorable per al desenvolupament de polítiques de cohesió social i per prevenir riscos esdevenidors, es va consentir el desenvolupament d'uns nivells elevats de vulnerabilitat. Una vulnerabilitat que, **darrere dels indicadors macro, invisibilitzava el risc assumit per moltes famílies**. Risc que ràpidament podia convertir-se en perills concrets en cas que es produís un canvi en el cicle econòmic mundial.

A partir de finals de 2008 els primers efectes de la crisi es feien visibles. Així ho mostren la realitat actual de desocupació (25,02% de taxa d'atur, dels quals més de la meitat porten almenys un any buscant treball) i la naturalesa del mateix (la taxa d'atur de sustentadors principals està per sobre del 19%); l'existència de gairebé 1.700.000 llars amb tots els seus actius en atur; la consolidació de la pobresa i de l'exclusió social (la taxa AROPE l'any 2012 se situa en el 26,8%); els greus problemes de privació material (el 40,1% de les persones no té capacitat per afrontar despeses imprevistes) i amb un procés d'increment de la desigualtat per sobre de la mitjana europea.

Però més enllà d'aquestes dades concretes, la qüestió fonamental és el caràcter estructural d'aquesta crisi que ens està transformant com a societat. A través del debilitament dels mecanismes de protecció social (amb un augment progressiu del nombre d'aturats que van esgotant la protecció i se sumen als aturats sense ingressos, i amb entitats com Càrites que han vist com s'incrementava el nombre de persones ateses des dels seus Serveis d'Acolliment i Assistència, passant de 350.000 en 2007 a més d'1.000.000 en 2011); amb l'enduriment de requisits i la desaparició de mesures d'ajuda; amb l'erosió de les relacions familiars (per veure's

obligades a ser suport d'aquells membres que s'han vist afectats per la crisi); i amb especial incidència en les llars joves i en aquelles en les quals hi ha menors.

El moment en el qual ens trobem és crucial. La prolongació d'aquest temps de crisi sense mesures que apostin clarament per les persones pot comportar pèrdues irreparables:

11. **Sistema de garantia d'ingressos mínims**: la posada en marxa d'un sistema de garantia d'ingressos mínims d'àmbit estatal suposaria una mesura eficaç contra la pobresa en general i molt especialment contra la pobresa infantil i familiar. Juntament amb aquesta iniciativa, s'han de dur a terme polítiques de reducció dels costos de les llars (exempcions i/o bonificacions de taxes, a les famílies amb rendes baixes, en els serveis municipals dirigits a la infància i adolescència; beques de menjador; beques per a llibres; beques per a escoles infantils i ludoteques…)
12. Habitatge: urgeix un pacte que garanteixi la modificació de la normativa civil i hipotecària en relació a la possibilitat de facilitar eines que evitin la responsabilitat personal en l'adquisició d'habitatge (dació en pagament). I amb aquestes mesures, unes altres que permetin mantenir aquest espai de desenvolupament personal i familiar (**garantir l'accés a un habitatge** amb mesures com el lloguer social o uns altres).
13. L'educació com una de les vies més rellevants i amb major capacitat de fre de la transmissió intergeneracional de la pobresa. Urgeix per tant a **reforçar tots els esforços en educació**; fomentant la formació i educació professional per a aquells joves que van abandonar el sistema escolar sense títol així com vetllant per la universalitat d'una veritable educació.
14. L'acompanyament social com a eina privilegiada per afrontar problemes i fragilitats derivats de les situacions de vulnerabilitat i exclusió social ja existents. Això passa, sense cap dubte, per l'enfortiment dels **Serveis Socials Públics** a través d'un impuls pressupostari significatiu del Pla Concertat i pel reforç del treball desenvolupat per les entitats del tercer Sector d'Acció Social.

En definitiva, parlem d'una crisi de present, que pot ser també oportunitat. **Oportunitat per fer allò que no vam ser capaços quan els indicadors macroeconòmics deien que érem un país ric**. Oportunitat de no perdre elements de dret que poden deixar de ser-ho per sempre. Oportunitat, d'afrontar com a societat – no com a individus aïllats – el sofriment de moltes persones. Oportunitat, en definitiva, que el lloc central del nostre model de societat i de totes les nostres decisions l'ocupi qui de debò ha de fer-ho: la PERSONA.

Font: Elaborat per Francisco Lorenzo (Coordinador de l'equip d'Estudis Sociològics en Cáritas Española i Fundación FOESSA)

Diversos factors indicaven que **"la dècada daurada" era insostenible**: l'elevada inflació respecte a la resta de la zona euro, que minvava la competitivitat; l'augment dels preus de l'habitatge superior al creixement de l'economia, que indicava la presència d'una bombolla (com als EUA en el mateix període, i com la que en el seu moment va originar la crisi de l'Est Asiàtic); els alts preus de l'habitatge juntament amb l'elevat consum, variables que impactaven directament sobre les economies de les llars; i

la falta de competitivitat juntament amb una elevada demanda interna, que generava un dèficit comercial per augment de les importacions.[85]

LA RESPOSTA A LA CRISI: RETALLADES I ENDEUTAMENT

Tímid estímul inicial

A l'Estat espanyol, que va arribar l'any 2007 amb un superàvit de l'1%, la crisi es va fer patent l'any 2008 malgrat l'obstinació del Govern per negar el seu impacte a l'Estat espanyol fins després de les eleccions generals de març de 2008.

Les primeres mesures en resposta a la crisi van introduir un paquet d'estímul keynesià[86] el 2008-2009 que incloïa un subsidi a la desocupació per aquelles persones en atur que haguessin esgotat el seu dret a prestació així com per als aturats sense accés a prestació, una deducció de 400 euros que s'aplicaria per rendes del treball a assalariats, pensionistes i als qui havien obtingut rendiments d'activitats econòmiques; una moratòria hipotecària per a persones aturades, el dret a estendre el període d'hipoteca per dos anys sense cost; i l'anomenat *Plan Ẽ para el estímulo de la economía y el empleo* mitjançant la subvenció de petites obres d'infraestructures.

L'estímul inicial en resposta a la crisi al 2009 va tenir un efecte temporal positiu en l'ocupació, però va disparar el dèficit públic, acompanyat a més d'una reducció severa dels ingressos tributaris per la caiguda de l'activitat econòmica més l'augment de la despesa pública especialment per les contribucions per les elevades taxes de desocupació.

I una allau de retallades

Després de l'estímul inicial, els Pressupostos Generals de l'Estat per l'any 2010 ja van introduir algunes retallades, però va ser al maig de 2010 quan el Govern espanyol va cedir públicament a les pressions dels mercats financers i dels governs d'Alemanya, de França i dels EUA a la vista del creixent dèficit pressupostari i va anunciar un agressiu paquet de mesures d'austeritat que van marcar el declivi de la legislatura. El Govern escollit el novembre de 2011 va aprofundir encara més en les mesures d'austeritat i les retallades dirigides a reduir el dèficit: s'han retallat els pressupostos i la ràtio destinats a la sanitat, l'educació i la dependència; s'ha estès el copagament farmacèutic; s'han reduït dramàticament les ajudes per a material escolar, beques universitàries i menjadors a les escoles; i s'ha retallat l'ajuda oficial al desenvolupament i la cooperació com mai abans, entre altres mesures.

Les retallades en els pressupostos s'han acompanyat d'altres mesures de caràcter social amb un impacte nul (o almenys dubtós) en els comptes

nacionals, la qual cosa amenaça en conjunt d'arrasar bona part dels èxits socials de les últimes dècades. Aquestes mesures no responen a una situació conjuntural, sinó a un canvi de model social més greu i més important, ja que són mesures que soscaven la lluita contra la pobresa i la desigualtat.[87]

Tots els ajustos tenen efectes distributius, en això consisteix la política: no és el mateix si recauen via impostos sobre els perceptors de rendes que si els pateixen els destinataris de les prestacions i serveis oferts per l'Estat. En el cas de l'Estat espanyol, les retallades s'han encruelit amb les persones més necessitades per mitjà de la reducció de les ajudes, de les subvencions, els augments en els costos dels serveis socials bàsics, les retallades dels pressupostos de les polítiques de salut, d'educació i cooperació, la constricció de les polítiques de gènere i dependència.

Una de les lliçons de les crisis de l'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic, que sembla no haver-se recollit, és la importància de no aplicar la "recepta per a tots" a la qual ens referíem abans, sinó fer l'exercici d'adaptar –en forma i en temps d'adopció– les reformes a les condicions particulars de cada país. Un primer pas hauria de ser un bon diagnòstic dels problemes i les necessitats, una bona definició política de cap a on es vol avançar, i una planificació adequada i conseqüent. Cap dels governs que han bregat amb la crisi ha fet aquest exercici imprescindible, tal com ho demostra el fet que tots hagin passat per alt que, més que un problema d'endeutament públic, tot va sorgir d'un deute privat alarmant –i no precisament dels ciutadans sinó sobretot de les empreses immobiliàries i dels bancs.

Les mesures d'ajust que s'han adoptat es reparteixen, com veurem a continuació, entre retallades en la despesa pública i un intent de millorar els ingressos fiscals per mitjà de pujades d'impostos i una amnistia fiscal. A més, s'han centrat els esforços a salvar l'estructura bancària a costa de deute públic.

i) Mesures de retallades en la despesa pública

El gruix de les mesures adoptades se centra en les retallades **de la despesa pública en quasi tots els nivells de l'Administració**. Aquestes mesures s'enumeren en el quadre 10 a continuació.

Quadre 10. Principals retallades en la despesa pública[88]

Baixades en els salaris públics: Reducció de la retribució del personal del sector públic (funcionaris, policies, bombers, personal sanitari i tot el personal dependent de les administracions públiques de l'Estat i les comunitats) de mitjana un 5% el 2010 (distribuït de manera proporcional als ingressos) i congelació per al 2011. Estalvi estimat: 2.400 milions el 2010, i uns 4.000 milions d'euros en el conjunt de les administracions entre el 2010 i el 2011.

Pensions congelades: Amb la suspensió per al 2011 de la revaloració de

pensions, excloent-hi les no contributives i les mínimes, es pretenia un estalvi de 1.500 milions. Per al 2013 s'ha aprovat la no actualització de les pensions amb l'IPC, mesura que trenca el principal compromís social de l'actual Govern i redueix el poder adquisitiu dels pensionistes.

Jubilació: Entrada en vigor de les condicions de jubilació aprovades el 2007 –tenir més de 61 anys, reducció màxima de la jornada al 75%, antiguitat mínima de sis anys a l'empresa o mínim de 30 anys de cotització, entre d'altres.

Sanitat: Reducció de les prestacions amb l'objectiu d'estalviar 7.000 milions d'euros. Les mesures inclouen l'augment del copagament farmacèutic, la supressió de l'atenció gratuïta a persones immigrants en situació irregular, i altres mesures de supressió de serveis etiquetats com a "no prioritaris".

Educació: A les retallades de 3.400 milions d'euros aplicades el 2010 i el 2011, s'hi sumen 3.000 milions més que s'exigeix retallar a les comunitats autònomes el 2012.

Inversió pública: Reducció de 6.045 milions en inversió pública estatal durant el 2010 i el 2011 que se sumaven a la retallada de 5.000 milions per al 2010 ja inclosa en el Pla d'Austeritat.

Comunitats autònomes i ajuntaments: Les administracions autonòmiques i les corporacions locals, que decideixen sobre el 36% de les despeses de l'Estat, havien d'assumir un estalvi total d'11.200 milions. Aquesta retallada impacta plenament de manera negativa en l'atenció primària a les persones més vulnerables, perquè suposa una caiguda dràstica de programes de suport social i integració que manegen aquestes administracions.

Ajuda Oficial al Desenvolupament: El 2010 l'Ajuda Oficial al Desenvolupament (AOD) espanyola va ser de 4.500 milions d'euros, que ja s'havia reduït un 1% respecte a la del 2009. El 2011 va descendir fins als 3.100 milions d'euros (0,29% RNB), un 37% menys. Les retallades pressupostàries del Govern de Mariano Rajoy han acabat per situar l'AOD en 2.400 milions d'euros per al 2012 i amb prou feines 2.000 per al 2013 (0,2% RNB).[89] És a dir, **en tres anys s'ha reduït a molt menys de la meitat i s'ha situat a nivells de fa vint anys**.

Fonts: Elaboració pròpia de diverses fonts, fonamentalment:
http://elpais.com/elpais/2010/05/12/actualidad/1273652221_850215.html

ii) Mesures per augmentar els ingressos

Segons les dades sobre la contribució fiscal a l'Estat espanyol l'any 2010, la recaptació fiscal sobre els impostos de la renda del treball (IRPF) i els impostos sobre el consum (IVA), impostos que paguem tots els ciutadans, van representar el 87% del total dels ingressos fiscals enfront del 9,7% de l'impost de societats que paguen les empreses i de l'1,7% amb què contribueixen les empreses internacionalitzades pels beneficis obtinguts per les seves filials a l'estranger. **La major càrrega fiscal a l'Estat espanyol està suportada pels ciutadans, com a treballadors i com a consumidors.** En dades del 2012, aquesta càrrega va augmentar amb el nou increment de l'IVA i la supressió d'algunes deduccions fiscals.

Quadre 11. Pujades d'impostos

Augment dels impostos al consum (IVA): En poc més de tres anys, l'IVA

s'ha apujat en més de cinc punts. Primer, el juny del 2010 l'IVA es va apujar del 16% al 18% el tipus general i del 6% al 8% el reduït. I l'1 de setembre de 2012 va entrar en vigor la següent pujada de l'IVA[90], fet que ha suposat l'augment del 18% al 21% del tipus general, del 8% al 10% del tipus reduït per a transport, alimentació, productes sanitaris i hostaleria; el tipus super-reduït es manté en el 4% per a premsa, menjar no elaborat i medicaments (però hi ha molts productes que ara han quedat fora del reduït, i passen directament del 8% al 21%).

Augment del tipus impositiu de l'IRPF[91] i **de les rendes d'estalvi i del capita**l (totes aquelles que generen interessos, dividends i reembossaments de fons inversió)[92]: aquesta reforma es va aprovar en l'últim Consell de ministres del 2011, el 30 de desembre, i es farà efectiva el 2013 en declarar les rendes del 2012, inicialment com a mesura temporal per dos anys. Amb aquest increment, el Govern espera ingressar 5.357 milions d'euros el 2012 (4.111 milions correspondran a les rendes del treball, 1.246 a les d'estalvi), i situa **els tipus impositius a l'Estat espanyol entre els més elevats d'Europa**, per damunt de països com França, el Regne Unit, Alemanya o Noruega, i només per darrere de Finlàndia i Suècia.[93]

Font: Elaboració pròpia a partir de diverses fonts

l'Estat espanyol és el país de l'OCDE sobre el qual ha augmentat més la pressió fiscal sobre les famílies, ja que les pujades d'impostos coincideixen amb les retallades salarials i la supressió de diferents ajudes, com la deducció de 400 euros de l'IRPF. Segons una enquesta del CIS del 2012, el 48% dels espanyols considera que els impostos són necessaris perquè l'Estat pugui prestar serveis públics. Però la gran majoria creu que estan rebent menys del que paguen i confien poc en la gestió de l'Estat. El 88% creu que els impostos no es cobren amb justícia i que hi ha molt frau fiscal, especialment en la política (els partits), les empreses i els rics, i que l'Administració fa poc o molt poc esforç a lluitar contra el frau.

Les pujades d'impostos contrasten amb la permanència del règim de tributació de les societats d'inversió de capital variable (SICAV)[94], que agreuja encara més la desproporció en l'esforç fiscal de la societat. **Mentre els ciutadans paguen un 21% pels rendiments de capital, les grans fortunes amb prou feines tributen a un 1% per mitjà de les SICAV.**[95] Malgrat que és un instrument concebut per a la inversió col·lectiva, en la pràctica, les SICAV s'utilitzen exclusivament per a la gestió individual de carteres de grans patrimonis, a base d'introduir 100 inversors ficticis (anomenats en l'argot del sector "mariachis", és a dir, testaferros). Amb això, al molt discutible avantatge de tributar a l'1% les comissions de gestió i al 0% els capitals i els seus beneficis, s'hi suma el fosc procediment de conformació de les societats. **En aquest moment hi ha prop de 3.369 SICAV, amb un patrimoni sota gestió de més de 27.000 milions d' euros**.[96] El novembre del 2010 es va modificar la normativa sobre les SICAV per suprimir l'avantatge fiscal que els permetia reduir el seu capital sense haver de pagar a Hisenda i amb caràcter retroactiu al 24 de setembre del 2010, la qual cosa va impedir treure els diners per ficar-los en un altre tipus d'instrument financer.[97]

Però excepte aquesta modificació menor, **la tributació de les SICAV ha sortit intacta de les mesures contra la crisi**.

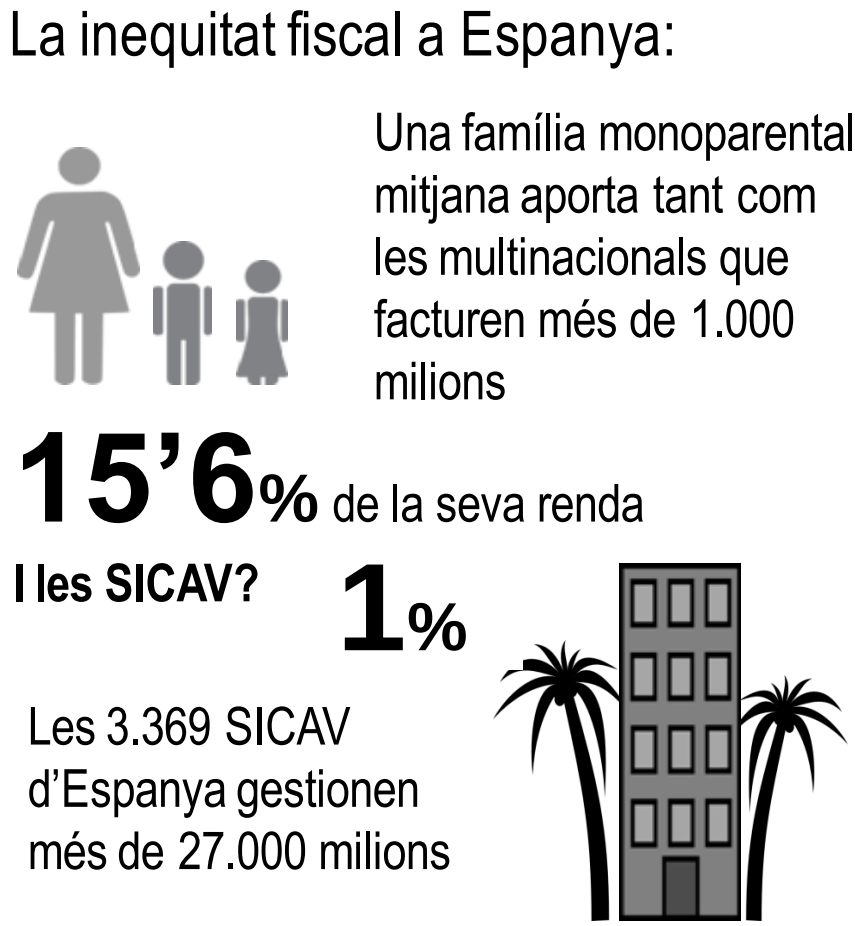

Les famílies suporten en canvi una pressió fiscal mitjana del 19%, molt superior proporcionalment. La pressió fiscal d'una persona soltera i sense fills amb uns ingressos mitjans de 41.310 euros anuals se situa per sobre del 27,9%; en canvi, cap empresa no suporta una càrrega de l'impost de societats per damunt del 25,2% en la pràctica. A més, una persona amb dos fills al seu càrrec i ingressos mitjans de 16.524 euros presenta una càrrega fiscal que ronda el 15,6% de la seva renda, càrrega propera a la de les multinacionals que facturen més de 1.000 milions.[98]

Gràfic 4: El pagament d'impostos a l'Estat espanyol

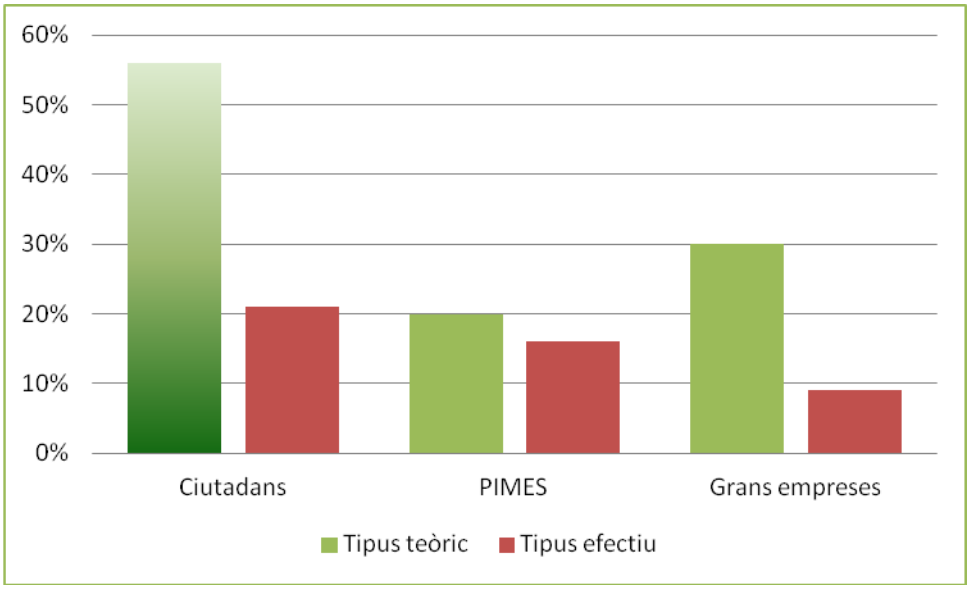

Font: elaboració pròpia a partir de dades de GESTHA[99]

En allò referent a la tributació d'empreses (no SICAV), l'impost de societats a l'Estat espanyol és del 30% per a les grans empreses i del 20% per a les PIMEs, però el tipus efectiu que suporten es molt inferior al nominal. **Les grans empreses van pagar una mitja d'un 9% el 2011 gràcies a l'aplicació d'exempcions i mecanismes de planificació fiscal, i prop del 16% les PIMEs.**

Per la seva part, les transaccions financeres a l'Estat espanyol estan exemptes d'IVA, amb la qual cosa l'Estat deixa de recaptar 2.500 milions d'euros anuals (30.000 milions a la Unió Europea).[100]

iii) Amnistia fiscal, per a augmentar ingressos?

l'Estat espanyol té un profund problema de frau fiscal i els governs espanyols el tenen pel que fa a la seva tolerància al mateix. A l'Estat espanyol, **el 85% de les empreses de l'IBEX 35 tenen presència a paradisos fiscals**,[102] i tant el boom econòmic durant la dècada daurada com la crisi no han fet més que augmentar aquesta tendència.[103] Les xifres de frau fiscal a l'Estat espanyol son difícils d'interpretar degut a la seva pròpia naturalesa opaca. S'estima que **l'evasió fiscal a l'Estat espanyol supera els 88.000 milions d'euros** per culpa de la falta de voluntat política en la lluita contra l'economia submergida i el frau fiscal.[104]

El New York Times recentment exposava que el frau fiscal a l'Estat espanyol és molt comú entre les grans famílies, les grans empreses i la gran banca, responsables en el seu conjunt del 74% del frau, amb un total de 44.000 milions d'euros que l'Estat espanyol (inclòs el central i els autonòmics) no ingressa.[105] Alguns dels noms de les persones implicades en grans desfalcs –en concret els de 569 espanyols, molts d'ells de conegut renom en els àmbits polític i empresarial- es van donar a conèixer quan un ex-empleat del banc HSBC va filtrar dades sobre

Nou de cada deu espanyols considera que a l'Estat espanyol i hi ha molt o bastant frau fiscal.[101]

L'evasió fiscal supera els

88.000 milions d'euros.

130.000 comptes del banc que oculten un frau fiscal gegantí a multitud d'hisendes nacionals, i de les quals 18.000 són de clients francesos, italians i espanyols, particulars i empreses.

Quadre 12. El cost del frau fiscal

La recaptació dels ingressos tributaris defraudats (estimada en 88.000 milions d'euros) permetria al Govern espanyol cobrir el 92% de la factura sanitària del país, que ascendeix a 126.666 milions d'euros (el 9% del PIB nacional).

El frau fiscal de grans empreses i fortunes a l'Estat espanyol és de 44.000 milions d'euros l'any, més que l'ajuda al desenvolupament espanyola de tota la història. Aquests diners evitarien totes les retallades socials a l'Estat espanyol.

La part que li correspondria a l'Estat espanyol per tal de contribuir a frenar la fam al Sahel a partir de la crida de Nacions Unides -que no cobreix el seu finançament-, és de 40 milions d'euros, l'1 per mil d'aquesta quantitat.

Unes 3.000 grans fortunes espanyoles tenien comptes a la sucursal suïssa del banc britànic HSBC per import de més de 6.000 milions d'euros. En lloc d'inspeccionar i sancionar-les, se'ls va oferir un tractament exclusiu de regularització i se'ls va sancionar únicament pels interessos i no per tot allò que havia estat evadit. El Govern va renunciar a recaptar prop de 1.500 milions d'euros.

La lluita contra l'evasió fiscal pot donar els seus fruits i aquest hauria de ser un dels focus principals de les polítiques per fer front a la crisi del deute, molt més efectiva que l'única via de les retallades o l'aplicació de mesures fiscals regressives.

Segons l'OCDE, Itàlia ha recuperat aquest últim any 1.700 milions d'euros addicionals gràcies a un programa de recerca i identificació de models de planificació fiscal agressiva per part d'empreses italianes, en col·laboració amb altres estats. Si s'apliqués a l'Estat espanyol, equivaldria a una quantitat superior a la que el govern ha recaptat amb l'amnistia fiscal.

Font: Elaboració pròpia

Amb aquest panorama, en lloc d'inspeccionar i sancionar aquestes fortunes, **el govern va aprovar l'abril de 2012 una amnistia fiscal, amb la qual pretenia recaptar 2.500 milions d'euros**, fent aflorar 25.000 milions d'euros ocults en paradisos fiscals o en diners en negre, que tributarien només al 10% en la part dels exercicis no prescrits després d'haver-los perdonat els impostos i les multes per frau. A la pràctica, això suposa que els defraudadors que aflorin aquests capitals només pagaran al voltant de l'1%, essent sancionats només pel que fa als interessos i no per tot allò eludit.

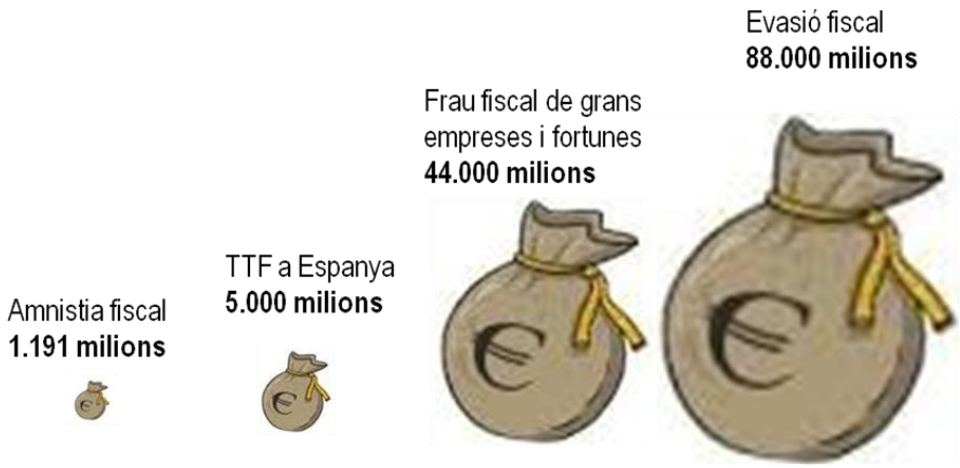

La previsió sobre el potencial a recaptar amb aquesta mesura era sens dubte poc realista: un cop acabat el termini, només s'han recaptat 1.191 milions d'euros, és a dir, menys de la meitat del previst, després d'haver aflorat prop de 12.000 milions en patrimoni.[106] D'aquesta manera, **aquells qui s'han acollit a l'amnistia han deixat de pagar al Fisc entre 4.100 i 7.500 milions d'euros**.[107] I el que és pitjor: aquesta regularització d'actius no ha servit per a reduir l'economia submergida, tal i com va passar en les tres amnisties anteriors realitzades el 1977, el 1984 i el 1991.

Mesures similars en altres moments i en altres països europeus tampoc han recaptat gaire, la qual cosa demostra que la iniciativa no és massa efectiva. Però sobretot, és una mesura especialment negativa pel fet que afavoreix als defraudadors i "valida" les seves pràctiques, davant l'esforç que es demana repetidament a les classes mitjanes i a les més vulnerables. És una mesura que genera un profund malestar social, crea un precedent de validació de pràctiques poc responsables o fins i tot de frau, quan a la vegada, no és una alternativa probablement eficient en termes de recaptació.

Mentrestant, la persona que va filtrar les dades dels evasors - Hervé Falciani - es troba des de l'1 de juliol de 2012 empresonat a la presó de Valdemoro (Madrid) a l'espera de que l'Audiència Nacional resolgui la sol·licitud d'extradició realitzada pel govern suís, que l'acusa de violar el sacrosant secret bancari del país, una acusació no tipificada com a delicte en el Codi Penal de l'Estat espanyol.

Una banca irresponsable…

Una de les lliçons extretes de la crisi de l'Est Asiàtic és que, en protegir els inversors estrangers que es van embarcar en operacions d'alt risc a la regió, l'FMI va alimentar el risc moral d'encoratjar a altres inversors a embarcar-se en operacions similars en la suposició que, de complicar-se les coses, ells també obtindran cobertura pel risc.[108] Això va suposar una amenaça per al sistema financer mundial ja en els anys 80 a Amèrica llatina, novament en els 90 a l'Est Asiàtic, i recentment en els 2000 a EEUU i Europa.

En línia amb l'anterior, **salvar bancs privats que han incorregut en pràctiques abusives i irresponsables amb diners públics, a costa de generar un deute amb interessos astronòmics, és una pràctica més que qüestionable**. Més encara si es té en compte que aquest deute no s'ha generat degut a un excés de despesa pública, com s'intenta transmetre interessadament, sinó pels interessos dels bancs que prèviament van invertir a l'Estat espanyol durant la dècada daurada amb l'objectiu de lucrar-se amb el sector immobiliari i de les infraestructures – i no precisament amb projectes d'investigació i desenvolupament. El Ministre d'Economia De Guindos va reconèixer en el Congrés dels Diputats que només el 9% del forat bancari està generat per les hipoteques de ciutadans (les quals s'estan saldant amb desnonaments): la resta ve de préstecs a empreses i promotores immobiliàries.[109]

Gràfic 5: Pèrdues del sector financer en milions d'euros segons el deutor

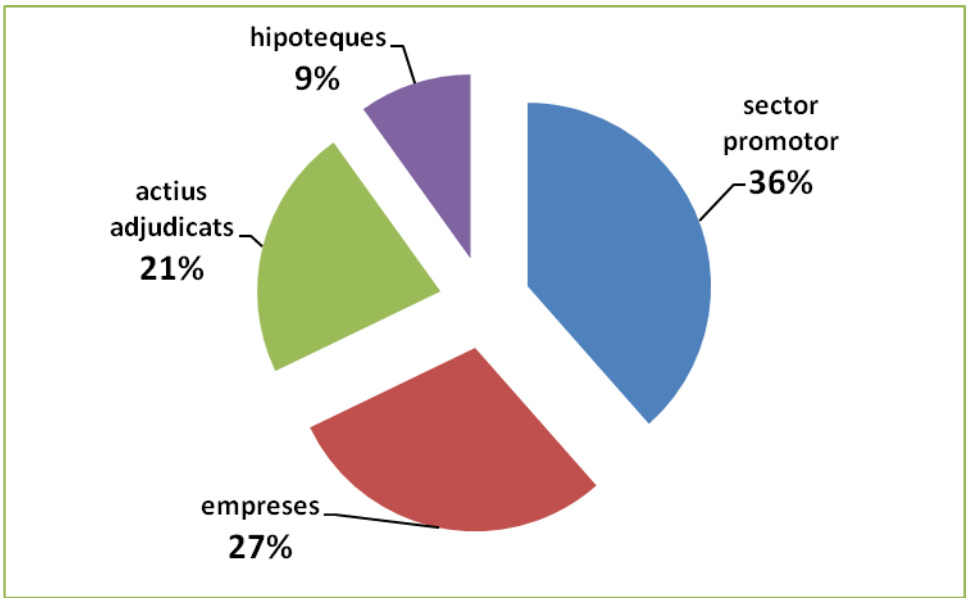

Font: elaboració pròpia amb dades del Diari de Sessions del Congrés dels Diputats[110]

A més, la injecció de diners públics als bancs irresponsables **no ha servit per a restablir el crèdit als ciutadans i les petites empreses, ni per donar suport als milers de famílies que avui en dia no poden fer front a unes hipoteques enganyoses**, i que es veuen abocades a abandonar casa seva sense que això els alliberi del deute contret. Més aviat el rescat financer suposa una ajuda més a la banca i les rendes altes que són els majors accionistes de tals bancs. Una alternativa al rescat als bancs irresponsables seria establir bancs públics o subvencionar cooperatives de crèdit que ho garanteixin.[111] La dació en pagament per a aquelles persones que no poden costejar les hipoteques seria també un mínim, però un altre pas fonamental és garantir un sistema de taxació d'habitatge independent i amb criteris més transparents.[112]

Les mesures adoptades, a més de consolidar la inseparable relació entre el risc bancari i el risc sobirà, han inaugurat el "banc dolent" per netejar els balanços dels bancs irresponsables, que reflotem amb un cost social enorme, a través d'una societat que es finançarà amb deute garantit per l'Estat.

… salvada a costa de deute públic

Fins el 2008, el deute públic espanyol oscil·lava al voltant d'un 50-60% del PIB, que es considera normal. No obstant això, el deute privat era del voltant del 220%-240% del PIB.[113] És a dir, **el problema originari del deute és clarament de deute privat, fonamentalment dels bancs lligats a les activitats immobiliàries.** Una cosa que recorda molt a la manera en la que es va gestar la crisi a l'Est Asiàtic.

Gràfic 6: Deute espanyol el 2008 respecte al PIB (%)

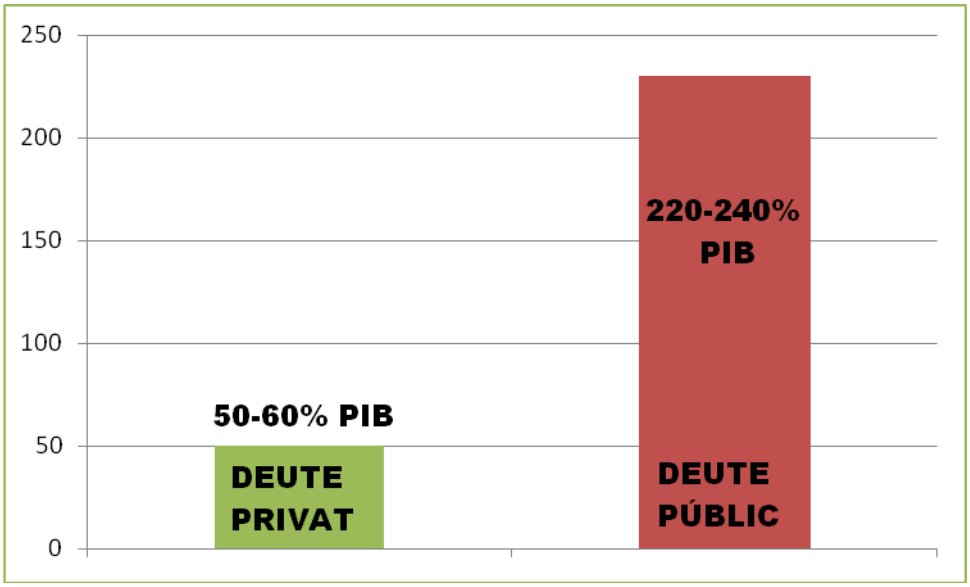

Font: Pressupostos Generals de l'Estat 2012[114]

El 2008, el govern va avalar el deute dels bancs espanyols amb 100.000 milions d'euros, amb l'objectiu de superar les tensions de liquiditat, aturar la desconfiança entre entitats i reactivar la concessió de crèdits a consumidors i empreses.[115] Des d'aleshores, el Banc d'Espanya ha rescatat tres caixes d'estalvis i dos bancs, i ha nacionalitzat tres bancs per valor de 4.751 milions d'euros, sufragat pel Fons de Reestructuració Ordenada Bancària (FROB).[116] [117] És a dir, l'Estat ha avalat i rescatat amb diners públics els deutes i els forats provocats per inversions de bancs privats, sense que la liquiditat aportada hagi revertit en l'economia productiva..

La consagració del compromís de l'Estat amb el pagament del seu deute

es va plasmar en la modificació exprés –sense un referèndum ni altres consultes- de l'article 135 de la Constitució Espanyola pactada pel PSOE i el PP l'agost de 2011. Per tal de transmetre una major confiança als mercats financers internacionals –els mateixos que estan en gran mesura darrera de la crisi financera internacional-, es va accedir amb aquesta modificació a convertir l'Estat –és a dir, els ciutadans- en avalador del deute contret per salvar els excessos dels bancs privats (i de les Caixes d'Estalvis que, tot i que no eren oficialment privades, es van mal gestionar com si ho fossin). Un eventual impagament del deute va passar a ser inconstitucional.

Si el Govern del PSOE va negar la crisi fins a la sacietat, el Govern del PP es va obstinar en defensar la solvència espanyola fins a hores abans de fer-se pública el 9 de juny de 2012 la necessitat d'injectar 100.000 milions per a rescatar la banca espanyola (necessitat que dies abans es va valorar primer en 40.000 i després en 60.000 milions). La injecció de 42.500 milions d'euros públics per rescatar Bankia –que inicialment reconeixia un forat de "només" 4.465 milions-, i la disposició a indemnitzar la dimissió del seu gestor –qui el 2011 va percebre 2,34 milions d'euros com a salari- amb 1,2 milions d'euros, és un exemple del despropòsit en què ha caigut la gestió d'aquesta crisi. El FROB, com a nou propietari d'aquests bancs, és cridat a depurar responsabilitats per la seva mala gestió.

El rescat del Banc de València amb diner públic va superar tota l'Ajuda Oficial al Desenvolupament el 2010 (4.500 milions d'euros davant de 4.492). La indemnització que va pactar el seu Director General (14 milions d' euros) supera l'ajuda que l'Estat espanyol ha posat en la crisi alimentària al Sahel

Dissabte 9 de juny de 2012 el ministre d'Economia Luís de Guindos va anunciar que l'Estat espanyol havia sol·licitat i obtingut de la Unió Europea un rescat de fins a 100.000 milions d'euros que l'Estat utilitzarà per sanejar el sistema financer espanyol a través del FROB. Tot i que l'últim garant dels diners concedit a l'Estat espanyol és l'Estat i no els bancs (perquè la normativa dels fons europeus de rescat no s'ha canviat, com es va afanyar a recordar el ministre d'Hisenda alemany: "l'Estat espanyol garantirà el préstec i haurà de tornar-lo")[118], el ministre Guindos es va negar a anomenar-ho rescat: "És un préstec en condicions molt favorables, millors que les del mercat", va afirmar.[119] L'Eurogrup acaba d'aprovar el pagament de 39.500 milions d'euros d'aquest rescat bancari, dels quals 37.000 euros es destinaran a la recapitalització de les entitats nacionalitzades Bankia, CatalunyaCaixa, Novagalicia Banco i Banc de València.[120]

El 2013 perdrem almenys

11.000 milions

per préstecs públics que els bancs no tornaran

De moment, en els Pressupostos Generals de l'Estat (PGE) per 2013, hi ha previstos 11.000 milions d'euros de dèficit públic per préstecs concedits als bancs entre 2010 i 2011, que els bancs no tornaran al FROB;[121] i un de cada tres euros dels PGE va destinat a pagar els interessos del deute. És a dir: mentre un banc com Bankia rep diners públics, es disposa a executar 6.000 acomiadaments, i el seu president anuncia que el 2015 estaran guanyant 1.200 milions d'euros de beneficis, els ciutadans de l'Estat espanyol haurem de fer front al cost del rescat d'aquest i d'altres bancs durant dues o tres dècades. Contràriament a allò que prometia el President del govern, aquest rescat sí que suposa costos al erari públic, paga un alt preu en reducció de polítiques socials i ha

provocat una devaluació del poder adquisitiu dels pensionistes i de la resta dels ciutadans.

Quadre 13. Islàndia: Escoltar la població, no donar diner públic als bancs, exigir responsabilitats i afigurar la recuperació.

Islàndia es un país petit de poc més de 300.000 habitants, que, fins al 2007, gaudia d'un alt nivell de benestar social. El 2001, els seus quatre bancs van ser desregulats, la qual cosa els va permetre de privatitzar recursos i va facilitar l'especulació bancària. La inversió immobiliària dels bancs va generar un *boom*, en què es va concedir crèdits sense límit.

La crisi va esclatar el 2008, quan els tres principals bancs islandesos es van declarar incapaços de refinançar els seus deutes. El Govern, que durant més de deu anys havia lloat l'actuació de la banca, es va veure obligat a nacionalitzar els bancs i va demanar un crèdit al Fons Monetari Internacional (FMI), amb el compromís de reduir la despesa i retornar els diners —3.500 milions d'euros— als inversors estrangers per mitjà d'una pujada massiva dels impostos als islandesos.

Aleshores van esdevenir-se progressives protestes populars, desconegudes a Islàndia fins en aquell moment, que van desembocar en la celebració d'eleccions anticipades. El nou Govern resultant va proposar un pla per retornar el deute contret, però les protestes, que li exigien la celebració d'un referèndum per ratificar la proposta, es van generalitzar. Pel gener de 2010 la pressió popular va obligar el president del Govern, Ólafur Rgnar Grímsson, a celebrar un plebiscit. Al març d'aquell mateix any, el 93% dels islandesos van votar NO a la proposta del Govern, NO al fet que fos la població —i no els banquers i els governants— qui hagués de retornar el deute.

Finalment, Islàndia va demanar un rescat internacional a l' FMI per 1.600 milions d'euros, que va obligar a dur a terme importants ajustos econòmics. Però el Govern islandès no va desemborsar ni una corona dels contribuents als bancs: els va deixar fer fallida. A l'octubre de 2008, **Islàndia va deixar caure tres grans bancs, va renegociar el deute amb els seus creditors i va permetre que aquests agafessin el control de les noves entitats**.

Els tribunals d'Islàndia van jutjar si l'ex primer ministre Geir Haarde era part responsable de la crisi financera. És l'únic procés judicial en el món iniciat contra un polític per la seva presumpta implicació en una crisi econòmica. Haarde va ser exculpat de tres dels quatre càrrecs que se li imputaven, **i se'l va condemnar per violar la llei de responsabilitat dels ministres. També es va convocar com a acusats els membres de la cúpula directiva d'un dels bancs**. El president i el conseller delegat de l'entitat van ser acusats, entre d'altres delictes, de frau i manipulació per part de la Fiscalia Especial d'Islàndia, en el marc de les investigacions sobre el col·lapse de la banca islandesa el 2008.

Una de les claus de la recuperació islandesa ha estat la seva capacitat per devaluar la moneda i afavorir així les exportacions. Però també **ha condonat el deute hipotecari a un quart de la població**. Amb tot això, **el 2011 el seu PIB va créixer un 3,1%** respecte a l'any anterior —en què havia caigut un 6,8%, i un 4% el 2009—; va haver-hi una inflació del 4,2%, enfront del 16,3% de 2009, i l'Estat deu 10.139 milions d'euros, un 98,8% del PIB.

Font: Elaboració pròpia amb dades d' Intermón Oxfam Global express[122]), Wikipedia, ABC[123] i El Mundo[124].

A diferència d'Islàndia, l'Estat espanyol, en lloc de prendre decisions encaminades a corregir els defectes del sistema que han generat la crisi i a exigir que els responsables en retin comptes, ha adoptat mesures que empenyen una gran part de la població a la pobresa i a la marginalitat i que exigeixen que l'esforç recaigui sobre les classes mitjanes i baixes —mentre es perdona els defraudadors—.

Avui dia, el deute públic a l'Estat espanyol és d'un 90% del PIB; i **un de cada tres euros de la despesa prevista en els Pressupostos Generals de l'Estat per al 2013 anirà destinat a pagar els interessos del deute**.[125] Un cop més, mirar l'experiència de l'Amèrica Llatina en els anys 80, i fins i tot la d'Argentina el 2001, hauria de conscienciar del llast que comporta, per als comptes i per al pressupost corrent, el servei d'un deute desorbitat i injustificat.

Mentrestant, **ni es corregeixen els abusos del sistema financer, ni s'exigeixen responsabilitats als que van escapçar els estalvis i els projectes de vida de milers de famílies**. I fins i tot la forma en què s'ha pres algunes decisions indica on són les prioritats: els augments de l' IVA es van aprovar en un despatx de la Moncloa, sense consultar ningú; la Constitució espanyola es va modificar de la nit al dia sense demanar el parer a la ciutadania, però, per a l'aprovació del suport de la UE a la taxa sobre les transaccions financeres internacionals, va ser necessària una negociació amb quatre ministeris, no s'ha abordat el problema dels desnonaments fins que no hi ha hagut tragèdies humanes irreparables (i tot i així va lent), i les investigacions sobre l'actuació dels bancs al Parlament estan paralitzades.

L'IMPACTE DE LA CRISI I DE LES MESURES D'AUSTERITAT

Augmenten les diferències socials

Amb la crisi, les **diferències socials** s'accentuen enormement, i la diferència en els nivells de desigualtat entre l'Estat espanyol i d'altres països europeus es dispara. La bretxa entre les persones que més i que menys ingressen ha augmentat fins a situar **l'Estat espanyol en el primer lloc, dels 27 que ocupen els països membres de la UE, per tenir el major índex de desigualtat social**. Abans de la crisi, els més rics ingressaven a l'Estat espanyol 5,3 vegades més que els més pobres. El 2011 aquesta proporció creix fins al 7,5, mentre que la mitjana de la Unió Europea és de 5,7.[126] Dades nacionals recents mostren que la desigualtat es va incrementar encara més el 2010 i el 2011.[127] Si continua aquesta tendència, **en una dècada (el 2022), el 20% de les persones**

més riques a l'Estat espanyol podrien arribar a ingressar de mitja 15 vegades més que el 20% de les persones més pobres.[128]

España encapçala la UE en desigualtat

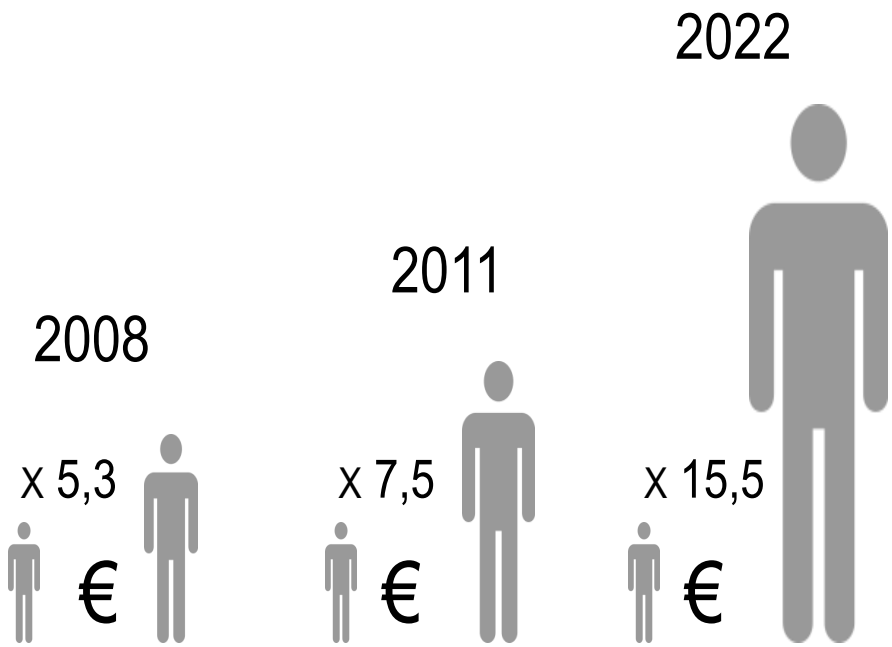

El 2022 les persones més riques a l'Estat espanyol podrien ingressar 15 vegades més que les més pobres.

El coeficient de Gini, que mesura la diferència d'ingressos d'un país —sent el zero la igualtat perfecta i el 100 la desigualtat més absoluta—, assoleix a l'Estat espanyol el nivell 34 l'any 2011, el més alt des que hi ha registres. Fins ara, només 16 països europeus han facilitat les seves dades a l'Eurostat per a l'estadística Gini de 2011, però, entre els que ho han fet, només un supera l'Estat espanyol: Letònia, amb un 35,2. Alemanya amb el 29 —on s'ha reduït, a més, la diferència d'ingressos en els darrers anys— i Noruega amb el 22,5 queden cada cop més lluny.

Gràfic 7: Augment de la desigualtat a l'Estat espanyol entre 2000 i 2011

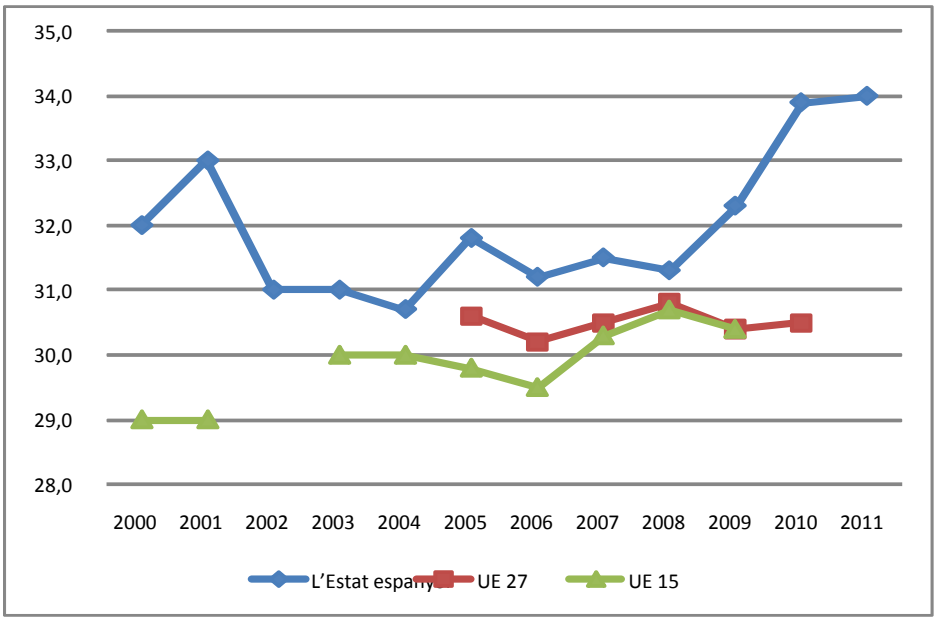

Font: Eurostat[129]

L'austeritat fiscal, juntament amb la contenció salarial i la major flexibilització dels mercats laborals, no sols provoquen una contracció de l'economia sinó que, a més, accentuen la desigualtat[130]. L'augment de la desocupació, les retallades en els serveis socials de caràcter universal i l'augment de la fiscalitat indirecta, que penalitza més als que menys tenen, agreugen aquesta deterioració[131]. L'experiència de l'Amèrica Llatina demostra com la desigualtat llastra les possibilitats de reduir la pobresa i de generar creixement, i sobretot té uns dramàtics costos socials molt difícils de superar.

Augment de la desocupació, migració i més vulnerabilitat per a la població immigrant

A l'Estat espanyol, a l' octubre, es registraven més de 4,8 milions d'aturats, el que representa una **taxa d'atur superior al 25% per primera vegada en la història**. Segons l'última Enquesta de Població Activa, més d'1,7 milions de llars espanyoles tenen tots els seus membres a l'atur, i només el 67% dels registrats en les oficines de treball reben alguna ajuda o prestació de l'Estat[132].

La incidència de la **desocupació és major entre la població immigrant**, la taxa d'atur de la qual assoleix un 35%. En aquesta situació, el col·lectiu immigrant esdevé encara més vulnerable, ja que, a la precarietat de la situació de molts dels seus integrants, s'hi suma la desocupació que, en molts casos, els deixa en una sobtada situació irregular. En tals circumstàncies, aquestes persones queden, a més a més, sense cobertura sanitària.[133]

1'7

milions de llars empobrides per la desocupació

Quadre 14. Crisi i immigració
Que la crisi actual està afectant d'una manera particularment aguda els

països del sud d'Europa, i concretament l'Estat espanyol, es ben sabut. Però això no ens ha de fer oblidar la dimensió global d'una crisi sistèmica, ni tampoc el fet que afecta de manera diferent grups humans diversos. La realitat de les persones migrants ens ajuda a vinclar ambdós aspectes.

La crisi a l'altra banda de les fronteres

Més de 20.000 persones han mort en intentar accedir a les costes espanyoles des de l'any 1988, incloent-hi gairebé 200 l'any 2011. La tardor de 2012 ha dut noves pasteres a les costes andaluses i noves temptatives de saltar la tanca a Melilla; en definitiva, més sofriment i més morts.

El clam de la tanca i la voracitat d'un mar militaritzat ens parlen de l'angoixa i dels anhels, de la desesperació i dels esforços de moltíssimes persones que se senten incapaces de desenvolupar una vida en condicions dignes en els seus països d'origen i que sols veuen un horitzó possible a Europa, a pesar del nombre de dificultats i riscos que han d'afrontar. Els factors d'expulsió continuen empenyent-les cap a nous horitzons, passant moltes vegades per la tragèdia; en mig de la crisi, la riquesa continua actuant com a factor d'atracció. I és que, entre la rica Europa —quasi 25.000 euros de renda per càpita a l'Estat espanyol— i l' Àfrica subsahariana —menys de 540 euros a Mali—, hi ha un abisme que les fronteres són incapaces de salvar.

La crisi en aquesta banda de la frontera

En el nostre territori, la crisi afecta de manera especialment dramàtica les persones en situació de vulnerabilitat, cosa que inclou moltes persones immigrants.

Quasi el 40% de les persones estrangeres a l'Estat espanyol està sense feina, i més de la quarta part de la població ocupada estrangera manca de cobertura per part del sistema de protecció social. La taxa de pobresa a les llars immigrants —31%— supera en 12 punts la de la població autòctona menor de 65 anys. Amb la crisi s'ha incrementat el nivell de pobresa severa, que ja ateny l'11% de la població migrant.[134]

És cert que les persones migrants són, en general, emprenedores, valentes, lluitadores. Han hagut de bregar molt per arribar fins aquí i no es deixen vèncer fàcilment. Però també és cert que la seva situació és particularment dura. Almenys, per dos motius. El primer, perquè la seva xarxa familiar de suport és més limitada, més fràgil i, per tant, es va esgotar fa temps, amb els primers embats de la crisi. El segon, perquè pateixen més la discriminació, la pèrdua de llocs de treball i la disminució de qualitat en l'ocupació: més precarietat, menys hores i pitjor salari, més inestabilitat...

Si, a això, hi sumem les retallades generalitzades, la saturació dels recursos socials, les dificultats d'accés a aquests recursos, la discriminació estructural que pateixen les persones migrants i, en general, la competència pels escassos recursos, el panorama esdevé molt preocupant. En aquest context, l'opinió pública espanyola respecte a la immigració s'està deteriorant, i augmenten les postures de rebuig —un 43% de la població és a favor que s'expulsi els immigrants que estiguin sense ocupació molt de temps—. El risc de fractura social i de deterioració del clima de convivència és evident.

Salvar fronteres per a superar la crisi

És necessari de reforçar la cohesió social. Així com les persones immigrants varen ser la clau en l'etapa del *boom* econòmic de la dècada

anterior —recordem la seva aportació a la construcció o a la incorporació de la dona espanyola al mercat laboral—, així també ho han de ser en la gestió de la crisi actual. Necessitem salvar totes les barreres que alcen murs de discriminació i creen una fractura social. Fronteres jurídiques, legals, econòmiques, culturals i de mentalitat. Cal salvar fronteres per a superar la crisi en clau de solidaritat.

Font: Elaborat per Daniel Izuzquiza S.J. (Director de Pueblos Unidos)

D'altra banda, la manca de feina està portant a **milers de persones a emigrar** a altres països com ara Anglaterra, Alemanya, Mèxic, Xile i Brasil. Entre gener de 2011 i octubre de 2012 **han sortit de l'Estat espanyol 927.890 persones, 117.523 de les quals eren espanyoles**.[135] L'emigració espanyola es concentra principalment entre la població jove, formada i sense possibilitats de trobar feina a l'Estat espanyol, tot i que cada cop hi inclou més professionals de mitjana edat que no veuen futur a l'Estat espanyol davant la fallida d'empreses, les reduccions de les contractacions i la congelació de places al sector públic. És a dir, l'Estat espanyol està perdent amb la crisi bona part del capital humà que hauria de formar part d'una classe mitjana professional, amb capacitat per emprendre el camí de la recuperació econòmica, social i política i capaç d'esmorteir la creixent desigualtat social entre les persones riques que es queden i aquelles que cada cop són més pobles i no tenen opció a sortir.

"Els joves emigren per esperit aventurer"

Secretària General d'Immigració i Emigració, Marina del Corral (30 de novembre de 2012)[1]

Tot i que molts estrangers estan retornant als seus països d'origen (es calcula que han sortit 120.000 entre els mesos de gener i d'octubre de 2012), aquesta xifra només representa un 2% dels residents. El fet que els estrangers no tornin als seus països en aquesta situació no només és un clar fracàs de la política de foment del retorn, sinó una de les conseqüències de tenir una política d'immigració tan poc intel·ligent com immoral: els immigrants no se'n van perquè saben que tornar –quan la situació millori– és un procés impossible.

Augmenta la pobresa i es dispara la demanda d'assistència social

Aproximadament uns 12,7 milions de persones a l'Estat espanyol es troben en situació de pobresa i exclusió social, la qual cosa suposa un 27% de la població i un augment de 2,1 milions de persones des del 2008.[136] Si segueix aquesta tendència, **la xifra de persones pobres en una dècada podria arribar als gairebé 18 milions (un 38% de la població)**.[137]

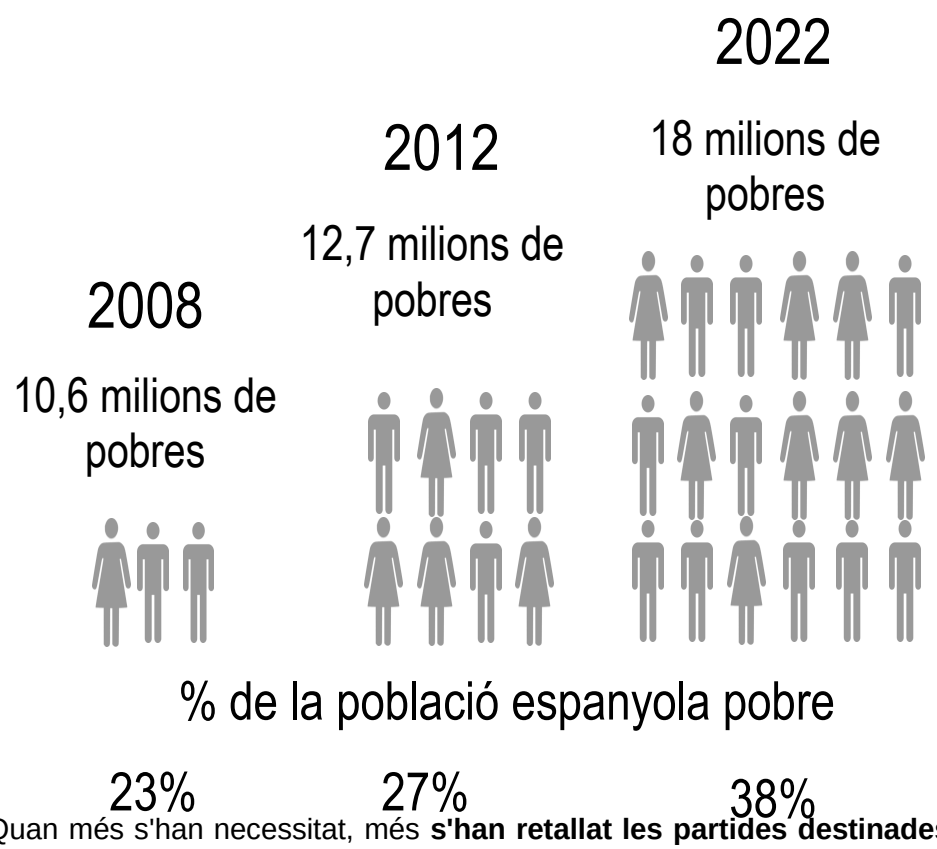

Quan més s'han necessitat, més **s'han retallat les partides destinades a finalitats socials**: un 40% per al 2013 en els serveis socials bàsics, els destinats als Ajuntaments per a ajudes d'emergència, entre d'altres. [138] Durant el 2010, els serveis socials del Ministeri de Sanitat i Serveis Socials van atendre a més de vuit milions de persones, un 19,5% més que durant l'any anterior. Es desconeixen les xifres més recents, però a aquest ritme de creixement i segons la percepció dels mateixos treballadors socials, les dades del 2012 superaran amb escreix les del 2010. Les persones que hi acudeixen buscant ajuda solen ser gent gran (una de cada tres), discapacitats (10%) i famílies amb menors (26%).[139] Cada cop hi ha més persones que fins fa poc vivien modestament i ara estan acudint a aquests serveis.[140]

El nombre de **persones ateses als Serveis d'Acollida i Assistència de Càritas**, ha passat de 370.251 persones durant el 2007 a 1.015.276 persones ateses durant el 2011, és a dir, **s'ha registrat un increment d'un 174,2% en quatre anys**, i aquesta xifra de persones és 3,5 vegades superior a la de fa deu anys. Això, tot i que Càritas s'ha vist obligada a frenar el ritme de prestació de serveis en vistes de l'increment de la demanda i a favor de la qualitat de l'assistència (s'han prioritzat les situacions més greus).

Quadre 15. La pobresa més extensa, intensa i crònica

L'acumulació de desavantatges en més d'una quarta part de la població espanyola amb la crisi comporta un **risc de falta de cohesió social** que es ve constatant des d'abans del començament de la crisi. Aquest risc es fonamenta

en:

- l'increment de la desigualtat i de la pobresa a l'Estat espanyol: es redueix la renta per persona i es concentra la pobresa a les llars amb sustentadors joves i a les llars amb menors

- augment de la desocupació (fins al 24,63%), la seva precarització i l'elevat percentatge de treballadors pobres

- replegament progressiu dels sistemes de protecció social, fins i tot abans de la crisi

- desgast dels mecanismes de protecció familiar

- diferències territorials

- crisi recaptatòria: l'economia submergida i el frau fiscal.

i) La pobresa és més extensa:

- augmenta la xifra de persones que viuen sota el llindar de la pobresa

- augmenta la xifra de llars amb tots els seus membres actius a l'atur

- augmenta la taxa d'atur

- el nombre d'execucions hipotecàries es multiplica per tres entre 2001 i 2011

- la xifra de persones perceptores de rentes mínimes es duplica des de 2007 a 2010

ii) La pobresa és més intensa:

- el llindar de la pobresa cau, la qual cosa no significa solament que hi ha més persones pobres, sinó que són relativament més pobres (major intensitat de pobresa)

- cau la renta disponible per persona en valor real

- l'atur de la persona que aporta l'ingrés principal de la casa es multiplica per tres entre 2007 i 2011

- el nombre de llars amb dificultats per arribar a final de mes augmenta

- el nombre de llars sense ingressos augmenta

iii) La pobresa es torna crònica:

- el 44% de les persones acollides a Càritas porten tres o més anys demanant ajuda

- durant el 2011, el 50% de les persones a l'atur van ser "aturats de llarga duració" (porten més d'un any buscant feina), mentre que durant el 2007 n'eren el 22,7%

Les tres principals **causes** d'aquest deteriorament són:

1. L'**atur**, juntament amb una major precarització de les condicions laborals

2. L'**endeutament** de les llars, en particular els deutes per hipoteca d'habitatge

3. Els **insuficients sistemes de protecció social pública**.

A més, manquen també suports relacionals i personals (psicològics) des de les famílies. I d'altres aspectes específics, com ara la situació administrativa d'irregularitat en les persones immigrants, l'escassa formació i/p absència d'habilitats socials i els problemes de salut addicionals, contribueixen a un deteriorament progressiu encara més gran de la realitat social.

Font: Elaboració pròpia a partir de Càritas Española, VII Informe de l'Observatori de la Realitat Social, setembre de 2012[141]

El drama dels desnonaments

L'atur està multiplicant de manera exponencial les situacions d'incapacitat de fer front als costos de les hipoteques, generant un autèntic **drama de l'habitatge** que ja ha costat vides.

Des del començament de la crisi al 2008 s'han obert 350.000 casos de llançaments (denominació judicial als desnonaments), i s'han executat 172.000:[142] altres fonts asseguren que més de 600.000 famílies han perdut les seves llars des del 2008.[143] L'informe estadístic no permet distingir quants desnonaments corresponen a primeres residències ni quants a habitatges a la platja, a la muntanya, garatges, locals comercials i naus industrials.[144] Malgrat això, és de suposar que una bona part siguin primers habitatges, tenint en compte el perfil majoritari de les persones a l'atur.

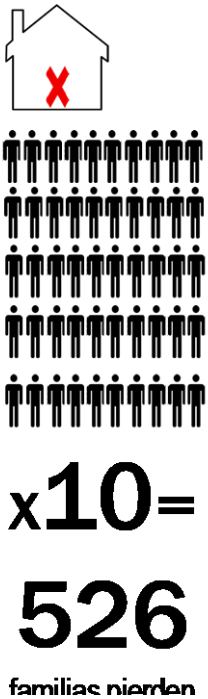

famílies perden la seva llar cada dia a l'Estat espanyol

Per posar aquestes xifres en el seu context, direm que durant el primer trimestre de 2012 es van executar 46.559 desallotjaments a l'Estat espanyol i que van augmentar un 3,8% durant el segon trimestre, quan es va arribar a un nou rècord de desnonaments d'habitatges i locals dictats pels jutjats espanyols, amb un total de 47.943, la qual cosa es tradueix amb una **mitjana de 526 desallotjaments forçosos al dia** entre l'1 d'abril i el 30 de juny (gairebé 16.000 al mes), segons les dades oficials publicades pel Consell General del Poder Judicial.[145] I el pitjor encara ha d'arribar, ja que els desnonaments que ara es produeixen corresponen a casos iniciats fa tres anys, al començament de la crisi.[146]

Un cop més, aquest drama s'incrementa notablement entre la població immigrant - la morositat en el crèdit hipotecari dins del segment dels immigrants supera el 5% davant del 3% del conjunt de la població-, la qual cosa aprofundeix encara més la seva vulnerabilitat, justament quan l'ocupació i els serveis socials -pilars bàsics per a la integració i la cohesió social- s'enfonsen.

Cap govern no ha tingut l'audàcia d'aportar una solució i modificar les lleis que avui deixen completament indefenses a les persones que van adquirir préstecs hipotecaris enfront dels bancs. I la recent moratòria de dos anys per saldar el deute, aprovada in extremis pel Govern -forçat per la pressió social després de diversos suïcidis- no serveix pas: només paralitza el procés, però no els interessos generats per la demora.[147]

Altres impactes

L'**augment de la fiscalitat indirecta** ha fet que l'esforç fiscal recaigui en major proporció sobre les persones de renta mitja i baixa, mentre que al mateix temps es redueixen les prestacions socials. Però a més a més, l'augment d'impostos no es tradueix en una recaptació proporcional, ja que el minvament de la capacitat adquisitiva de les famílies frena el consum i per tant la recaptació, anul·lant d'aquesta manera l'embranzida que la mesura hauria de tenir sobre l'economia.

Per la seva part, la inestabilitat financera ha provocat una **sortida massiva de capitals** de l'Estat espanyol, que s'ha multiplicat per 620 durant els primers vuit mesos de 2012 respecte al mateix període de l'any anterior.[148]

Quadre 16. Crisi i infantesa: plou sobre mullat

En el seu primer informe sobre la situació de la infantesa a l'Estat espanyol presentat al 2010[149] UNICEF l'Estat espanyol advertia d'una xifra molt preocupant: un 24% dels menors de 18 anys vivia en famílies, els ingressos de les quals se situaven per sota del llindar de la pobresa. Les dades corresponien a l'any 2008[150] per la qual cosa no es podia parlar d'un impacte anticipat de la crisi, sinó d'una situació estructural que les polítiques socials no havien aconseguit abordar.

Any i mig després, al maig de 2012, van actualitzar-se les dades del segon informe de la sèrie, corresponents aquesta vegada al 2010[151]. El percentatge de nens vivint sota el llindar de la pobresa ja superava el 26%, la qual cosa implica que les xifres absolutes s'apropen als 2.200.000 nens i nenes. Un augment significatiu en dos anys que, a més, l'acompanyava una dada encara més preocupant: **els nens eren, per primera vegada, el grup d'edat més pobre a l'Estat espanyol, per sobre dels majors de 65 anys**.[152]

2.267.000

nens i nenes

viuen ja per sota d'aquest llindar de pobresa

Les xifres actualitzades del 2011 han confirmat aquesta vertiginosa tendència. Ja parlem de **2.267.000 nens, o l'equivalent a un 27,2% del total de la població infantil**. Per fer-nos una idea, viure per sota del llindar de la pobresa implica per a una família amb 2 adults i 2 nens menors de 14 anys un ingrés anual de 15.820 euros l'any (l'equivalent al 60% de la mitjana de l'ingrés nacional). Explicat de manera més simple: **són més nens, són més pobres i ho són durant més temps.** La intensitat de la pobresa (en quina mesura s'està per sota de l'esmentat llindar) també és molt alta i creixent entre la població infantil i adolescent i, encara pitjor, s'està fent cada cop més persistent.

Certament, les famílies joves amb fills petits es troben "en el punt de mira" de la crisi, o com a mínim en sofreixen més les conseqüències que la resta de la població, en una espècie d'efecte boomerang d'anada i tornada. L'anada, en forma de desocupació (el nombre de llars amb tots els adults sense feina va créixer un 120% entre el 2007 i el 2010 en el cas de famílies amb nens, enfront d'un 62% general). La tornada, a través dels efectes secundaris d'algunes de les mesures que es prenen des d'entitats públiques i privades precisament per fer front a la mateixa crisi: **baixada de salaris, pujada d'impostos indirectes (que afecten més a les famílies amb fills per la seva major dedicació de renta al consum), retirada o descens d'ajudes i subvencions, etc.**

La bona notícia és que la lluita en contra de la pobresa infantil no és tan sols, encara que també, una qüestió de fons. Molt més important que això resulta, en primer lloc, l'aposta social i política per fer-hi front. I a partir d'aquí es poden i s'han de prendre mesures. Que suposen recursos, sí, però també requereixen coordinació i eficiència. Fins i tot amb pressupostos similars, les variacions dels resultats en termes de reducció de la pobresa són molt significatius.

La pobresa infantil no és una conseqüència inevitable de la crisi. I no podem esperar a què aquesta acabi per abordar-la. Ben al contrari. L'experiència internacional d'UNICEF demostra precisament que aquells països que han

optat per posar "un rostre humà" a les mesures anti-crisi n'han sortit en millors condicions. Perquè aquest 27% de nens i nenes tenen drets avui, però també perquè representen a més d'una quarta part de la societat adulta de l'endemà, no podem fer-los esperar.

Font: Elaborat per Marta Arias (Directora de Sensibilització i Polítiques d'Infantesa a UNICEF)

L'anàlisi de l'impacte de les mesures d'austeritat a l'Estat espanyol mostra el paral·lelisme amb les experiències d'Amèrica Llatina i l'Est Asiàtic en la gestió de les crisis dels anys 80 i 90: les causes de la crisi són similars (augment de liquiditat que degenera en préstecs irresponsables i bombolles especulatives), les mesures adoptades són similars (retallada de la despesa pública, augment de la pressió fiscal sobre les classes mitjanes i baixes, i impunitat dels gestors irresponsables) i, lamentablement, les conseqüències van en la mateixa direcció: més pobresa i més desigualtat.

4 CAP ON ANEM?

Amb les mesures d'austeritat i l'augment del deute, l'Estat espanyol –com altres països sacsejats per la cobdícia dels mercats financers- cau en una **espiral de crisi, pobresa i desigualtat altament perillosa**, similar a la que van viure Amèrica Llatina i l'Est Asiàtic en les últimes dècades del segle XX a conseqüència de l'ajust estructural. Com va ocórrer llavors, **les mesures d'austeritat no generen creixement econòmic i sí tenen uns costos terribles per a la societat.**

La crisi econòmica ha posat en relleu **les mancances del sistema financer** -internacional i espanyol-, la seva regulació deficient, els gravàmens mínims, la seva grandària excessiva i la seva capacitat per condicionar el poder polític, que han tingut com a conseqüència les turbulències econòmiques actuals. Perquè la crisi condueixi a un canvi positiu, és essencial una intervenció pública valenta que abordi les veritables causes i que estigui guiada per la necessitat d'aconseguir un món més just i equitatiu.[153]

Per això **primer cal desemmascarar el discurs polític**. S'ha transmès la idea que hi ha només un sol camí per sortir de la crisi i que no ens queda més remei que acceptar les tremendes retallades de drets socials i laborals que estem sofrint, si el que es vol és estabilitzar la situació econòmica i restablir la creació d'ocupació i el creixement. Per transmetre aquest marc conceptual que afecta després tot el debat sobre les mesures concretes, la idea s'intercala en totes la declaracions dels dirigents polítics, es potencien des de la majoria de mitjans les estampes del caos, la penúria o els miralls de l'austeritat a l'exterior, i es mobilitzen suports empresarials o d'un altre tipus. En definitiva, s'ha activat una estratègia de la por com a mètode de contenció i aglutinador social, com sol esdevenir en temps de crisi del sistema tant en règims autoritaris com democràtics.

A Intermón Oxfam, fruit de la nostra experiència en altres crisis financeres, sabem que sí hi ha altres maneres d'abordar una crisi, i per això proposem accions en els àmbits polític i de ciutadania en els quals modificar la resposta a la crisi per caminar cap a un model de creixement basat en una societat més equitativa. El **compromís polític** amb el benestar general és condició necessària per integrar amb èxit les mesures socials i econòmiques encaminades a la reducció de la pobresa i la millora de l'equitat. I és clau la **participació ciutadana**, ben informada i implicada en l'activitat política i social.

Si alguna cosa positiva es pot extreure de la crisi actual, és que s'obre l'oportunitat de canviar algunes pautes del model de creixement econòmic que es va imposar durant la dècada daurada a l'Estat espanyol. El ritme

de consum desmesurat, més propi de Las Vegas que del Mediterrani, s'ha enfonsat. S'ha acabat el negoci de grans infraestructures sense usuaris. Despertats del somni de la bonança, ara devem reconstruir **un nou model més auster -en el seu sentit literal: sense ostentació- en allò material, més responsable i molt més just i equitatiu**, que sigui a més respectuós i sostenible amb el medi ambient.

RUMB A UN ESTAT ESPANYOL DUAL

Les restriccions pressupostàries, d'una banda, retallen la despesa social i impacten directament sobre els col·lectius més vulnerables; d'altra banda, les mesures dirigides a augmentar la recaptació recauen de manera escandalosament desproporcionada sobre les classes mitjanes i baixes. Mentre, la tolerància al frau fiscal permet que se segueixin escapant ingents quantitats de diners, i no hi ha voluntat política per afrontar una reforma fiscal que realment faci recaure el pes dels esforços en les persones que tenen més capacitat -i més responsabilitat- de fer front a la crisi.

De no corregir el rumb de les mesures que s'estan prenent, l'Estat espanyol es convertirà en un país més pobre, més desigual, amb menys drets socials i amb una democràcia minvada. És un escenari abonat al conflicte polític i social. Serà així en la mesura en què els arguments financers segueixin imperant sobre els socials i polítics; el capital financer, altament volàtil, segueixi arrabassant el poder al capital productiu, molt més estable; la riquesa segueixi acumulant-se lluny de l'abast de les classes mitjanes i de la població empobrida, i mentre els uns segueixin acumulant diners en plena crisi, i els altres no parin de perdre els seus llocs de treball o la seva capacitat adquisitiva.[154]

Un Estat espanyol més pobre i més desigual

L'OCDE estima que l'any 2014 l'Estat espanyol superarà els sis milions d'aturats. Com s'ha assenyalat abans, més atur en el rumb actual significa més desigualtat i més pobresa.

Existeixen vincles provats entre la desigualtat i la **desintegració del teixit social**, incloent l'augment de la delinqüència, la manca de confiança i una salut deficient.[155] La desigualtat i la injustícia intrínseques a la pobresa generen **tensions** com les que ja s'estan vivint a Grècia i es comencen a veure a l'Estat espanyol, i aquestes tensions desencadenen amb freqüència conflictes de violència política i social. No s'ha d'oblidar que part de la inestabilitat política en el passat a Amèrica Llatina era per causa de la desigualtat social. En aquesta crisi, "mentre la riquesa augmenta i es concentra de manera desmesurada, les classes mitjanes i

les menys afavorides s'empobreixen fins al paroxisme. És una deriva perillosa i immoral en la qual l'Estat espanyol destaca de manera especial. La situació econòmica i, sobretot, les polítiques imperants estan destruint els èxits més importants aconseguits per la democràcia espanyola, que van permetre a l'Estat espanyol situar-se entre els països de major desenvolupament humà del planeta[156], un índex que té en compte l'accés general de la població a la riquesa, l'educació i la sanitat." [157]

La desigualtat econòmica sempre s'ha reflectit en desigualtat política o social. La concentració d'ingressos en les capes més adinerades fomenta a més que siguin aquestes les que tenen major influència política[158], la qual cosa alimenta un cercle negatiu. A Amèrica Llatina, el Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) ha vinculat la desigualtat amb aspectes no desitjats del sistema polític, incloent "la poca capacitat reguladora de l'Estat, que permet la presència de monopolis o oligopolis, regles del joc tèrboles i una resposta deficient a les necessitats dels ciutadans". [159]

Un Estat espanyol amb menys drets socials

La salut, l'educació i altres serveis socials són sectors que han sofert un impacte dramàtic per la crisi. La qualitat que poden oferir aquests serveis amb uns recursos limitats està molt condicionada.

La política de retallades en educació, com suposa la nova Llei Educativa, tindran un impacte negatiu directe no solament en la **qualitat de l'ensenyament** al nostre país i sobre la **igualtat d'oportunitats**, sinó que també impactaran negativament en la **constitució d'una ciutadania crítica, activa i capaç** de controlar els abusos que els Estats i els mercats cometen contra les persones més desfavorides del nostre país i del món.[160]

Les retallades en educació inclouen l'augment de la jornada docent dels professors (el temps que passen donant directament classe), tant a les escoles com als campus, per poder reduir les plantilles; modifica el procediment per assignar substitucions; incrementa el límit d'alumnes per aula de col·legis i instituts i encareix en uns 540 euros més a l'any les matrícules universitàries (ara el cost mitjà és d'uns 1.000 euros per curs). A més, està prevista una reforma dels cicles d'ensenyament secundari que expulsarà del sistema educatiu als estudiants amb més dificultats, en comptes de reforçar els mitjans per a recolzar-los. L'impacte de no completar els cicles d'ensenyament repercuteix en les oportunitats laborals de les persones adultes, com ja es va veure en l'experiència d'Amèrica Llatina.

Quadre 17. Educació per a la ciutadania global: una estratègia imprescindible per a la justícia social
A l'eliminació de l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania se suma la reforma de la LOE per la Llei de Millora de la Qualitat Educativa

l'avantprojecte de la qual va ser aprovat al setembre de 2012 i s'ha presentat ja el desembre de 2012.[161]

Amb l'eliminació de l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania, l'Estat espanyol opta per un model castís i retrògrad, allunyat de la línia educativa dominant en l' Europa avançada. **S'eliminen d'un cop de ploma del currículum els continguts referits a la pobresa i la desigualtat al món, a la 'feminització' d'aquestes, a la falta d'accés a l'educació com a font de pobresa, als afectes i emocions, a les relacions entre homes i dones i als perjudicis socials, racistes, xenòfobs, homòfobs o sexistes, entre d'altres**. Aquestes mesures s'han pres sense obrir cap espai de diàleg ni consens amb els agents educatius.

En segon lloc, tal com alerten diferents sindicats, partits polítics i associacions de pares i mares[162], la nova Llei de Millora de la Qualitat Educativa suposa tornar a un model educatiu elitista i segregador. Els resultats acadèmics dels estudiants són l'indicador de la qualitat educativa, passant per alt altres criteris que fan referència a la igualtat d'oportunitats i a un model educatiu més inclusiu.[163]

Així mateix, l'excessiva èmfasi en les matèries instrumentals anirà en detriment dels continguts i competències socials i ciutadanes, i de tot el sistema de valors que pretenia preparar als futurs ciutadans per ser subjectes actius i competents a nivell social i polític.

Per tot això, "els canvis introduïts en el sistema educatiu espanyol, deixen de costat l'objectiu de l'Educació que ha de ser el de formar ciutadans i ciutadanes lliures, crítics, capaços d'enfrontar-se al futur des d'una posició de recerca del bé comú, i no només des dels interessos particulars".[164]

Finalment, les retallades, ja iniciades amb anterioritat a l'aprovació de la proposta de llei i "ratificades" per aquesta, impacten de forma directa sobre la ràtio, sobre la quantitat de docents disponibles i, conseqüentment, generen una sobrecàrrega de responsabilitats i una reducció de recursos disponibles per part dels equips docents que fa difícil instaurar un model educatiu de qualitat que garanteixi un desenvolupament integral dels estudiants, ja que minva la capacitat de respondre adequadament a reptes com ara l'atenció a la diversitat, l'educació socioafectiva, l'enfortiment dels vincles amb les famílies, les entitats i l'entorn, entre d'altres.

Font: Alejandra Boni (Universitat Politècnica de València) i Raquel León (Intermón Oxfam)

La reforma del Sistema Nacional de Salut a l'Estat espanyol ha suposat la **fi de la universalitat de la sanitat**, i les retallades –a més de la privatització que s'està imposant des de les Comunitats Autònomes- amenacen seriosament la seva **qualitat**. Un cop més, una mirada a experiències en altres llocs mostra com una societat menys saludable (malalta) és menys productiva.

Quadre 18. La reforma sanitària: retrocedint en drets socials per decret

Una de les retallades més destacades dels pressupostos del Govern espanyol per a l'any 2013 s'efectua en el ministeri de Sanitat i es porta a terme condemnant a pagar més als qui menys tenen. En la mateixa línia d'estalvi suportada pels més vulnerables, entraria també l'exclusió de les persones immigrants de l'atenció sanitària.

El 20 d'abril de 2012, la ministra de Sanitat va dictar un Reial decret llei que va introduir la figura de l'"assegurament", la cartera única i el copagament:

- El primer element redefineix l'accés al sistema espanyol de sanitat en termes d'assegurament (persones que cotitzen o beneficiàries d'aquestes persones) i acaba amb la universalitat de la cobertura sanitària. Des de l'1 de setembre, les persones en situació administrativa irregular (els anomenats "sense papers") s'han quedat sense targeta sanitària. També s'havia estudiat excloure altres grups (persones majors de 26 anys sense cotització), però en aquest punt el ministeri va rectificar davant les fortes protestes.
- El segon element, la cartera única, intenta harmonitzar la cartera de prestacions que ofereixen diferents serveis de salut de les comunitats autònomes (CCAA), tot imposant una cartera de mínims a la qual les CCAA afegiran una cartera suplementària. Amb això s'obre la porta envers un ajust a la baixa d'allò que entra dins els serveis oferts públicament i allò que no.
- El tercer element, el copagament, imposa una quota a medicaments, aparells i transport no urgent. A la pràctica, s'introdueix un "impost sobre la malaltia".

A Metges del Món treballem pel dret a la salut en països empobrits i en el que s'ha anomenat el "quart món", les persones excloses dins els nostres països de l'hemisferi nord. Tres dels vuit Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) estan relacionats amb la salut. A mesura que ens acostem a la meta del 2015, al sector sanitari ja es perfila un nou consens en l'agenda internacional que té com a mesura estrella el model de la cobertura universal, definida com la situació en què tota la població té accés als serveis de salut sense perill de caure en la pobresa. Aquest model emfatitza l'obligació de l'estat de proporcionar un sistema sanitari de qualitat, el finançament del qual tingui una orientació de progressivitat de les aportacions i d'inclusió de la part de població més vulnerable. Amb la cobertura universal es podria garantir el dret a la salut i, en conseqüència, reduir la pobresa. En aquest sentit, l'informe de 2012 de la Organització Mundial de la Salut (OMS) marca un camí sobre com avançar progressivament envers els drets socials en matèria de salut, tot ampliant la cobertura sanitària a les tres dimensions de (1) integrar una part més gran de la població que té accés al sistema públic; (2) integrar més casos (malalties) sobre les que el sistema reacciona; i (3) una major protecció davant dels riscos financers de la malaltia, gràcies a mecanismes de finançament basats en el prepagament i la mancomunació. A Metges del Món, aquest marc ens acostuma a orientar a l'hora de donar suport a moviments socials en països del sud que advoquen en favor de crear sistemes sanitaris inclusius.

No havíem imaginat que fos necessari aplicar aquest marc a l'Estat espanyol, on la universalitat ja s'havia aconseguit, com a mínim formalment. L'Estat espanyol disposa d'un servei de sanitat valuosíssim i relativament barat. La sanitat pública espanyola costa uns 1.500 euros per càpita, xifra que equival al 6,25% del PIB, mentre que en països com Alemanya o França es gasta molt més (2.533 euros i 8,5% del PIB a França; 2.393 euros i 7,9% del PIB a Alemanya). La raó per la qual la sanitat espanyola és tan efectiva rau en bona part en els recursos humans (les professions sanitàries), la motivació dels quals no és la maximització dels beneficis, sinó el servei a la població, amb uns resultats formidables (en una comparativa

internacional, l'Estat espanyol destaca per les xifres de mortalitat i morbiditat entre els països comparables en ingressos per càpita). En altres paraules, la sanitat espanyola és una joia. I la reforma sanitària en conjunt, amb les retallades, la desmantellarà.

La reforma sanitària proposada significa un retrocés en cadascuna de les dimensions de l'OMS. La introducció de la figura de l'"assegurament" — l'exclusió *de facto* de les persones immigrants sense papers— deixa sense cobertura fins a un 2% de la població, mentre que ja s'havia assolit el 100%. El copagament torna a carregar el pes financer sobre les persones malaltes, i la cartera única amenaça de reduir els casos coberts per la seguretat social.

La reforma sanitària es possiblement l'exemple més destacat del retrocés en drets socials que les polítiques d'austeritat del Govern espanyol està produint. Sabent com n'és de difícil introduir nuclis de sistemes de sanitat en països empobrits que protegeixen el dret a la salut, genera desesperació el fet de ser testimonis del desmantellament d'un sistema universal i veure com es torna a castigar a les persones més vulnerables amb la càrrega i els costos de les seves malalties.

Font: Elaborat per Stefan Meyer (Director Adjunt de Metges del Món)

Els serveis socials que assisteixen les persones més vulnerables són essencials per garantir la integració de milers de persones, per facilitar el suport i l'orientació necessaris a les persones que no els reben d'enlloc més. Són els serveis que dignifiquen la nostra societat. Reduir-los o suprimir-los implica abandonar a la seva sort les persones més dèbils, excloure-les de la societat.

Quadre 19. Acompanyament a peu de carrer

Escric aquestes línies des dels barris de Bellvitge i El Gornal de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat on treballo en una petita entitat d'acció social vinculada a les comunitats parroquials del territori. La nostra acció va dirigida a les famílies amb més necessitats i es desenvolupa en diversos àmbits: infància i joventut, repartiment d'aliments, acompanyament i formació de persones adultes, i animació de grups de gent gran, entre d'altres.

Fa anys que treballem en aquests barris amb la voluntat de transformar situacions personals i familiars difícils. En xifres podríem dir que sí, que la pobresa aquí ha augmentat (hem passat de repartir aliments a 498 famílies l'any 2012 a repartir-ne a 7.120 entre gener i novembre de 2012). Però el més greu és que les persones i famílies que porten temps sent pobres, ara, sense saber-ho, en són cada vegada més. Aquí, l'acompanyament de nens i nenes, adolescents i joves és clau pel fet que són un col·lectiu especialment vulnerable.

En aquest entorn, els nens i nenes amb dificultats d'aprenentatge es veuen abocats, cada vegada més, al fracàs; no només un fracàs escolar, sinó un fracàs en el seu procés de maduració i en la futura gestió de la seva vida adulta. La pobresa infantil a Catalunya ha augmentat: un 23,7% dels menors viuen per sota del llindar de la pobresa,[165] però el drama que amaga aquesta xifra és que porta aquests menors, mancats de recursos i alternatives en el seu entorn més proper, a convertir-se en usuaris crònics

de les activitats i programes d'entitats socials i de les ajudes, cada vegada més reduïdes, dels serveis socials; per tota la vida i fins el final.

En el cas dels adolescents i joves, aquesta realitat es fa més visible, ja que no els tenim tot el dia tancats en una escola. Als mitjans de comunicació, hi hem sentit i llegit que el nombre de "ni-ni" augmenta, els estudis ens parlen de prop d'un 22% de joves que ni estudia ni treballa a Catalunya.[166] Vivint i treballant en un barri s'aprèn a llegir les dades estadístiques d'una altra manera. Els "ni-ni" no són només un percentatge: són adolescents i joves amb nom que, quan entres al seu món, entens millor la seva desmotivació. En aquest sentit, un company els ha rebatejat com els "no-no": no vull estudiar, no vull treballar. Són joves que fem entrar de forma crònica en un sistema de beneficència. Actualment aquí el problema és encara més greu: les retallades han frenat i frenen projectes educatius i prelaborals en els quals aquests joves podrien participar. Però fins i tot el fet d'accedir a aquests projectes podria ser complicat per a alguns, ja que és necessari que treballin aspectes més bàsics com els hàbits o l'autoestima.

És necessària una atenció personalitzada. Un acompanyament proper i de qualitat, dirigit a cada persona i orientat a donar-li poder des d'allò més bàsic: l'autoestima i els hàbits. Aquest acompanyament comporta invertir en la transició d'aquests joves cap a la vida adulta; una inversió que serà superior a la que és necessària en el cas d'altres joves. Una atenció que té un cost professional (persones que voluntàriament, o bé de forma remunerada, dediquen el seu temps a aquesta tasca). En definitiva, es tracta d'oferir el suport que no troben enlloc més.

Avui dia, l'acompanyament es pot fer des d'entitats com la nostra, territorialment properes, amb valors que generen confiança i des de programes socioeducatius no formals. Però per fer-ho possible ens calen dues coses: que els donants i els polítics tinguin una nova manera d'entendre les dades de la pobresa i que augmenti el nombre d'agents implicats en el canvi social.

Finalment, la solució també requereix que cada barri, cada comunitat, tingui una preocupació real "pels seus" (nens, adolescents i joves amb noms i cognoms, amb cara i història i, sobretot, amb un futur), i no només per les xifres.

Font: Elaborat per Roger Torrs i Aguiló S.J. (Pastoral del Centre de Estudis Joan XXIII i Fundació "La Vinya")

Un Estat espanyol on la qualitat democràtica es deteriora

El que estem vivint a part d'Europa, i en concret a l'Estat espanyol, és una **ruptura entre les decisions polítiques i els compromisos de la política pública amb la ciutadania**. Una nova fase del capitalisme, anomenada "postdemocràtica" [167], en què les institucions de l'Estat han estat segrestades per les elits i els poders econòmics, tot marginat el ciutadà de les decisions polítiques i degradant el sistema democràtic fins a convertir-lo en una farsa participativa que només serveix per encobrir una concentració progressiva del poder.

Una part d'aquesta ruptura és anterior a la crisi i és fruit de la incursió de

la política en àmbits que no li són propis, com ara el Tribunal Constitucional, el Consell General del Poder Judicial, el Banc d'Espanya, la CNMV, els reguladors sectorials d'energia i telecomunicacions, la Comissió de la Competència, etc., cosa que provoca una deslegitimació profunda d'aquestes institucions —que són les encarregades d'aplicar la llei i, per tant, la independència de les quals és fonamental—, i un profund deteriorament del sistema polític.[168]

La crisi ha aguditzat el **deteriorament de la qualitat democràtica**. La manca de diàleg dels governs de l'Estat espanyol amb la ciutadania -quan es va acordar modificar la Constitució sense un referèndum- i amb altres representants polítics -quan el Govern del PP s'ha negat a comparèixer en el Congrés per explicar les retallades, ha suprimit els debats sobre l'Estat de la Nació i fins i tot ha cancel·lat les jornades de portes obertes del Congrés- es percep com un menyspreu envers la ciutadania que és qui legitima la seva existència. Més encara quan les explicacions que no es donen amaguen mesures duríssimes que tenen un impacte directe sobre la ciutadania, com la reforma laboral, les pujades d'impostos o les retallades en salut i educació. Amb aquesta actitud, els governants neguen el valor del Parlament com a espai de rendició de comptes.

El Premi Nobel d'Economia, Amartya Sen, defensa que la democràcia, més enllà de la representació política i el respecte a la regla de la majoria, implica la **protecció dels drets i llibertats dels individus, l'accés a les prestacions socials i el dret a accedir a la informació, així com a participar activament en la deliberació pública**. "En aquests moments, la ciutadania percep que estem davant d'uns mercats que no funcionen perquè no són eficients ni transparents; que el sistema polític no corregeix els errors del mercat, entre els quals el més important és el volum gegantí de la desocupació; i que l'esperança que s'exigeixin responsabilitats als qui han provocat la crisi, que es corregeixin els abusos i es protegeixi els més desfavorits, s'ha esvaït".[169] Aquesta constatació ha multiplicat la desconfiança en l'economia de mercat i en els mecanismes tradicionals de la democràcia.

Pel que fa a l'accés a la informació, l'Estat espanyol és l'únic país d'Europa amb més d'un milió d'habitants que no comptava amb una norma d'aquestes característiques.[170] I, això no obstant, el Projecte de llei aprovat pel Consell de Ministres el passat 27 de juliol està per sota dels estàndards internacionals. El Conveni del Consell d'Europa en matèria d'accés als documents públics marca els estàndards mínims de les llei d'accés a la informació; estàndards que aquest Projecte de llei no compleix.[171]

La **desafecció política** és patent i creixent, i s'està tornant perillosa. La desil·lusió s'estén des de l'àmbit polític (on es percep el cansament davant d'un sistema "partitocràtic") fins a altres institucions de l'Estat i fins a les institucions i organitzacions formals en general, fet que contribueix al desprestigi d'aquestes institucions i fa preveure **futurs conflictes**

politicosocials.[172]

PROPOSTES PER CANVIAR LA DERIVA

Per tal de no seguir la senda de la desigualtat i de la pobresa que van sofrir els països d'Amèrica Llatina i de l'Est Asiàtic com a resultat de les mesures d'ajust estructural, l'Estat espanyol ha de canviar l'orientació de les seves polítiques per posar les persones i els seus drets al centre.

L'OCDE indica clarament que la reforma de les polítiques fiscals i de les prestacions socials és l'instrument més directe per augmentar la redistribució.[173] En el cas de l'Estat espanyol, està en joc a més la solidesa de la democràcia. A Intermón Oxfam considerem que això ha d'articular-se al voltant de tres eixos bàsics:

1. Recaptar de manera justa
2. Blindar els drets socials
3. Enfortir la qualitat democràtica

1. Recaptar de manera justa

Enfront de la pujada de l'IVA, dels impostos especials i de l'IRPF, ha de fer-se efectiu l'article 31 de la Constitució, que estableix que tots contribuiran al sosteniment de les despeses públiques d'acord amb la seva capacitat econòmica mitjançant **un sistema tributari just inspirat en els principis d'igualtat i de progressivitat**.[174]

Segons els Tècnics del Ministeri d'Hisenda (GESTHA), les mesures descrites en el quadre 20 actuarien en aquesta adreça i permetrien recaptar fins a 63.800 milions d'euros addicionals a l'any.[175]. Aquesta quantitat seria suficient per reduir el dèficit del 8,9% de l'any passat fins a un nivell inferior al 3% que fins al moment ha exigit Europa per l'any 2013 i que justifica segons el Govern les retallades aplicades.

Quadre 20. Propostes dels Tècnics del Ministeri d'Hisenda

- Reforçar la **lluita contra el frau**: només reduint en deu punts la taxa d'economia submergida -fins a situar-la al nivell de la mitjana europea- s'obtindrien més de 38.500 milions d'euros addicionals cada any, gairebé quatre vegades més que amb una pujada de dos punts en l'IVA. *Inclosa la reorganització del Ministeri d'Hisenda i de la AEAT, així com la limitació en el pagament en efectiu a 1.000 euros.
- Un **nou tipus impositiu del 35% en l'Impost de Societats per a beneficis a partir del milió d'euros de facturació**, que són declarats sobretot per les grans empreses que superen els 45 milions en vendes. Aquesta única mesura permetria recaptar 13.943 milions d'euros addicionals durant el proper any, a més de millorar l'equitat del sistema fiscal en reduir les diferències entre el menor tipus efectiu de les grans

corporacions i el major de les microempreses i de les pimes, apropant així l'esforç fiscal de les empreses al de les famílies espanyoles.

- Un **Impost sobre la Riquesa** que superi els defectes i el tancament les vies d'elusió de l'Impost sobre el Patrimoni parcialment recuperat pel anys 2011 i 2012, la qual cosa podria triplicar la recaptació fins als 3.400 milions.
- **Prohibició de les operacions en curt contra el Deute Públic:** 1.400 milions.
- **Restriccions al sistema de mòduls, SICAV, tipus de la Renda de l'Estalvi i guanys patrimonials especulatius**: 1.490 milions
- **Taxa a les transaccions financeres internacionals**: 5.000 milions[176]
- **TOTAL: 63.809 milions d'euros**

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de GESTHA[177]

La fracció cada vegada major de l'ingrés que perceben els grups de rendes més altes indica que aquestes persones tenen ara una major capacitat tributària. És moment que els governs recuperin la funció redistributiva dels impostos recollida en el pacte constitucional per garantir que les persones més riques compleixen amb la seva part proporcional de la càrrega fiscal. Per a això, és necessari:

Acabar amb l'evasió i l'elusió fiscal

La lluita contra l'evasió fiscal és una de les alternatives amb major capacitat recaptatòria, amb un impacte directe en la reducció de les desigualtats i un factor de coherència política en el context actual. Perquè sigui realment efectiva és necessari incorporar les mesures següents dirigides a **combatre la impunitat i l'opacitat dels paradisos fiscals**, mitjançant:

- **Transparència sobre la informació financera de les multinacionals**: per poder desincentivar les pràctiques d'evasió i d'elusió fiscal, les empreses han de facilitar de forma pública i accessible a cada país on l'empresa està operant, tota la informació sobre el tipus d'activitat, la contribució fiscal, els pagaments a governs i el número d'empleats entre d'altres en tots el països on l'empresa tinguin presència. En la pràctica, això evitaria casos d'empreses registrades en paradisos fiscals, amb un volum alt de facturació, però on no paguen impostos i on no compten tan sols amb un empleat.
- **Reforçar la cooperació fiscal entre els diferents països basada en la multilateralitat**. És essencial aconseguir un mecanisme d'intercanvi d'informació entre les diferents administracions tributàries, que sigui eficient i estigui basat en la multilateralitat. Avui dia, la major part dels acords són bilaterals, amb gran asimetria en la capacitat de negociació de països més petits, fins i tot en el cas de l'Estat espanyol. Però més difícil encara, és aconseguir l'efectivitat en la seva aplicació, per l'existència de moltes societats pantalla intermèdies i que el mecanisme d'intercanvi sigui "sota

petició". En la pràctica, quan una administració tributària (per exemple la AEAT) detecta fons ocults en una altra jurisdicció (per exemple Suïssa), ha d'elevar una sol·licitud d'informació a Suïssa, aportant la prova raonable de la sospita i quedant a la mercè de la voluntat de contribuir d'aquest país. El resultat és que les grans empreses amb estructures fiscals agressives desvien beneficis cap a països amb baixa o nul·la tributació, sota entramats de sofisticades estructures corporatives, reduint la seva contribució fiscal i en lloc de contribuir allí on s'estan realment realitzant les operacions i generant el valor afegit.

- **Major responsabilitat fiscal de les empreses**: Fins i tot els organismes internacionals com el G20 o l'OCDE insisteixen en aquesta necessitat. Avui dia ens trobem amb grans grups empresarials que tenen un nivell de contribució tributari molt per sota del tipus nominal (fixat per la legislació fiscal del país). El resultat és que empreses com Google amb prou feines paga un 2,9% d'impost de societats sobre les rendes generades fora dels Estats Units.. A l'Estat espanyol, la contribució mitjana de les grans corporacions està entorn del 9% enfront del 30% marcat per llei. En gran mesura, això s'aconsegueix utilitzant les escletxes i les fissures de les diferents legislacions, mitjançant la utilització artificial de preus de transferència (el preu al que es fixa el valor d'un producte en les transaccions que es realitzen entre empreses del mateix grup), desviant activitats a paradisos fiscals o amb sobrevaloració d'algunes prestacions de serveis (que poden anar des del registre de marques a serveis financers). La principal orientació de les grans corporacions no pot ser només la maximització del benefici per als seus accionistes, sinó que ha d'incorporar una visió de contribució justa.

1 dia de TTF

superaria tota l'ajuda humanitària prevista pel 2013

Adoptar una taxa a les transaccions financeres internacionals (TTF)

Una petita taxa sobre les transaccions financeres internacionals faria que el sector financer – un sector infra-gravat, que no paga IVA en les seves operacions[178] i els abusos i excessos de les quals estan en gran mesura en l'origen de la crisi - contribueixi a pal·liar les conseqüències sobre qui més estan sofrint. França va començar a aplicar-lo l'1 d'agost de 2012, i altres països tenen impostos similars.

Aplicar la taxa a les transaccions financeres internacionals amb un disseny ampli quant a productes (accions, derivats, divises i d'altres), permetria només a l'Estat espanyol captar 13,7 milions d'euros al dia i posar la càrrega sobre qui van generar i es beneficien de la crisi. Amb aquests diners, el d'un dia, podríem atendre més de 240.000 persones que sofreixen fam al Sahel o que reconstrueixen les seves vides a Haití. Aquests diners, 5.000 milions d'euros a l'any, permetria revertir les retallades aplicades en la sanitat o en l'educació a l'Estat espanyol.

La recaptació d'aquesta taxa a l'Estat espanyol, amb el model més restrictiu que proposa la Comissió Europea (sobre accions i derivats), s'estima en uns 2.000 milions d'euros anuals, que haurien de dirigir-se a finançar polítiques públiques: polítiques socials a l'Estat espanyol, que garanteixin la protecció de les persones més vulnerables, i la lluita contra la pobresa a través de la cooperació internacional.

2. Blindar els drets socials

Les polítiques socials, inclosa l'Ajuda Oficial al Desenvolupament, no són polítiques de luxe, sinó d'inversió de futur. Evitar la mortalitat materna, la desnutrició infantil i garantir l'educació són estratègies vitals de desenvolupament vàlides a qualsevol racó del món.[179]

L'absència de sòls de despesa social o de determinació normativa de prestacions bàsiques garantides situa als drets socials constitucionalment protegits a l'Estat espanyol en una posició jurídica que, en un context com l'actual, pot desmuntar l'estat de benestar social.[180] La despesa social destinada a mantenir i millorar la xarxa pública educativa, a més de la sanitària i de la resta de serveis socials, és la millor inversió que les administracions públiques poden i han de fer per afavorir el desenvolupament social i econòmic.[181]

Una recuperació amb "cara humana" haurà de ser inclusiva, augmentar les oportunitats d'ocupació, mantenir els serveis d'educació i salut, proveir de protecció social per a les persones més vulnerables, allà on siguin.

Cal blindar els drets socials perquè la dignitat, el desenvolupament humà i la igualtat d'oportunitats de totes les persones estiguin garantits, independentment de qui governi i de la situació econòmica i de les obligacions imposades davant del pagament del deute extern.[182] Si volem preservar l'estat de dret, s'ha de promoure un canvi en la deriva actual per blindar:[183]

- **Dret a una educació** pública, universal i de qualitat: fer efectiu a cada moment l'article 27 de la Constitució on es recull que totes les persones tenen dret a l'educació, i que els poders públics garanteixen aquest dret, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb participació efectiva de tots els sectors afectats i de la creació de centres docents. És necessari recordar que l'ensenyament sostingut amb fons públics és el que pot garantir la igualtat d'oportunitats, la cohesió social, la superació de les desigualtats d'origen, la vertebració de tota la societat en un objectiu comú i el progrés individual i social de tots i de totes, i no d'uns quants.
- **Dret a una sanitat pública, universal i de qualitat**: L'article 41 de la Constitució assenyala que els poders públics mantindran un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans, que garanteixi l'assistència i les prestacions socials suficients davant situacions de necessitat, especialment en cas de desocupació.

L'article 43, reconeix el dret a la protecció de la salut, i competeix als poders públics organitzar i tutelar la salut pública a través de mesures preventives i de les prestacions i serveis necessaris.

- **Un sistema de garantia d'ingressos mínims**: La posada en funcionament d'un sistema de garantia d'ingressos mínims d'àmbit estatal suposaria una mesura eficaç contra la pobresa en general i molt especialment contra la pobresa infantil i familiar. Juntament a aquesta iniciativa, s'han de dur a terme polítiques de reducció dels costos de les llars (exempcions i/o bonificacions de taxes a les famílies amb rendes baixes, en els serveis municipals dirigits a la infància i l'adolescència; beques de menjador; beques per a llibres; beques per a escoles infantils i ludoteques …).
- **Dret a l'empara i a l'assistència**: Les considerables i persistents pèrdues econòmiques que sofreixen els grups de baixos ingressos a conseqüència de les recessions, posen de manifest la importància de les transferències governamentals i les polítiques ben concebudes d'ajuda als ingressos. Garantir la protecció de les persones de la tercera edat (l'article 50 de la Constitució, diu que "els poders públics garantiran, mitjançant pensions adequades i periòdicament actualitzades, la suficiència econòmica als ciutadans durant la tercera edat); persones discapacitades i persones dependents (implementar la llei de dependència).
- **Dret a un habitatge digne**: implica accedir a una llar i a una comunitat segures en les quals viure en pau, amb dignitat i salut física i mental. Com recull l'article 47 de la Constitució: "Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics." Urgeix modificar la llei hipotecària per incloure la protecció de les persones, la dació en pagament i altres mesures (com proporcionar un habitatge social a les persones desallotjades, o no desallotjar d'un habitatge mentre no hi hagi un nou inquilí que vagi a ocupar-lo).
- **Dret a l'ocupació**: Enfront del drama de l'atur i de la falta de polítiques actives d'ocupació, els ciutadans volem fer efectiu l'article 35 de la Constitució on diu que tots els espanyols tenen el deure de treballar i el dret al treball, i a una remuneració suficient per satisfer les seves necessitats i les de la seva família.
- Garantir la **coherència de polítiques** amb aquests principis i assignar les prioritats de la despesa conseqüentment.

Complir els compromisos contrets en la lluita contra la pobresa al món:

Al món globalitzat, les causes de les injustícies són també globals (els

abusos a favor de l'enriquiment d'unes poques persones a costa d'una majoria, l'especulació financera, la falta de transparència, la corrupció, etc.), i les solucions, han de ser globals. Tots estem en el mateix vaixell. A ningú se li escapa que la crisi més devastadora està als països en desenvolupament, on prop de mil milions de persones, la majoria dones i nens, passen fam diàriament. Combatre la pobresa és part de la solució a la crisi, no del problema.

No obstant això, la cooperació al desenvolupament espanyol està sent desmantellada, passant d'un 0,5% del PIB a l'inici de la crisi fins al miserable 0,20% per 2012, relegant-la a accions marginals de política exterior. Cal recordar que La crisi econòmica actual plou sobre mullat sobre els països més pobres, que als seus contextos de dificultat s'afegeix la reducció d'ajuda dels països donants, comprometent seriosament la capacitat dels seus governs de garantir els serveis socials bàsics i implementar les polítiques de desenvolupament.

L'any 2007 tots els partits polítics es van comprometre, en signar el Pacte d'Estat contra la pobresa, a posar tots els mitjans necessaris perquè la nostra AOD arribés al 0,7%. El compliment d'aquest compromís està vinculat proporcionalment a la riquesa del país: no es tracta d'una quantitat fixa, sinó d'una quantitat proporcional al nostre nivell de riquesa, de manera que és possible complir-ho fins i tot en èpoques de crisi econòmica.

A Intermón Oxfam assenyalem quatre motius per mantenir la cooperació al desenvolupament avui:

1. Ètica i de principis. Estem enmig d'una crisi descomunal però l'Estat espanyol segueix sent avui un dels països amb major nivell de desenvolupament. La nostra renda és 50 vegades més gran que la d'un país del Sahel. Si se'ns convoca per construir un país millor, basat en valors més enllà de la individualitat, no podem renunciar a la solidaritat humana.

2. La cooperació espanyola té una llarga trajectòria d'èxit: 32 anys d'experiència. Les organitzacions i institucions que operem en aquest àmbit hem guanyat capacitat i desenvolupat coneixement. Es compta amb un col·lectiu de professionals formats i amb experiència. Seria una tragèdia desmuntar aquesta capacitat, desaprofitar aquesta experiència i sobretot, frustrar aquest compromís i abandonar a la seva sort a milions de famílies.

3. Les relacions exteriors han de ser de valor, i no limitar-se als interessos econòmics i comercials de curt termini. La cooperació serà diferent segons el lloc, però sempre ha d'estar present en les relacions exteriors, així ho esperen els altres països i així es mesura també l'altura i el pes d'un país en una regió.

4. Hi ha compromisos internacionals que l'Estat espanyol no pot ignorar. El canvi climàtic i les migracions, la resposta davant les crisis

humanitàries, la volatilitat dels preus dels aliments i el seu efecte, l'especulació financera o l'evasió fiscal, són exemples de desafiaments que configuren l'agenda global i en els quals és imperatiu participar.

És injust que el Govern continuï retallant les polítiques socials quan sabem que hi ha alternatives. La societat civil, a través del moviment de les ONG i amb l'esforç de molta gent, va impulsar les reivindicacions de la Campanya pel 0,7%, unes mobilitzacions que van aconseguir que les Administracions Públiques destinessin recursos per a polítiques públiques de solidaritat amb els pobles més desfavorits. En un context com l'actual, la reivindicació històrica d'una cooperació per al desenvolupament forta i de qualitat té més sentit que mai.

Quadre 21. Ajuda al desenvolupament: quatre lliçons d'una trajectòria desgraciada

Les retallades acumulades en la Cooperació Espanyola durant els tres pressupostos més recents (l'últim del Govern del President Zapatero i els dos presentats pel Partit Popular) podrien haver ferit de mort una política que ha estat construïda amb enorme esforç i consens social al llarg de tres dècades. Mentre l'Agència Espanyola de Cooperació és condemnada a la irrellevància (270 milions d'euros, una caiguda del 70% en dos anys), centenars de milers d'éssers humans que rebien la protecció de l'ajuda espanyola s'enfronten a vides més difícils i angoixants. Són famílies colpejades per l'increment dels preus dels aliments a Amèrica Llatina, camperols les collites dels quals han estat arrasades per la sequera a Mali o nens malalts de SIDA o malària a mig món. El Govern de l'Estat espanyol havia establert amb tots ells un compromís tan ferm com el que estableix amb els seus propis votants.

La manera en la qual la Cooperació Espanyola està sent deconstruïda ofereix quatre lliçons importants. En primer lloc, i a diferència de les justificacions del Govern, **són les opcions polítiques i no la crisi les que han portat a aquesta situació**. Amb excepció de les infraestructures, la caiguda relativa de la solidaritat internacional constitueix la retallada més intensa de les partides de despesa pública, molt per sobre de la retallada mitjana i desproporcionadament més alta que les despeses de defensa: els mateixos que redueixen l'ajuda humanitària un 90% (de 127 a 12 milions, segons els càlculs d'Intermón Oxfam) aproven un crèdit de 1.728 milions per la compra d'avions de guerra.

En segon lloc, **el Govern ignora amb aquestes decisions les lliçons del passat**. Ni els recursos tornaran al punt d'origen amb el canvi de cicle econòmic, ni l'entramat institucional de la Cooperació Espanyola podrà ser simplement congelat, com si això fos un videocasset en el qual es pot prémer 'pause' sense majors conseqüències. Com han assenyalat alguns autors, l'experiència de retallades similars en altres països suggereix que el període de recuperació dels nivells pressupostaris de l'ajuda pot estendre's fins a una dècada, precisament perquè aquestes partides difícilment són considerades prioritàries en un període de recuperació fiscal[184]. Mentrestant, l'Estat espanyol haurà perdut coneixement, capacitats i experiència que faran més llarga i més cara la reconstrucció dels programes d'ajuda.

En tercer lloc, **la caiguda de l'ajuda afeblirà la imatge i els interessos**

estratègics de l'Estat espanyol en regions com el Sahel, on ha costat molt establir-se. És un model de política exterior que es dispara en el peu tirant per la borda el capital acumulat durant anys. D'altra banda, el missatge que s'envia als governs nacionals que treballen contra la pobresa és clar: no importen els esforços que vostès facin o els compromisos que nosaltres hàgim assumit; quan les circumstàncies ho requereixen, ens retirem del joc. Amb aquest concepte de 'seguretat jurídica', episodis com l'expropiació de Repsol a Argentina podrien considerar-se un perfecte quid pro quo.

Finalment, **la recuperació anímica i pressupostària de l'ajuda exigeix corregir importants disfuncionalitats del sistema**: la debilitat del lideratge públic en aquest àmbit (que s'ha posat de manifest en el càstig desproporcionat que ha rebut el pressupost del Ministeri d'Assumptes Exteriors i la AECID dins d'aquest); les dificultats del sector de les ONG per connectar amb la societat, argumentar amb èxit la causa de l'ajuda i trencar els seus alts nivells de dependència dels recursos públics; i la incapacitat de la cooperació per oferir resultats tangibles dels seus, de manera que l'opinió pública pugui entendre amb total claredat les conseqüències de la retallada.

En un viatge recent a Mauritània en el qual vaig visitar programes de nutrició de la cooperació espanyola una mare va expressar l'èxit del projecte amb la següent frase: "El meu fill ja no menja sorra". Suposo que el nostre repte és evitar que el proper any i els següents ens digui el contrari. No és tard i no és impossible revertir aquesta situació.

Font: Elaborat per Gonzalo Fanjul (autor del blog 3.500 Millones de El País)

3. Enfortir la qualitat democràtica

Intermón Oxfam aposta per una ciutadania global, conscient de la pertinença a la seva comunitat local i al llogarret global i compromesa activament en la construcció d'un món més just dins i fora de les nostres fronteres. La seva participació activa, que exerceixi el control dels poders públics i privats, de manera propositiva, és fonamental en la millora de la qualitat democràtica a l'Estat espanyol.

Quadre 22. Recuperar la política per defensar la Democràcia

"La crisi [...] ha posat en evidència la impotència de la política per a posar límits a uns poders econòmics descontrolats, que ni tan sols guarden les formes, convertint les fallides i les destrosses especulatives en les economies dels països en fonts de negoci per als seus propietaris i directius. I ens ha situat sobre la senda d'una lenta però imparable degradació de la democràcia, amb una concentració del poder cada vegada en menys mans i una reducció dels ciutadans al paper de figurants.

La recuperació de la política és l'única arma de la qual poden disposar els ciutadans per reequilibrar la societat. I, per tant, (és necessària) una defensa de la democràcia abans no sigui massa tard, que sigui reduïda a una enganyifa en l'escenari del totalitarisme de la indiferència.

[…] Es diu també que una crisi és un moment de bifurcació. Amb l'austeritat convertida en ideologia per al control social i el demagògic discurs de la unitat per sortir de la crisi encobrint a aquells que la van

provocar, se'ns condueix per un camí molt concret: una nova fase del capitalisme, alleugerit de la càrrega de les conquestes socials de l'últim segle, més salvatge i despietat, per tant, més desigual i inevitablement reforçat per un Estat postdemocràtic encarregat de controlar el soroll i de garantir la contenció del malestar social."

Font: Extracte de J. Ramoneda (2012). "La izquierda necesaria. Contra el autoritarismo postdemocrático" [185]

L'enfortiment de la qualitat democràtica hauria de materialitzar-se de la següent manera:

- **Garantir la independència i el bon funcionament de les entitats supervisores i reguladores de l'Estat** com ara el Banc d'Espanya, la CNMV, els reguladors sectorials d'energia i telecomunicacions, la Comissió de la Competència, etc
- Recuperar **el Congrés dels Diputats com a espai de diàleg i de rendició de comptes dels representants electes envers i amb la ciutadania**. És precís trencar la dinàmica de rendició de comptes cap a dins dels partits i entre ells per a obrir les Càmeres al diàleg amb la societat.
- **Garantir l'accés i la qualitat de la informació cap als ciutadans.** El dret d'accés a la informació és el dret de tota persona de sol·licitar i rebre informació d'entitats públiques. Aquest dret també obliga a les entitats públiques a publicar informació sobre les seves funcions i despeses de manera proactiva. En una veritable democràcia només és possible una autèntica participació per part de la ciutadania si aquesta pot accedir en igualtat de condicions a tot tipus d'informació que es trobi en poder de qualsevol autoritat pública o de qualsevol entitat privada que realitzi funcions públiques. No reconèixer-lo com a dret fonamental, relega la transparència a una qüestió administrativa. La millor eina per garantir el ple reconeixement i exercici d'aquest dret és l'existència d'**una llei específica d'accés a la informació que reconegui aquest dret a saber com un dret fonamental**, encara que també s'ha d'afavorir una cultura de la transparència en la qual els mitjans de comunicació podrien influir. El projecte de llei que es troba avui en discussió en el Congrés dels Diputats sembla més orientat a seguir protegint les parcel·les sensibles de mirada pública que en obrir completament l'accés a la informació per l'opinió pública.
- **Fomentar una democràcia participativa**: establir mecanismes efectius que garanteixin la participació ciutadana; celebrar referèndums obligatoris i vinculants per temes de gran impacte social; fomentar la planificació de pressupostos amb mètodes participatius; potenciar l'autogestió i el cooperativisme com a formes d'economia social; articular comitès de control i avaluació "multi actor" o oberts.
- **Garantir les llibertats ciutadanes**: la llibertat d'expressió i de manifestació, la llibertat d'informació i el periodisme d'investigació, i el foment de la cultura com a eina de transformació social.

- **Promoure un sector financer transparent i que compleixi amb la finalitat social de donar accés al crèdit a la ciutadania**: la banca ha de complir les seves responsabilitats socials i respectar els principis ètics en les seves inversions. Per a això són necessaris: una normativa estricta i eficaç, una supervisió independent dels bancs i un banc central fort i independent que vigili l'aplicació de les regles sobre els requisits del capital, la taxació dels actius i el lliurament d'informació sobre deute.
- **Combatre de manera inflexible la corrupció i acabar amb la impunitat.** És urgent reforçar la lluita implacable contra el frau fiscal[186], contra el tràfic d'influències i contra la impunitat dels qui han generat perjudicis al tresor públic i a la ciutadania degut a tasques de gestió ineficients o irresponsables.

Aquesta és una crisi que té víctimes i culpables. Però fins ara, els governs clarament han decidit protegir els culpables i fer recaure els costos sobre els qui menys responsabilitat han tingut, mantenint pràcticament intactes els avantatges d'aquells qui s'han beneficiat del sistema que ha generat la crisi. És necessari que la ciutadania s'impliqui per donar un cop de timó a aquesta deriva, que ens aboca a una dramàtica reculada, i apostar per un nou paradigma social molt més auster –en el seu sentit literal, és a dir, sense ostentació- quant al consum material, més ric en el social i, sobretot, més just i equitatiu.

NOTES

[1] Entrevista al diari El País, Entrevista de JL. Cebrián a la Presidenta de Brasil, Dilma Rousseff, “Las recetas que se están aplicando en Europa llevarán a una recesión brutal”, diari *El País* 18 de noviembre de 2012, <http://internacional.elpais.com/internacional/2012/11/17/actualidad/1353171822_999141.html>

[2] La xifra exacta en els Pressupostos Generals de l'Estat per a 2013 és de 38.590 milions d'euros per al pagament d'interessos. La despesa total prevista el 2013 és de 169.775.000 d'euros, dels quals 134.461.000 corresponen als Pressupostos de l'Estat (és a dir, sense les comunitats autònomes). J.S. González, "Espanya gastarà el mateix en els interessos del deute que en tots els seus ministeris", diari El País, 29 de setembre de 2012. http://economia.elpais.com/economia/2012/09/27/agencias/1348710121_531116.html

[3] El llindar de la pobresa està actualment en 651,5 euros al mes (3.864 euros a l’any). Mentre que a L’Estat espanyol, la renta disponible per habitant en valor real és de 1.262 euros al mes en 2010 (15.149 euros l’any), quatre vegades més. Cáritas Española (2012). “De la coyuntura a la estructura: los efectos permanentes de la crisis”, VII Informe del Observatorio de la realidad social, setembre de 2012. p. 14 http://www.eapn.es/ARCHIVO/documentos/recursos/4/VII_Informe_ORS_-De_la_coyuntura_a_la_estructura_2011_MCS.PDF

[4] Segons dades de l’Enquesta de Població Activa del tercer trimestre de 2012, publicat pel Diario Público en, Agències, “En 1,7 millones de familias todos están en paro”, diari *Público*, 26 d’octubre de 2012. <http://www.publico.es/444478/en-1-7-millones-de-familias-todos-estan-en-el-paro>

[5] Dades recollides en diversos diaris, entre ells, en un article del diari ABC: EFE, “Se disparan los desahucios en España y alcanzan los 517 diarios”, diario*ABC*, 23 de juliol de 2012. http://www.abc.es/20120723/economia/abci-desahucios-espaa-201207231723.html

[6] Segons dades del Banc Mundial, els ingressos a nivell nacional ajustats van passar dels 10,53 bilions de dòlars (constants l'any 2000) al 1970, a 34,67 bilions de dòlars (constants l'any 2000) al 2010. La economia mundial s'ha multiplicat per 10 des de el 1950. <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do?Step=3&id=4>

[7] La proporció de persones que viuen amb menys de 1,25 dòlars al dia va caure des de un 47% al 1990 fins al 24% al 2008, per la qual cosa, d'haver-hi hagut més de 2.000 milions de persones en aquella situació, es va passar a menys de 1.400 milions, S. Zukang (2012) “Objetivos de desarrollo del Milenio, informe de 2012”. Nacions Unides, Nova York, 2012. <http://www.un.org/spanish/millenniumgoals/pdf/mdg_2012_foreword_overview.pdf>

[8] Als Estats Units, l'1% més ric pràcticament va triplicar la seva participació en l'ingrés durant les tres últimes décades, i avui, tal participació representa al voltant de 20% de l'ingrés nacional total. F. Alvaredo, T. Atkinson T. Piketty and E. Saez (2012) “The world top incomes database”, juny 2012. Citado por K. Dervis, “Convergencia, interdependencia y divergencia”, Revista Finanzas y Desarrollo, setembre 2012. http://www.imf.org/external/Pubs/FT/fandd/spa/2012/09/pdfs/dervis.pdf

[9] Oxfam (2012) “¿Olvidados por el G20? Como la desigualdad y la degradación medioambiental amenazan con excluir a las personas pobres de los beneficios del crecimiento económico”, Informe 157, Oxford: Oxfam Internacional, 19 gener de 2012

[10] Considerant la distribució d'ingrés entre totes les persones del món, sense comptabilitzar el país de residència.

[11] Richard Joly et al. (2012) “Be outraged: There are alternatives”, Oxford: Oxfam GB.

[12] *Ibid*

[13] *Ibid*

[14] Article de G. Cañas, “Los ricos, aún más ricos”, diari *El País,*14 d’octubre de 2012. http://sociedad.elpais.com/sociedad/2012/10/14/actualidad/1350245239_192913.html

[15] K. Dervis, “Convergencia, interdependencia y divergencia”, Revista Finanzas y Desarrollo, setembre de 2012. http://www.imf.org/external/Pubs/FT/fandd/spa/2012/09/pdfs/dervis.pdf

[16] OIT (2012) “Tendencias mundiales del empleo 2012”, Ginebra: Organización Internacional del Trabajo: <http://www.ilo.org/public/spanish/region/eurpro/madrid/download/tendenciasmundiales2012.pdf>

[17] NNUU (2012) , “Situación y perspectivas de la economía mundial 2012”, Nueva York: Naciones Unidas. http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/index.shtml

[18] *Ibid*

[19] L'índex de Gini ha augmentat entre el 2007 i el 2010-2011 (segons dades disponibles) a Bélgica, Dinamarca, Irlanda, Grecia, l'Estat espanyol, França, Hongria, Austria i Regne Unit. Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tessi190> (última consulta el 18 d'octubre del 2012)

[20] L'enorme divergència entre els tipus d’interès a llarg termini en la Unió Econòmica i Monetària (UEM) es deu a les grans diferències entre els sous i els preus i la conseqüent acumulació de desequilibris comercials regionals entre

Estats membre. Aquests desequilibris varen començar a créixer en el precís moment en què l'instrument més important per a corregir-los, les variacions dels tipus de canvi, va deixar d'existir. Com que la política fiscal està subjecta a bloquejos ideològics en diversos països clau i com el conjunt d'instruments de política monetària és a sense dubte inadequat, ha arribat el moment de recórrer a mesures no convencionals. UNCTAD (2012) "Informe sobre el comerç i el desenvolupament", Ginebra: Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament. http://unctad.org/es/PublicationsLibrary/tdr2012overview_sp.pdf

[21] Article de Gaspar Sebag, "Negative effects of austerity on growth underestimated", *Europolitics*, 9 d'octubre de 2012. http://www.europolitics.info/economy-monetary-affairs/negative-effects-of-austerity-on-growth-underestimated-art343844-29.html

[22] Segons Tax Justice Network (2011), només una petita part del que es perd, el 30%, és a causa de la corrupció i un 3% a activitats criminals. Tax Justice Network (2011) "The cost of tax abuse. The cost of tax evasion worldwide", Briefing paper, November 2011. http://www.tackletaxhavens.com/Cost_of_Tax_Abuse_TJN_Research_23rd_Nov_2011.pdf

[23] La llista negra estava conformada per les jurisdiccions que no van expressar cap interès (o voluntat), mentre que la gris representava als països que encara no havien signat els dotze acords però sí que n'havien expressat la intenció.

[24] *Peer review*, en anglès, significa revisió entre parells.

[25] Per exemple, Brasil té una llista amb 50 països, amb diverses classificacions, i l'Estat espanyol entra en una d'elles per la figura de les ETVE (les estructures de holding que cotitzen poc o gens). De fet, hi ha força denúncies a Argentina sobre empreses argentines que desplacen les matrius a L'Estat espanyol sota forma jurídica de ETVE per tal de no pagar impostos ni a l'Estat espanyol ni a Argentina.

[26] "In the tax area, we reiterate our commitment to strengthen transparency and comprehensive exchange of information. We commend the progress made as reported by the Global Forum and urge all countries to fully comply with the standard and implement the recommendations identified in the course of the reviews, in particular the 13 jurisdictions whose framework does not allow them to qualify to phase 2 at this stage. We expect the Global Forum to quickly start examining the effectiveness of information exchange practices and to report to us and our finance ministers. We welcome the OCDE report on the practice of automatic information exchange, where we will continue to lead by example in implementing this practice. We call on countries to join this growing practice as appropriate and strongly encourage all jurisdictions to sign the Multilateral Convention on Mutual Administrative Assistance. We also welcome the efforts to enhance interagency cooperation to tackle illicit flows including the outcomes of the Rome meeting of the Oslo Dialogue. We reiterate the need to prevent base erosion and profit shifting and we will follow with attention the ongoing work of the OCDE in this area." G20 Summit, Los Cabos, 18-19 de junio de 2012. Leaders' Declaration,19 junio 2012, paragraph 48. http://www.presidencia.gob.mx/documentos/g20/G20_Leaders_Declaration_2012.pdf

[27] Comunicat de premsa IP/11/1085, "Impuesto sobre las transacciones financieras: hacer pagar al sector financiero la parte que le corresponde", Comissió Europea, 28 de setembre de 2011. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1085_es.htm

[28] Alguns països com el Regne Unit es van oposar a la proposta.

[29] Els 11 països que van donar suport a l'impost són Alemanya, Àustria, Bèlgica, Eslovàquia, Eslovènia, L'Estat espanyol, Estònia, França, Grècia, Itàlia i Portugal. Es preveu que altres països de la UE es sumin al procés en breu.

[30] Dades de GESTHA, "España recaudaría 5.000 millones con una tasa a las operaciones financieras", Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda. 19 de junio de 2012. http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2012539

[31] Manifest Moviment 15M – Democràcia Real JA! http://movimiento15m.org/manifiesto-movimiento-15m-%C2%A1democracia-real-ya/

[32] Intermón Oxfam (2012), Descripció de fets durant la Primavera Àrab, La rebel·lió de les Places, Global Express Nº18, gener 2012

[33] El nom 15M s'assigna en al·lusió a les assegudes i manifestacions celebrades en diverses ciutats espanyoles el 15 de maig de 2011, en vigílies de les eleccions autonòmiques que es celebraven l'endemà.

[34] EFE, "El apoyo al movimiento 15-M se expande a varios países de todo el mundo", diari *El País,* 20 de maig de 2011. http://www.elpais.com.co/elpais/internacional/apoyo-movimiento-15-m-expande-varios-paises-todo-mundo

[35] Extensions del moviment 15-M en altres països, 15-M Brussel·les. http://15mbruselas.com/grupos-en-otros-paises/extensiones-de-15m-es-en-otros-paises/ (última consulta 28 d'octubre 2012)

[36] El moviment de Wall Street es proposava a fer visible i clara la protesta per l'avarícia corporativa i la percepció la desigualtat social. La demanda central era que el President Barack Obama "ordeni una Comissió Presidencial encarregada de posar fi a la influència dels diners que tenen els nostres representants a Washington." Aquesta protesta representava una varietat de demandes amb una declaració comú sobre la corrupció governamental, el privilegi de les grans empreses i el fet que l'1% de les persones més riques als EUA siguin els que formulen les polítiques.

[37] K. Watkins (1999) "Crecimiento económico con equidad: lecciones del Este Asiático", Colección Libros de Encuentro, Intermón 1999. p. 38-40

[38] Industrialització per a la substitució d'importacions.

[39] Encara que va haver-hi excepcions, com ara Xile o Costa Rica, que van adoptar estratègies reformistes.

[40] A.F. Calcagno, Capítol 4, "Ajuste estructural, costo social y modalidades de desarrollo en América Latina". En: E.

Sader (març 2001) “El ajuste estructural en América Latina. Costos sociales y alternativas”, Buenos Aires: CLACSO (Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales). http://biblioteca.clacso.edu.ar/ar/libros/sader/sader.html

[41] La seqüència òptima, segons Chiski i Papageorgiu (1986), hagués sigut: 1) aconseguir disciplina fiscal; 2) desregular el mercat de treball; 3) alliberar el comerç de béns, inclòs l'internacional; 4) alliberar el mercat financer; i 5) liberalitzar els fluxos de capitals amb l'exterior. A.F. Calcagno (2001), *op.cit.* pàg. 98.

[42] En paraules del Director Gerent de l'FMI, Michel Camdessus, “Intervenim de manera més decisiva, naturalment, quan un país pateix una crisi aguda a la seva balança de pagaments i ens demana ajuda per a fer front a aquesta situació. Llavors mirem d'aprofitar aquesta crisi per aconseguir una millora duradora, esforçant-nos por arribar a l'arrel dels problemes” (Camdessus, 1991: p.12). A.F. Calcagno (2001), *op.cit.* pàg. 98.

[43] L'ajustament estructural a l'Amèrica Llatina. Costos socials i alternatives. Capítol 4. Ajustament estructural, cost social i modalitats de desenvolupament a l'Amèrica Llatina. Extret de Calcagno, A.F. (2001), *op.cit.* pàgs. 75-76.

[44] Richard Joly et al. (2012), *op.cit.* p. 14

[45] El creixement els anys 90 a l'Amèrica Llatina va ser una mica menor al 3%

[46] La creació d'un marc favorable per a l'estabilització dels processos inflacionaris va ser possible podent posar fre a la desvalorització de les monedes nacionals, cosa que al seu torn va millorar els comptes fiscals de diversos governs altament endeutats a l'exterior

[47] Les taxes d'inversió no van recuperar els nivells de principis dels anys 80, i aquesta recuperació va tenir lloc en el marc d'entrades molt considerables de recursos externs (20.000 milions de dòlars de mitjana anual entre el 1991 i el 1998), per això no queda clar en quina mesura la millora es va deure a les virtuts de les reformes estructurals i en quina al tomb en la transferència de recursos. A.F. Calcagno (2001), *op.cit.* pàgs. 77-81

[48] A.F. Calcagno, (2001), *op.cit.* p.77- 81

[49] El Fons Monetari Internacional ha publicat un informe el 3 de desembre del 2012 on modifica la seva política respecte al control de capitals i estableix criteris per a justificar l'adopció de mesures de control d'entrades i sortides de capitals als països. Això suposa un gir radical sobre les polítiques que l'FMI ha imposat en el passat. IMF (2012) "The Liberalization and Management of Capital Flows: An Institutional View", Washington: International Monetary Fund (IMF), novembre 2012. http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/111412.pdf

[50] La Corporació Nacional del Coure (CODELCO) tenia el 87,4% de la participació en l'explotació el 1980 y va mantenir-ne el 75,3% el 1990. P. Meller (2003) “El cobre chileno y la política minera”, Sèrie d'Estudis Socioeconòmics nº14, CEPLAN, gener 2003. http://www.politicaspublicas.udp.cl/media/publicaciones/archivos/57/capitulo_1.pdf

[51] A.F. Calcagno, (2001), *op.cit.* p.77- 81

[52] Dades de CEPAL (1999), citades per A.F. Calcagno (2001), *op.cit.* pàgs. 77- 81

[53] Segons Abramo, els salaris industrials i de la construcció civil van caure 13 i 14 punts respectivament durant el mateix període. L. Abramo (1997), “Mercados laborales, encadenamientos productivos y políticas de empleo en América Latina y el Caribe”, Santiago: ILPES. http://200.62.227.8/spanish/260ameri/oitreg/activid/proyectos/actrav/edob/material/cadenas/pdf/cp5.pdf

[54] Calcagno, A.F. (2001), *op.cit.* p. 81

[55] El ajuste estructural en América Latina. Costos sociales y alternativas. Capítulo 4. Ajuste estructural, costo social y modalidades de desarrollo en América Latina. De Calcagno, A.F. (2001), capítol 4. Pàgs. 81-87

[56] UNCTAD (2012) *op.cit.* p. 12 reporta un augment de la desigualtat en 14 dels 18 països sobre els quals es disposa de dades pertinents

[57] Watkins, K. (1999)

[58] CEPAL (1997) “The equity gap: Latin America, the Caribbean and the social Summit”, Libros de la CEPAL series, No. 44, Santiago de Chile: LC/G.1954/Rev.1-P

[59] K. Watkins (1999), *op.cit*. p. 84

[60] CEPAL (1998) “Panorama social de América Latina 1997”, Santiago de Chile: División de Desarrollo Social , CEPAL, LC/G.1982-P. http://www.cepal.org/cgi-bin/getProd.asp?xml=/publicaciones/xml/9/4649/P4649.xml&xsl=/dds/tpl/p9f.xsl&base=/dds/tpl/top-bottom.xslt

[61] A. Franco-Giraldo (Facultad Nacional de Salud Pública, Universidad de Antioquia, Medellín, Colombia), M. Palma (Universidad Autónoma de Yucatán, Mérida, México) y C. Álvarez-Dardet (Universidad de Alicante, Alicante, España), (2006) “Efecto del ajuste estructural sobre la situación de salud en América Latina y el Caribe, 1980–2000”, en: Revista e Salud, Vol 2, No 7 (2006). http://www.revistaesalud.com/index.php/revistaesalud/article/view/109/308

[62] K. Judge (1995) “Income distribution and life expectancy: a critical appraisal”, BMJ 1995;311:1282 - 5 (7015). A. Sen (1992) “Inequality explained” Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press; 1992; S. Sen (1998) “Mortality and distribution and income”, BMJ 1998;316:1611–2.

[63] Només en la dècada següent, quan les mesures d'ajust estructural es van estendre a altres països en desenvolupament, els canvis en els indicadors de salut també van quedar afectats negativament a països d'Àfrica, de l'Est Asiàtic i del grup en transició econòmica.

[64] Les definicions de pobresa i indigència, així com el mètode utilitzat per estimar-les, poden trobar-se a: CEPAL, (1999) “Balance preliminar de las economías de América Latina y el Caribe”, Santiago de Chile: LC/G.2088-P, p.51

[65] CEPAL (1997), *op.cit.*

[66] A.F. Calcagno, (2001), *op.cit* p.86

[67] CEPAL (2011), "Panorama Social de América Latina. Eslabones claves de las brechas de exclusión social", Santiago de Chile: CEPAL, p.5. http://www.eclac.cl/noticias/paginas/8/33638/panorama_social_versionfinal.pdf

[68] *Ibid.*

[69] Secció elaborada a partir de K. Watkins (1999), *op.cit*. p. 223-252

[70] J. Estefanía, pròleg de K. Watkins (1999), *op.cit*.

[71] "Asia's Economic crises: how far is down?", *The Economist* (nº 345),15 de novembre de 1997

[72] K. Watkins (1999), *op.cit*. p. 239

[73] L'Est Asiàtic és l'única regió en vies de desenvolupament que va incrementar de manera constant la seva quota en el comerç mundial durant les tres últimes dècades del segle XX. K. Watkins (1999), *op.cit*. p. 223

[74] P. McCawley "Mass poverty in Asia: the impact of global financial crisis", Policy Brief, Sydney: Lowy Institute for International Policy, June 2009.

[75] K. Watkins (1999), *op.cit*, p. 140

[76] D. Rodrik, A. Subramanian, y F. Trebbi (2002) "Institutions Rule: the Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development", Cambridge (Massachusetts): NBER Working Paper No. 9305; D. Rodrik (2003) "Institutions for High Quality Growth: What they are and how to acquire them", Cambridge (Massachusetts): NBER Working Paper No 7540.

[77] Oxfam (2012), *op.cit*.

[78] Alguns economistes l'han denominat així, entre ells: G. Corsetti, Michael P. Devereux, John Hassler, Gilles Saint-Paul, Hans-Werner Sinn, Jan-Egbert Sturm, Xavier Vives.

G. Corsetti, M.P. Devereux, J. Hassler, G. Saint-Paul, H.W. Sinn, J.E. Sturm, X. Vives (2011), "España", Occasional Paper, OP-193. University of Navarra, IESE Business School, agost 2011, p.2

[79] G. Corsetti et al. (2011), *op.cit.* p. 2

[80] G. Corsetti et al. (2011), *op.cit.* p. 3

[81] G. Corsetti et al. (2011), *op.cit.* p. 8

[82] Sense incloure els rendiments de capital. F. Alvaredo et al. (2012), op.cit. http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu/#Database (última visita noviembre 2012).

[83] A. Garzón, "Se han hecho los ricos más ricos? Análisis de España entre 1980-2008", Pijus Economicus, Blog de Alberto Garzón, 30 de març de 2012: http://www.agarzon.net/se-han-hecho-los-ricos-mas-ricos-analisis-de-espana-entre-1980-2008/. Amb dades de The World Income Database (2012)

[84] Cáritas Española (2012), *op.cit.* p. 10

[85] G. Corsetti et al. (2011), *op.cit.* p. 13

[86] Mesures fiscals basades en dirigir la despesa de l'Estat durant èpoques de crisi cap al foment de l'economia mitjançant un augment de la demanda.

[87] Intervenció de Carlos Susías, president de la Xarxa Europea de Lluita contra la Pobresa en el debat celebrat a Madrid el 17 d'octubre de 2012 pel Nueva Economía Forum. "Susías advierte que los recortes no son coyunturales, sino un cambio de modelo social", *Nueva Economía Forum*, 17 d'octubre de 2012. http://www.nuevaeconomiaforum.org/es/act/noticias/object.aspx?o=37112

[88] Altres retallades amb impacte social:

- Xec nadó: 1.500 milions. S'eliminava la prestació de 2.500 euros per naixement, conegut com a xec nadó, des de l'1 de gener de 2011.
- Medicaments: Amb vista a reduir encara més la despesa farmacèutica, es va proposar adequar el nombre d'unitats en els envasos a la durada dels tractaments, i es facilitava la dispensació de medicaments en unidosi per mitjà de fraccionament d'envasos perquè el pacient pugui comprar així la quantitat exacta que necessiti. Rebaixa del preu dels medicaments per mitjà de la promoció de genèrics.
- Dependència: Eliminació de la retroactivitat (a la data de la sol·licitud) en el cobrament de la prestació. A més, els drets de retroactivitat que ja s'haguessin generat podran pagar-se en un màxim de cinc anys.

[89] Segons les dades del seguiment d'execució, l'AOD neta executada el 2011 va ser d'a penes 3.007,73 milions d'euros (un 28,96% menys del que preveu el PACI 2011 i un 33% menys que el que s'ha executat el 2010)

[90] Aprovada en el Reial decret llei del 13 de juliol

[91] La progressivitat de la pujada de l'IRPF ha estat l'únic senyal a la societat, en augmentar el percentatge de retenció sobre les rendes del treball en set trams que van des d'un 0,75% d'augment per a rendes de fins a 17.708 euros anuals, fins a un 7% per a rendes superiors a 300.000 euros a l'any. Aquest augment se sumava a les ràtios prèvies, per la qual cosa la retenció de l'IRPF a les rendes del treball ha quedat així després de l'increment:

-Fins als 17.707 euros la retenció és del 24,75%.
-Fins als 33.007 euros la retenció és del 30%.
-Fins als 53.407 euros la retenció és del 40%.
-Fins als 120.000 euros la retenció és del 45%.
-Fins als 175.000 euros la retenció és del 49%.

-A partir dels 300.000 euros la retenció és del 52%. Aquest últim tram és nou, no existia abans.

[92] Augments proporcionals de la retenció de l'impost sobre les rendes d'estalvi:
-Augment del 2% en la retenció dels beneficis de fins a 6.000 euros l'any.
-Augment del 4% en la retenció dels beneficis de fins a 24.000 euros anuals.
-Augment del 6% en la retenció de beneficis de més de 24.000 euros anuals.

[93] Segons un informe de l'Institut Juan de Mariana, citat a: Europa Press, "El IRPF español, entre los más altos de Europa tras la última reforma fiscal", revista *Finanzas.com*, 23 de gener de 2012. http://www.finanzas.com/noticias/fiscalidad/2012-01-23/642165_irpf-espanol-entre-altos-europa.html

[94] Les SICAV són una figura d'inversió col·lectiva creada el 1983. Són un instrument financer que permet invertir diners i diferir el pagament anual d'impostos (de la mateixa manera que passa amb els fons d'inversió), però en aquest cas a través de la creació d'una societat anònima que té per objecte social invertir en actius financers. Per mitjà d'aquest instrument els accionistes de la SICAV tributen per les plusvàlues una vegada que les materialitzen, repartint dividends o venent les accions de la SICAV amb plusvàlues al tipus establert per a les rendes de capital a L'Estat espanyol. Les SICAV són sovint vistes com a eines legals de les grans fortunes per evadir impostos, que arriben a les 100 persones necessàries gràcies a individus que només aporten el seu nom a la societat (coneguts com a socis de palla o "mariachis"). Sovint aquests estan molt relacionats amb l'inversor que aporta la major part del capital (llaços de subordinació, familiars...). Des d'aquest punt de vista, la SICAV deixaria de funcionar com a instrument col·lectiu per convertir-se en una forma de gestió d'un patrimoni individual. Aquesta crítica està recolzada per una part dels inspectors d'Hisenda.
<http://es.wikipedia.org/wiki/Sociedad_de_inversi%C3%B3n_de_capital_variable>

[95] La tributació de l'1% de les SICAV no es refereix als beneficis obtinguts del patrimoni d'aquestes, sinó al de la gestora de la SICAV, per la comissió que cobra. Els patrimonis no tributen ni l'1, fins que no es fan efectives les plusvàlues.

[96] F. De la Torre Díaz, "SICAV: una reforma necesaria", ATTAC Madrid
http://www.attacmadrid.org/d/11/090902191900.php

[97] Des de 2010, hi ha restriccions i no es poden treure diners de les SICAV sense pagar al fisc, com havia passat fins al setembre de 2010, disfressant les retirades de liquiditat com a reduccions de capital o repartiment de la prima d'emissió. S.R. Arenes "Las sicav dejan atrás el glamour al perder dinero", Diari *Público*, 3 de gener de 2012. http://www.publico.es/dinero/415078/las-sicav-dejan-atras-el-glamour-al-perder-dinero

[98] Dades de GESTHA, "Un nou tram en Societats recaptaria el doble que una alça de l'IVA", Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda, 23 de maig de 2012.
http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2012330

[99] *Ibid*.

[100] Dades de GESTHA, "Espanya recaptaria 5.000 milions amb una taxa a les operacions financeres", Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda. 19 de juny de 2012.
http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2012539

[101] Europa Press, "Nueve de cada diez españoles considera que en España hay mucho o bastante fraude fiscal, según el CIS", Europa Press, 23 d'octubre de 2012. http://www.europapress.es/economia/fiscal-00347/noticia-economia-fiscal-nueve-cada-diez-espanoles-considera-espana-hay-mucho-bastante-fraude-fiscal-cis-20121023131144.html

[102] Observatorio de RSC, "La Responsabilidad Social Corporativa en las memorias anuales de las empresas del IBEX 35. Análisis del Ejercicio 2010", Octava Edición.
http://www.observatoriorsc.org/images/documentos/publicaciones/informes_estudios/ibex35_vf_2010.pdf

[103] L'Estat espanyol té una llista de paradisos fiscals definida mitjançant un real decret de 1998. Però els països poden sortir d'aquesta llista mitjançant la firma de tractats d'intercanvi d'informació. Així, es va firmar el 2011 un dels tractats amb Panamà, probablement motivat per la pressió de les empreses espanyoles que executaran les contractes d'ampliació del canal. Però ningú no informa sobre quantes peticions d'informació es fan realment a altres jurisdiccions ni quantes respostes s'aconsegueixen. A L'Estat espanyol, la llista depèn del Ministeri d'Hisenda, de la Direcció General de Tributs.

[104] Segons dades dels Tècnics d'Hisenda (GESTHA) sobre economia submergida i frau, es deixen de recaptar 88.000 milions a l'any (59.000 per impostos i 29.000 per quotes a la SS). Dades de GESTHA, "España recaudaría 5.000 millones con una tasa a las operaciones financieras", Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda. 19 de juny de 2012. http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2012539

[105] Veure sèrie d'articles publicats pel New York Times sobre el poder polític i mediàtic d'Emilio Botín i la seva família:

L. Thomas Jr. and R. Minder, "A banker's secret wealth", *The New York Times*, 20 de setembre de 2011.
http://www.nytimes.com/2011/09/21/business/global/spain-examines-emilio-botins-hidden-swiss-account.html?pagewanted=all&_r=0

V. Navarro, "La banca, el fraude fiscal y el New York Times", el blog de Francisco Margallo, 23 d'octubre de 2012.
http://blogs.periodistadigital.com/franciscomargallo.php/2012/10/26/fraude-fiscal-en-espana

[106] A . Bolaños, "Hacienda recauda 1.200 millones gracias a la amnistía fiscal, la mitad del objetivo", Diari *El País*, 3 de desembre de 2012. http://economia.elpais.com/economia/2012/12/03/actualidad/1354545669_643372.html

[107] Dades de GESTHA, "AEAT ingresaría 8.700 millones al investigar el dinero de la amnistía", Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda. 4 de desembre de 2012.
http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2013583

[108] K. Watkins (1999), *op.cit*, p. 235

[109] Cortes Generales, Diario de sesiones del Congreso de los Diputados, Comisiones, Economía y Competitividad PRESIDENCIA DEL EXCMO. SR. D. SANTIAGO LANZUELA MARINA, Sesión nº 16, miércoles 3 de octubre de

2012. X Legislatura, 2012, nº 171. http://www.congreso.es/public_oficiales/L10/CONG/DS/CO/DSCD-10-CO-171.PDF#page=2

[110] *Ibid.*

[111] V. Navarro, "La gran estafa: el presupuesto de 2013", Blog *Dominio Público, opinión a fondo*, Diario *Público*, 30 de setembre de 2012. http://blogs.publico.es/dominiopublico/5883/la-gran-estafa-el-presupuesto-de-2013/

[112] Sorprenentment, constatat l'abús en què van incórrer bancs i taxadores, que van sobrevalorar els immobles a la hora d'atorgar préstecs amb fins purament especulatius, encara els bancs segueixen operant amb empreses taxadores que ells mateixos trien.

[113] Congreso de los Diputados, "Presupuestos Generales del Estado 2012", diapositiva 3: "*El sector privado genera superávit en 209, 2010 y 2011*". http://www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/0E911A5C-F0F6-490F-8280-1AE0EDC539CE/199374/030412PresentacinPGE2012enCongreso.pdf

[114] *Ibid*..

[115] "El gobierno avalará con 100.000 millones la deuda de la banca", diari *El País*, 13 d'octubre de 2008. http://economia.elpais.com/economia/2008/10/13/actualidad/1223883177_850215.html

[116] I. De Barrón, "El Estado nacionaliza con 4.571 millones tres cajas ahogadas por el ladrillo", diari *El País*, 1 d'octubre de 2011. http://elpais.com/diario/2011/10/01/economia/1317420001_850215.html

[117]. El juny de 2009, el Govern va aprovar la creació del FROB amb l'objectiu de "crear confiança en el sistema financer davant dels problemes que poguessin sorgir", segons la llavors vicepresidenta María Teresa Fernández de la Vega. La primera caixa rescatada mitjançant aquest instrument -que implica la substitució dels gestors per administradors del FROB- va ser CajaSur, el maig de 2010, poques hores després que l'entitat cordovesa rebutgés fusionar-se amb Unicaja i a petició pròpia. El juliol de 2010 el Banc d'Espanya va adjudicar el negoci de Cajasur a la caixa basca BBK, en considerar que havia presentat la millor oferta per l'entitat cordovesa. La tercera caixa a ser intervinguda, encara que la segona en sol · licitar l'ajuda del FROB, va ser la Caixa d'Estalvis del Mediterrani (CAM), que el juliol de 2011 va reconèixer la impossibilitat de trobar una solució viable per recapitalitzar l'entitat, com havia exigit el Banc d'Espanya. La situació de la CAM s'havia complicat en el mes de març, després que Cajastur, Caja Cantabria i Caja Extremadura decidissin no seguir amb la seva fusió amb l'entitat alacantina en l'extint Banc Base degut a la seva elevada morositat. L'entrada dels administradors del FROB va revelar pràctiques irregulars a la caixa, la qual cosa va provocar la intervenció de la fiscalia anticorrupció i l'obertura d'un procés a l'Audiència Nacional. El Banc de València és el primer banc que ha estat intervingut pel Banc d'Espanya des del començament de la crisi econòmica, tot i que és la quarta entitat després de les caixes de Castilla-la Mancha, CajaSur i Caixa d'Estalvis del Mediterrani (CAM).

EFE, "El primer banco intervenido desde que empezó la crisis", diari *Qué*, 21 de novembre de 2011. http://www.que.es/ultimas-noticias/201111211911-primer-banco-intervenido-desde-empezo-rc.html

[118] C. Pérez y L. Doncel, "España pide un rescate de hasta 100.000 millones para la banca", diari *El País*, 10 de juny de 2012. http://economia.elpais.com/economia/2012/06/09/actualidad/1339230670_176850.html

[119] Y. Gómez y M. Núñez, "La UE ofrece hasta 100.000 millones a los bancos", diari *ABC*, 10 de juny de 2012. http://www.abc.es/20120610/economia/abci-ayuda-bancos-201206100050.html

[120] Europa Press, "El Eurogrupo aprueba el pago de 39.500 millones del rescate bancario para España", *La Vanguardia*, 3 de desembre de 2012. http://www.lavanguardia.com/economia/20121203/54356936012/eurogrupo-aprueba-pago-rescate-bancario-espana.html

[121] Congreso de los Diputados, Boletín Oficial de las Cortes Generales, Enmiendas de totalidad Proyecto de Ley de Presupuestos Generales del Estado para el año 2013 (121/000027). Serie A: proyectos de ley, nº 27-6, 23 de octubre de 2012. http://www.congreso.es/public_oficiales/L10/CONG/BOCG/A/BOCG-10-A-27-6.PDF

[122] I. García, M. Florensa, E. Porcar, J. Sant, M.A. Alié, L. Pérez y A. Duch, "La rebelión en las plazas", *Global Express*, Kaidara 2012. http://www.kaidara.org/es/recurso/248

Basat en: L. Picazo Casariego, "La revolución silenciada", ATTAC España, 30 de gener de 2011. http://www.attac.es/la-revolucion-silenciada/ ; "La Revolución de Islandia", *Rebelión*, 3 de juliol de 2010. http://www.rebelion.org/noticia.php?id=109032; R. Wade y S. Sigurgeirsdóttir (traducción L. Vera), "Un laboratorio liberal arrasado por la crisis. Cuando el pueblo islandés vota contra los banqueros", *Le Monde Diplomatique*, traduït i publicat per *Taringa*, 25 de maig de 2011. http://taringa.eu/le-monde-diplomatique-un-laboratorio-liberal-arrasado-por-la-crisis-cuando-el-pueblo-islandes-vota-c

E. Pastrana, "La solución de Islandia para salir de la crisis: ni un céntimo para los bancos", diari *ABC*, 7 de juny de 2012. http://www.abc.es/20120607/economia/abci-solucion-islandia-para-salir-201206061408.html

[124] J. González, "Islandia, la crisis de un país menos poblado que la capital de Las Palmas", diari *El Mundo*, 24 d'abril de 2012. http://www.elmundo.es/elmundo/2012/04/23/economia/1335196633.html

[125] Vegeu nota 2

[126] Ens referim a ingressos mitjans del 20% més ric respecte del 20% més pobre (ratio 80/20s). A Alemanya la relació entre els que més ingressen i els que menys és de 4,6. Dades d'EUROSTAT, a http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes (última consulta 3 desembre 2012)

[127] OCDE (2011), "Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising. Nota país: España", París: OCDE. http://www.oecd.org/els/socialpoliciesanddata/49177772.pdf

[128] El que ingressen les persones més riques a L'Estat espanyol en relació amb les més pobres ha passat de ser, de 5,3 vegades més el 2008, a 7,5 vegades més el 2011, xifra que representa un increment de 2,2 punts en tres anys.

[129] *Ibid.*

[130] CNUCID (Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament). "Informe sobre el comercio y el desarrollo", 2012.

[131] *El País*. Editorial, 15 d'octubre de 2012.

[132] <http://economia.elpais.com/economia/2012/10/26/actualidad/1351237751_235894.html>.

[133] La reforma sanitària que va entrar en vigor l'1 de setembre de 2012 va deixar fora de cobertura sanitària més de 153.000 immigrants en situació irregular.

[134] Dades del recent informe del Col·lectiu Ioé per a l'Organització Internacional de les Migracions (OIM, octubre de 2012).

[135] Segons les estimacions de població de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

[136] Informe 'Impactes de la crisi' elaborat a L'Estat espanyol per la Xarxa Europea de Lluita contra la Pobresa (EAPN, per les seves sigles en anglès)

[137] L'increment del nombre de persones pobres a L'Estat espanyol des del 2008 al 2012 ha estat de 2,1 milions de persones (en quatre anys). A aquest ritme, al 2018, una dècada després del començament de la crisi, aquest augment podria arribar als 15,85 milions de persones, la qual cosa suposa un 33,7% per a una població de 47 milions). Tenint en compte la creixent emigració a L'Estat espanyol, probablement la xifra d'habitants sigui inferior als 47 milions al 2018, per la qual cosa les xifres les arrodonim a l'alça amb certa comoditat.

[138] El País, Editorial, 15 d'octubre de 2012

[139] Existeixen altres perfils: drogoaddicció, famílies monoparentals, ex-presidiaris, minories ètniques

[140] El País, Carmen Morán, 14 d'oct de 2012

[141] Cáritas Española (2012), *op.cit.* p. 10-12

[142] Segons fonts bancàries, citat per: <http://politica.elpais.com/politica/2012/11/11/actualidad/1352670542_545857.html

[143] Baròmetre social, publicat a: <http://barometrosocial.es/mas-de-600-000-hogares-han-perdido-su-vivienda-desde-2008/>

[144] <http://www.eldiario.es/economia/Gobierno-estadisticas-distinguir-primera-vivienda_0_69293463.html>

[145] Dades recollides en diferents diaris, entre els quals hi trobem: <http://www.abc.es/20120723/economia/abci-desahucios-espaa-201207231723.html>

[146] Declaracions de José María Fernández Seijo a El País Semanal, 2 de desembre de 2012

[147] Id.

[148] Durant els vuit primers mesos de 2012, van sortir 247.127,7 milions d'euros, la qual cosa suposa multiplicar per 620 les sortides de capital registrades durant el 2011 al mateix període (398,1 milions d'euros), segons dades de la balança de pagaments que publica el Banc d'Espanya. Publicat a: <http://www.europapress.es/economia/noticia-salidas-capital-espana-multiplican-620-agosto-20121031102712.html>

[149] VVAA, La infantesa a L'Estat espanyol 2010-2011. 20 anys de la Convenció sobre els Drets de l'Infant: reptes pendents, UNICEF L'Estat espanyol (2010)

[150] Dades de l'Institut Nacional d'Estadística

[151] VVAA, La infantesa a L'Estat espanyol 2012-2013. L'impacte de la crisi en els nens, UNICEF L'Estat espanyol (2012)

[152] Segons l'Enquesta de Condicions de Vida

[153] Intermón Oxfam (2010), Objectiu Robin Hood: com podem evitar que la crisi la paguin els de sempre

[154] Los costes de la creciente desigualdad; article de Ramiro Feijoo per a l'Observatori de RSC sobre la presentació del llibre *El Precio de la Desigualdad*, de Joseph Stiglitz, el dia 14 d'octubre de 2012 a Madrid, en: <http://www.observatoriorsc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=313%3Aconoce-nuestra-opinion&catid=1%3Aultimas-noticias&Itemid=1&lang=es>

[155] Veure Wilkinson i Pickett (2010), The sprint level: why inequality is better for everyone, Penguin Books, Londres.

[156] L'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) de Nacions Unides pondera vuit indicadors pel que fa a la salut, educació, ingressos, desigualtat, pobresa, gènere, sostenibilitat i demografia, i es valora de 0 a 1 (màxim desenvolupament). L'Estat espanyol l'any 1980 tenia un IDH de 0,691, que va augmentar a 0,749 el 1990 i a 0,857 el 2005. Des d'aleshores, s'observa una frenada en la progressió, i l'any 2011 –últimes dades disponibles-, la progressió és mínima i L'Estat espanyol cau 3 llocs en la classificació general de països segons l'IDH.

[157] El País, Gabriela Cañas, 14 d'octubre 2012; Los ricos, aún más ricos

[158] Kermal Dervis, Convergencia, interdependencia y divergencia, Finanzas y Desarrollo, setembre 2012

[159] Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) (2010) Informe Regional sobre Desenvolupament Humà per a Amèrica Llatina i el Carib, Nova York.

[160] Manifest de la Xarxa d'educadors i educadores per a una Ciutadania Global, Que no ens robin el futur!

[161] Veure: http://www.educacion.gob.es/horizontales/dms/ministerio/horizontales/ministerio/campanas/lomce/20120925-anteproyecto-LOMCE.pdf

[162] Veure notícies aparegudes en diferents mitjans de comunicació el 21 i el 22 de setembre de 2012: http://www.fe.ccoo.es/ensenanza/menu.do?Informacion:Revista_de_Prensa:Septiembre_2012:24.09.2012#16484

[163] Imbernón, F., “Qualitat, de quina qualitat parlen? Algunes reflexions sobre la Llei de Qualitat”, Barbecho, Revista de Reflexió Socioeducativa, nº 1, 2002, pàg. 8-11.

Boni, A., “Las capacidades para el desarrollo humano”, Cuadernos de Pedagogía, núm. 422, 2012, pàg. 92-95.

[164] Comunicat de la Coordinadora d'ONGD de data 6 d'agost de 2012: http://www.congde.org/index.php/noticias/vernoticia/id_noticia/1713

[165] Xifra extreta de l'“Informe Fedaia. Pobresa infantil a Catalunya”. Federació d'Entitats d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència. Maig de 2012.

[166] Xifra extreta de “L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011”. Fundació Bofill. Setembre de 2012.

[167] J. Ramoneda (2012),”La izquierda necesaria. Contra el autoritarismo postdemocrático”. Barcelona: RBA. 2012

[168] C. Molinas, “Una teoría de la clase política”, diario *El País*, 10 de septiembre de 2012. http://politica.elpais.com/politica/2012/09/08/actualidad/1347129185_745267.html

[169] Joaquín Estefanía, “La democracia aletargada”, 12 de setembre de 2012, a: <http://elpais.com/elpais/2012/09/12/opinion/1347450830_108762.html>.

[170] La majoria dels països occidentals i democràtics disposen d'una llei que garanteix el dret de qualsevol persona a accedir a la informació elaborada o generada per les institucions públiques. La transparència de les institucions públiques i aquest dret fonamental constitueixen un bon mecanisme per lluitar contra la corrupció i perquè la societat participi en l'estat. Coalición Pro Acceso.

[171] Propostes de la Coalición Pro Acceso per millorar la Llei de transparència, accés a la informació i bon govern.

[172] “Los costes de la creciente desigualdad”; article de Ramiro Feijoo per al Observatorio de RSC.

[173] Principals recomanacions sobre polítiques per als països de l'OCDE contingudes en l'informe Divided We Stand; <http://www.oecd.org/spain/49177772.pdf>

[174] Algunes idees són d'Oscar Iglesias, a: <http://www.fundacionsistema.com/(A(KZRzZEbmzQEkAAAANjVhYzc5ZjctNWM1Ny00NTY3LWFiZWItMTYyNzkwMDBjMWE33MxoQOnVmqjiFDF87vfn4N52KFguPL3jggmuW_rt88U1))/News/ItemDetail.aspx?id=4111&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

[175] L'estimació de la GESTHA inclou 4.500 milions d'euros anuals per la Taxa sobre Transaccions Financeres internacionals, la qual cosa llança una recaptació total amb totes les mesures de 63.300 milions d'euros anuals. Hem modificat la recaptació estimada per la TTF d'acord amb la proposta de la Comissió Europea, que seria de 5.000 milions d'euros per a L'Estat espanyol, la qual cosa dóna un total de 63.800 milions d'euros potencialment recaudables cada any segons els càlculs de la GESTHA.

[176]. El càlcul amb els 5.000 milions es produeix en ampliar la recomanació del Parlament europeu la proposta de la Comissió sobre el fet imposable. La Comissió proposa subjectar a tributació a les operacions sobre accions de les societats (amb major capitalització) radicades als països de la UE que ho imposin, però realitzades en sòl de la UE. El Parlament proposa subjectar també a les operacions sobre accions de les societats, independentment del lloc on es negociïn aquests valors (sigui dins o fora de la UE).

[177] Datos de GESTHA, “Gestha proposa mesures per ingressar 63.300 milions anuals”, Ion Comunicación. GHESTA, Tècnics del Ministeri d'Hisenda. 30 de maig de 2012. http://www.ioncomunicacion.es/noticia.php?id=%2012365

[178] La GESTHA estima que l'Estat deixa de recaptar 2.500 milions d'euros anuals a L'Estat espanyol, i 30.000 a la Unió Europea, per l'exempció de l'IVA a les operacions financeres.

[179] Intermón Oxfam (2010) Objetictiu Robin Hood: Cómo podemos evitar que la crisi la paguen los de siempre.

[180] Alba Nogueira López i María Antonia Arias Martínez, Actes del VII Congrés de l'Associació Espanyola de Professors de Dret Administratiu › Comunicacions (2012)

[181] Manifest de la Xarxa d'Educadors i Educadores per a una Ciutadania Global, Que no ens robin el futur!

[182] Algunes iniciatives de gestió del deute extern han proposat anteposar la cobertura dels drets socials bàsics -que serien declarats fora de comerç- al pagament d'obligacions amb els creditors, utilitzant les normatives de fallida de les entitats municipals en els Estats Units.

[183] Algunes idees són d'Oscar Iglesias, a: <http://www.fundacionsistema.com/(A(KZRzZEbmzQEkAAAANjVhYzc5ZjctNWM1Ny00NTY3LWFiZWItMTYyNzkwMDBjMWE33MxoQOnVmqjiFDF87vfn4N52KFguPL3jggmuW_rt88U1))/News/ItemDetail.aspx?id=4111&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

[184] Hai-Anh Dang, Steve Knack y Halsey Rogers (desembre de 2009): International Aid and Financial Crises in Donor Countries. Policy Research Working Paper 5162. The World Bank. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2009/12/29/000158349_20091229212514/Rendered/PDF/WPS5162.pdf

[185] J. Ramoneda (2012),”La izquierda necesaria. Contra el autoritarismo postdemocrático”. Barcelona: RBA. 2012

[186] A L'Estat espanyol, el ràtio d'empleats de l'administració tributària per habitant és d'un per cada 1.928, mentre que la mitjana de la OCDE és d'1 per cada 900. Les majors borses de frau resideixen en els grans patrimonis i les grans empreses, i no obstant això els mitjans que es dediquen al control i la inspecció d'aquests col·lectius no arriben al 20% del total d'efectius. GESTHA, a: <http://www.eldiario.es/economia/voluntad-politica-ingenieria-financiera-permite_0_73493162.html>

© Intermón Oxfam desembre de 2012

Aquest document ha estat escrit per Teresa Cavero. Intermón Oxfam agraeix les col·laboracions de Marta Arias (Directora de Sensibilització i Polítiques d'Infància a UNICEF), Gonzalo Fanjul (autor del blog 3.500 Millones de El País), Daniel Izuzquiza S.J. (Director de Pueblos Unidos), Francisco Lorenzo (Coordinador de l'equip d'Estudis Sociològics a Cáritas Española i Fundación FOESSA), Stefan Meyer (Director Adjunt Metges del Món) i Roger Torrs i Aguiló (Director de Pastoral del Centre de Estudis Joan XXIII i Subdirector de la Fundació La Vinya) en la seva elaboració. L'autora agraeix les aportacions de Cristina Álvarez, Jaime Atienza, Belén de la Banda, Anna Duch, Verónica Hernández, Déborah Itriago, Consuelo López-Zuriaga, Ricardo Magán, Susana Ruiz, Emilia Sánchez-Pantoja i José María Vera. Forma part d'una sèrie de documents dirigits a contribuir al debat públic sobre polítiques humanitàries i de desenvolupament.

Per a més informació sobre els temes tractats en aquest document, sis us plau posi's en contacte amb msambade@intermonoxfam.org

Aquesta publicació està subjecta a *copyright* però el text pot ser utilitzat lliurement per a la incidència política i campanyes així com en l'àmbit de l'educació i de la investigació sempre i quan s'indiqui la font de forma completa. El titular del *copyright* sol·licita que qualsevol ús de la seva obra li sigui comunicat amb l'objecte d'avaluar el seu impacte. La reproducció del text en altres circumstàncies, o el seu ús en altres publicacions, així com en traduccions o adaptacions, es podrà fer després d'haver obtingut permís i pot requerir el pagament d'una taxa. S'ha de posar en contacte amb msambade@intermonoxfam.org

La informació d'aquesta publicació és correcta en el moment d'enviar-se a impremta.

OXFAM

Oxfam és una confederació internacional de 17 organitzacions que treballen conjuntament en 92 països, com a part d'un moviment global a favor del canvi, per a construir un futur lliure de la injustícia que suposa la pobresa:
Oxfam Alemanya (www.oxfam.de)
Oxfam América (www.oxfamamerica.org)
Oxfam Austràlia (www.oxfam.org.au)
Oxfam-en-Bèlgica (www.oxfamsol.be)
Oxfam Canadà (www.oxfam.ca)
Oxfam França (www.oxfamfrance.org)
Oxfam GB (www.oxfam.org.uk)
Oxfam Hong Kong (www.oxfam.org.hk)
Oxfam Índia (www.oxfamindia.org)
Intermón Oxfam (www.intermonoxfam.org)
Oxfam Irlanda (www.oxfamireland.org)
Oxfam Itàlia (www.oxfamitalia.org)
Oxfam Japó (www.oxfam.jp)
Oxfam Mèxic (www.oxfammexico.org)
Oxfam Nueva Zelanda (www.oxfam.org.nz)
Oxfam Novib (www.oxfamnovib.nl)
Oxfam Quebec (www.oxfam.qc.ca)